నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

సంయుత్తనికాయే

ఖన్ధవగ్గటీకా

౧. ఖన్ధసంయుత్తం

౧. నకులపితువగ్గో

౧. నకులపితుసుత్తవణ్ణనా

౧. భగ్గా నామ జానపదినో రాజకుమారా. తేసం నివాసో ఏకోపి జనపదో రుళ్హీవసేన ''భగ్గా''త్వేవ వుచ్చతీతి కత్వా వుత్తం **''ఏవంనామకే జనపదే''**తి, ఏవం బహువచనవసేన లద్ధనామే''తి అత్థో. **తస్మిం వనసణ్డే**తి యో పన వనసణ్డో పుబ్బే మిగానం అభయత్థాయ దిన్నో, తస్మిం వనసణ్డే. యస్మా సో గహపతి తస్మిం నగరే ''నకులపితా''తి పుత్తస్స వసేన పఞ్ఞాయిత్థ, తస్మా వుత్తం **''నకులపితా''**తి నకులస్స నామ దారకస్స పితాతి అత్థో. భరియాపిస్స ''నకులమాతా''తి పఞ్ఞాయిత్థ.

జరాజిణ్ణోతి జరావసేన జిణ్ణో, న బ్యాధిఆదీనం వసేన జిణ్ణో. **వయోవుద్ధో**తి జిణ్ణత్తా ఏవ వయోవుడ్ఢిప్పత్తియా వుడ్ఢో, న సీలాదివుడ్ఢియా. జాతియా మహన్తతాయ చిరరత్తతాయ **జాతిమహల్లకో. తియద్ధగతో**తి పఠమో మజ్ఝిమో పచ్ఛిమోతి తయో అద్ధే గతో. తత్థ పఠమం దుతియఞ్చ అతిక్కన్తత్తా పచ్ఛిమం ఉపగతత్తా **వయోఅనుప్పత్తో. ఆతురకాయో**తి దుక్ఖవేదనాపవిసతాయ అనస్సాదకాయో. గేలఞ్ఞం పన దుక్ఖగతికన్తి **''గిలానకాయో''**తి వుత్తం. తథా హి **సచ్చవిభఙ్గే** (విభ. ౧౯౦ ఆదయో) దుక్ఖసచ్చనిద్దేసే దుక్ఖగ్గహణేనేవ గహితత్తా బ్యాధి న నిద్దిట్ఠో. **నిచ్చపగ్ఘరణట్ఠేనా**తి సబ్బదా అసుచిపగ్ఘరణభావేన. సో పనస్స ఆతురభావేనాతి ఆహ – **''ఆతురంయేవ నామా''**తి. **విసేసేనా**తి అధికభావేన. ఆతురతీతి ఆతురో. సఞ్జామప్పత్తో సన్తత్తకాయో. జరాయ ఆతురతా **జరాతురతా**. కుసలపక్ఖవడ్ఢనేన మనో భావేన్తీతి **మనోభావనీయా**. మనసా వా భావనీయా సమ్భావనీయాతి **మనోభావనీయా. అనుసాసతూ**తి అను అను సాసతూతి అయమేత్థ అత్థోతి ఆహ – **''పునప్పునం సాసతూ''**తి. **అపరాపరం** పవత్తితం హితవచనం. **అనోతిణ్ణే వత్థుస్మిం** యో ఏవం కరోతి, తస్స అయం గుణో దోసోతి వచనం. **తన్తివసేనా**తి తన్తిసన్నిస్సయేన అయం అనుసాసనీ నామ. **పవేణీ**తి తన్తియా ఏవ పేవచనం.

అణ్డం వియ భూతోతి అధికోపమా కాయస్స అణ్డకోసతో అబలదుబ్బలభావతో. తేనాహ **''అణ్డం హీ''**తిఆది. **బాలోయేవ** తాదిసత్తభావసమఙ్గీ ముహుత్తమ్పి ఆరోగ్యం పటిజానన్తో.

విప్పసన్నానీతి పకతిమాకారం అతిక్కమిత్వా విసేసేన పసన్నాని. తేనాహ – **''సుఠు పసన్నానీ''**తి. పసన్నచిత్తసముట్ఠితరూపసమ్పదాహి తాహి తస్స ముఖవణ్ణస్స పారిసుద్ధీతి ఆహ – **''పరిసుద్ధోతి నిద్దోసో''**తి. తేనేవాహ

‘‘**నిరుపక్కిలేసతాయా**’’తిఆది. ఏతేనేవస్సిన్ద్రియవిప్పసన్నతాకారణమ్పి సంవణ్ణితన్తి దట్ఠబ్బం. **ఏస** ముఖవణ్ణో. **నయగ్గాహపఞ్ఞా కిరేసా**తి ఇదం అనావజ్జనవసేనేవ వుత్తభావం సన్ధాయాహ.

యం నేవ పుత్తస్సాతిఆది "ఓవదతు నో, భన్తే, భగవా యథా మయం పరలోకేపి అఞ్ఞమఞ్ఞం సమాగచ్ఛేయ్యామా"తి వుత్తవచనం సన్ధాయ వుత్తమేవ. **మధురధమ్మదేసనాయేవ** సత్థు సమ్ముఖా పటిలద్ధా, తస్స అత్తనో పేమగారవగహితత్తా ‘‘**అమతాభిసేకో**’’**తి వేదితబ్బో**.

ఇదం పదద్వయం. **ఆరకత్తా కిలేసేహి** మగ్గేన సముచ్ఛిన్నత్తా. **అనయే**తి అవడ్ఢియం, అనత్థేతి అత్థో. **అనయే** వా అనుపాయే. **న ఇరియనతో** అవత్తనతో. **అయే**తి వడ్ఢియం అత్థే ఉపాయే చ. **అరణీయతో**తి పయిరుపాసితబ్బతో. నిరుత్తినయేన పదసిద్ధి వేదితబ్బా పురిమేసు అత్థవికప్పేసు , పచ్ఛిమే పన సద్దసత్థవసేనపి. యదిపి అరియసద్దో "యే హి వో అరియా పరిసుద్ధకాయకమ్మన్తా"తిఆదీసు (మ॰ ని॰ ౧.౩౫) విసుద్ధాసయపయోగేసు పుథుజ్జనేసుపి వట్టతి, ఇధ పన అరియమగ్గాధిగమేన సబ్బలోకుత్తరభావేన చ అరియభావో అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో ఆహ – ‘‘**బుద్ధా వా**’’తిఆది. తత్థ **పచ్చేకబుద్ధా తథాగతసావకా చ సప్పురిసా**తి ఇదం "అరియా సప్పురిసా"తి ఇధ వుత్తపదానం అత్థం అసఙ్కరతో దస్సేతుం వుత్తం. యస్మా పన నిప్పరియాయతో అరియసప్పురిసభావా అభిన్నసభావా, తస్మా ‘‘**సబ్బేవ వా**’’తిఆది వుత్తం.

ఏత్తావతా హి బుద్ధసావకో వుత్తో, తస్స హి ఏకన్తేన కల్యాణమిత్తో ఇచ్ఛితబ్బో పరతో ఘోసమన్తరేన పఠమమగ్గస్స అనుప్పజ్జనతో. విసేసతో చస్స భగవావ "కల్యాణమిత్తో"తి అధిప్పేతో. వుత్తఞ్హేతం "మమఞ్హి, ఆనన్ద, కల్యాణమిత్తం ఆగమ్మ జాతిధమ్మా సత్తా జాతియా పరిముచ్చన్తీ"తిఆది (సం॰ ని॰ ౧.౧౨౯; ౫.౨). సో ఏవ చ అవేచ్చపసాదాధిగమేన దళ్హభత్తి నామ. వుత్తమ్పి చేతం "యం మయా సావకానం సిక్ఖాపదం పఞ్ఞత్తం, తం మమ సావకా జీవితహేతుపి నాతిక్కమన్తీ"తి (ఉదా॰ ౪౫; చూళవ॰ ౩౮౫). **కతఞ్ఞుతాదీహి పచ్చేకబుద్ధబుద్ధా**తి ఏత్థ కతం జానాతీతి కతఞ్ఞూ. కతం విదితం పాకటం కరోతీతి కతవేదీ. పచ్చేకబుద్ధా హి అనేకేసుపి కప్పసతసహస్సేసు కతం ఉపకారం జానన్తి, కతఞ్చ పాకటం కరోన్తి సతిజననఆమిసపటిగ్గహణాదినా. తథా సంసారదుక్ఖదుక్ఖితస్స సక్కచ్చం కరోన్తి కిచ్చం, యం అత్తనా కాతుం సక్కా. సమ్మాసమ్బుద్ధో పన కప్పానం అసఙ్ఖ్యేయ్యసహస్సేసుపి కతం ఉపకారం మగ్గఫలానం ఉపనిస్సయఞ్చ జానన్తి, పాకటఞ్చ కరోన్తి. సీహో వియ చ ఏవం సబ్బత్థ సక్కచ్చమేవ ధమ్మదేసనం కరోన్తేన బుద్ధకిచ్చం కరోన్తి. యాయ పటిపత్తియా అరియా దిట్ఠా నామ హోన్తి, తస్సా అప్పటిపజ్జనం, తత్థ చ ఆదరాభావో **అరియానం అదస్సనసీలతా, న చ దస్సనే సాధుకారితా**తి వేదితబ్బా. **చక్ఖునా అదస్సావీ**తి ఏత్థ చక్ఖు నామ న మంసచక్ఖు ఏవ, అథ ఖో దిబ్బచక్ఖుపీతి ఆహ ‘‘**దిబ్బచక్ఖునా వా**’’తి. **అరియభావో**తి యేహి యోగతో "అరియా"తి వుచ్చన్తి, తే మగ్గఫలధమ్మా దట్ఠబ్బా.

తత్రాతి ఞాణదస్సనస్సేవ దస్సనభావే. **వత్థూ**తి అధిప్పేతత్థఞాపనకారణం. **ఏవం వుత్తేపీ**తి ఏవం అఞ్ఞాపదేసేన అత్తుపనాయికం కత్వా వుత్తేపి. **ధమ్మ**న్తి లోకుత్తరధమ్మం, చతుసచ్చధమ్మం వా. **అరియకరధమ్మా** అనిచ్చానుపస్సనాదయో, విపస్సియమానా వా అనిచ్చాదయో, చత్తారి వా అరియసచ్చాని.

అవినీతోతి న వినీతో అధిసీలసిక్ఖాదీనం వసేన న సిక్ఖితో. యేసం సంవరవినయాదీనం అభావేన అయం "అవినీతో"తి వుచ్చతి, తే తావ దస్సేతుం ‘‘**దువిధో వినయో నామా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సీలసంవరో**తి పాతిమోక్ఖసంవరో వేదితబ్బో, సో చ అత్థతో కాయికవాచసికో అవీతిక్కమో. **సతిసంవరో**తి ఇన్ద్రియారక్ఖా, సా చ తథాపవత్తా సతియేవ. **ఞాణసంవరో**తి "సోతానం

సంవరం బ్రూమీ”తి (సు. ని. ౧౦౪౧) వత్వా “పఞ్ఞాయేతే పిధీయరే”తి (సు. ని. ౧౦౪౧) వచనతో సోతసఙ్ఖాతానం తణ్హాదిట్ఠిదుచ్చరితఅవిజ్జాఅవసిట్ఠకిలేసానం సంవరో పిదహనం సముచ్ఛేదఞాణన్తి వేదితబ్బం. **ఖన్తిసంవరో**తి అధివాసనా, సా చ తథాపవత్తా ఖన్ధా, అదోసో వా, “పఞ్ఞా”తి కేచి వదన్తి. **వీరియసంవరో** కామవితక్కాదీనం వినోదనవసేన పవత్తం వీరియమేవ. తేన తేన అఙ్గేన తస్స తస్స అఙ్గస్స పహానం **తదఙ్గప్పహానం**. విక్ఖమ్భనవసేన పహానం **విక్ఖమ్భనప్పహానం**. సేసపదత్తయేపి ఏసేవ నయో.

ఇమినా పాతిమోక్ఖసంవరేనాతిఆది సీలసంవరాదీనం వివరణం. తత్థ **సముపేతో**తి **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన “ఉపగతో”తిఆదినా **విభఙ్గే** (విభ. ౨౧౧) ఆగతం సంవరవిభఙ్గం దస్సేతి. **కాయదుచ్చరితాదీన**న్తి దుస్సీల్యసఙ్ఖాతానం కాయవచీదుచ్చరితాదీనం ముట్ఠసచ్చసఙ్ఖాతస్స పమాదస్స, అభిజ్ఝాదీనం వా అక్ఖన్తిఅఞ్ఞాణకోసజ్జానఞ్చ. **సంవరణతో**తి పిదహనతో, **వినయనతో**తి కాయవాచాచిత్తానం విరూపపవత్తియా వినయనతో, కాయదుచ్చరితాదీనం వా అపనయనతో, కాయాదీనం వా జిమ్హపవత్తిం విచ్ఛిన్దిత్వా ఉజుకనయనతోతి అత్థో. పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహానం కాయదుచ్చరితాదీనం తథా తథా అనుప్పాదనమేవ సంవరణం వినయనఞ్చ వేదితబ్బం.

యం పహానన్తి సమ్బన్ధో. “**నామరూపపరిచ్ఛేదాదీసు విపస్సనాఞాణేసూ**”తి కస్మా వుత్తం? నను నామరూపపరిచ్ఛేదపచ్చయపరిగ్గహకఙ్ఖావితరణాని న విపస్సనాఞాణాని సమ్మసనాకారేన అప్పవత్తనతో? సచ్చమేతం, విపస్సనాఞాణస్స పన అధిట్ఠానభావతో ఏవం వుత్తం. నామరూపమత్తమిదం, “నత్థి ఏత్థ అత్తా వా అత్తనియం వా”తి ఏవం పవత్తఞాణం **నామరూపవవత్థానం**. సతి విజ్జమానే ఖన్ధపఞ్చకసఙ్ఖాతే కాయే, సయం వా సతీ తస్మిం కాయే దిట్ఠి **సక్కాయదిట్ఠి,** సా చ “రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ”తి ఏవం పవత్తా అత్తదిట్ఠి. తస్స నామరూపస్స కమ్మావిజ్జాదిపచ్చయపరిగ్గణ్హనఞాణం **పచ్చయపరిగ్గహో**. “నత్థి హేతు, నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా”తిఆదినయప్పవత్తా **అహేతుదిట్ఠి**. “ఇస్సరపురిసపజాపతిపకతిఅణుకాలాదీహి లోకో పవత్తతి నివత్తతి చా”తి తథా తథా పవత్తా దిట్ఠి **విసమహేతుదిట్ఠి. తస్సేవా**తి పచ్చయపరిగ్గహస్సేవ. **కఙ్ఖావితరణేనా**తి యథా ఏతరహి నామరూపస్స కమ్మాదిపచ్చయతో ఉప్పత్తి, ఏవం అతీతే అనాగతేపీతి తీసు కాలేసు విచికిచ్ఛాపనయనఞాణేన. **కథంకథీభావస్సా**తి “అహోసిం ను ఖో అహం అతీతమద్ధాన”న్తిఆదినయపవత్తాయ (మ. ని. ౧.౧౮; సం. ని. ౨.౨౦) సంసయప్పవత్తియా. **కలాపసమ్మసనేనా**తి “యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగతపచ్చుప్పన్న”న్తిఆదినా (సం. ని. ౩.౪౮-౪౯) ఖన్ధపఞ్చకం ఏకాదససు ఓకాసేసు పక్ఖిపిత్వా సమ్మసనవసేన పవత్తేన విపస్సనాఞాణేన. **అహం మమాతి గాహస్సా**తి “అత్తా అత్తనియ”న్తి గహణస్స. **మగ్గామగ్గవవత్థానేనా**తి మగ్గామగ్గఞాణవిసుద్ధియా. **అమగ్గే మగ్గసఞ్ఞాయా**తి అమగ్గే ఓభాసాదికే “మగ్గో”తి ఉప్పన్నసఞ్ఞాయ. యస్మా సమ్మదేవ సఙ్ఖారానం ఉదయం పస్సన్తో “ఏవమేతే సఙ్ఖారా అనురూపకారణతో ఉప్పజ్జన్తి, న పన ఉచ్ఛిజ్జన్తీ”తి గణ్హాతి, తస్మా వుత్తం “**ఉదయదస్సనేన ఉచ్ఛేదదిట్ఠియా**”తి. యస్మా పన సఙ్ఖారానం వయం “యదిపిమే సఙ్ఖారా అవిచ్ఛిన్నా వత్తన్తి, ఉప్పన్నుప్పన్నా పన అప్పటిసన్ధికా నిరుజ్ఝన్తేవా”తి పస్సతో కుతో సస్సతగ్గాహో. తస్మా వుత్తం “**వయదస్సనేన సస్సతదిట్ఠియా**”తి. **భయదస్సనేనా**తి భయతూపట్ఠానఞాణేన. **సభయే**తి సబ్బభయానం ఆకరభావతో సకలదుక్ఖవూపసమసఙ్ఖాతస్స పరమస్సాసస్స పటిపక్ఖభావతో చ సభయే ఖన్ధపఞ్చకే. **అభయసఞ్ఞాయా**తి “అభయం ఖేమ”న్తి ఉప్పన్నసఞ్ఞాయ. **అస్సాదసఞ్ఞా** నామ పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధేసు అస్సాదనవసేన పవత్తసఞ్ఞా, యో “ఆలయాభినివేసో”తిపి వుచ్చతి. **అభిరతిసఞ్ఞా** తత్థేవ అభిరమణవసేన పవత్తసఞ్ఞా, యా “నన్దీ”తిపి వుచ్చతి. **అముచ్చితుకామతా** ఆదానం. **అనుపేక్ఖా** సఙ్ఖారేహి అనిబ్బిన్దనం, సాలయతాతి అత్థో. **ధమ్మట్ఠితియం** పటిచ్చసముప్పాదే.

పటిలోమభావో సస్సతుచ్ఛేదగ్గాహో, పచ్చయాకారపటిచ్ఛాదకమోహో వా. **నిబ్బానే చ పటిలోమభావో** సఙ్ఖారేసు నతి, నిబ్బానపటిచ్ఛాదకమోహో వా. **సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహో**తి యాదిసస్స కిలేసస్స అప్పహీనతా విపస్సనా సఙ్ఖారనిమిత్తం న ముఞ్చతి, సో కిలేసో, యో "సంయోగాభినివేసో"తిపి వుచ్చతి, **సఙ్ఖారనిమిత్తగ్గాహస్స**, అతిక్కమనమేవ వా **పహానం**.

పవత్తి ఏవ **పవత్తిభావో**, పరియుట్ఠానన్తి అత్థో. **నీవరణాదిధమ్మానన్తి ఆది**-సద్దేన నీవరణపక్ఖియా కిలేసా వితక్కవిచారాదయో చ గయ్హన్తి. చతున్నం అరియమగ్గానం భావితత్తా అచ్చన్తం అప్పవత్తిభావేన యం పహానన్తి సమ్బన్ధో. కేన పన పహానన్తి? "అరియమగ్గేహేవా"తి విఞ్ఞాయమానోయమత్థో తేసం భావితత్తా అప్పవత్తివచనతో. **"సముదయపక్ఖికస్సా"**తి ఏత్థ చత్తారోపి మగ్గా చతుసచ్చాభిసమయాతి కత్వా తేహి పహాతబ్బేన తేన తేన సముదయసఙ్ఖాతేన లోభేన సహ పహాతబ్బత్తా సముదయసభావత్తా చ. **సచ్చవిభఙ్గే** చ సబ్బకిలేసానం సముదయభావస్స వుత్తత్తా "సముదయపక్ఖికా"తి దిట్ఠిఆదయో వుచ్చన్తి. **పటిపస్సద్ధత్తం** వూపసన్తతా.

సఙ్ఖతనిస్సటతా సఙ్ఖారసభావాభావో. **పహీనసబ్బసఙ్ఖత**న్తి విరహితసబ్బసఙ్ఖతం, విసఙ్ఖారన్తి అత్థో. పహానఞ్చ తం వినయో చాతి **పహానవినయో** పురిమేన అత్థేన. దుతియేన పన పహీయతీతి పహానం, తస్స వినయోతి యోజేతబ్బో.

భిన్నసంవరత్తాతి నట్ఠసంవరత్తా, సంవరాభావతోతి అత్థో. తేన అసమాదిన్నసంవరోపి సఙ్గహితోవ హోతి. సమాదానేన హి సమ్పాదేతబ్బో సంవరో, తదభావే న హోతీతి. **అరియే**తి అరియో. పచ్చత్తవచనఞ్హేతం. **ఏసేసే**తి ఏసో ఏసో, అత్థతో అనఞ్ఞోతి అత్థో. **తజ్జాతే**తి అత్థతో తంసభావో, సప్పురిసో అరియసభావో, అరియో చ సప్పురిసభావోతి అత్థో.

నో అహన్తి అత్తనా పరికప్పితం అత్తానం దిట్ఠిగతికో వదతి. "అహంబుద్ధినిబన్ధనో అత్తా"తి హి అత్తవాదినో లద్ధి. **అద్వయ**న్తి ద్వయతారహితం. అభిన్నం వణ్ణమేవ "అచ్చీ"తి గహేత్వా "అచ్చీతి వణ్ణో ఏవా"తి తేసం ఏకత్తం పస్సన్తో వియ యథాపరికప్పితం అత్తానం "రూప"న్తి, యథాదిట్ఠం వా రూపం, "అత్తా"తి గహేత్వా తేసం ఏకత్తం పస్సన్తో దట్ఠబ్బో. ఏత్థ చ "రూపం అత్తా"తి ఇమిస్సా పవత్తియా అభావేపి రూపే అత్తగ్గహణం పవత్తమానం అచ్చియం వణ్ణగ్గహణం వియ "అద్వయదస్సన"న్తి వుత్తం. ఉపమాయో చ అనఞ్ఞత్తాదిగహణనిదస్సనవసేనేవ వుత్తా, న వణ్ణాదీనం వియ అత్తనో విజ్జమానదస్సనత్థం. న హి అత్తని సామిభావేన రూపఞ్చ సకిఞ్చనభావేన సమనుపస్సతి. **అత్తని వా రూప**న్తి అత్తానం రూపస్స సభావతో ఆధారణభావేన. **రూపస్మిం వా అత్తాన**న్తి రూపస్స అత్తనో ఆధారణభావేన దిట్ఠిపస్సనాయ పస్సతి. **పరియుట్ఠట్ఠాయీ**తి పరియుట్ఠానప్పత్తాహి దిట్ఠితణ్హాహి "రూపం అత్తా, రూపవా అత్తా"తిఆదినా ఖన్ధపఞ్చకం మిచ్ఛా గహేత్వా తిట్ఠనతో. తేనాహ **"పరియుట్ఠానాకారేనా"**తిఆది. **ఏసేవ నయో**తి యో "ఇధేకచ్చో రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ"తిఆదినా రూపక్ఖన్ధే వుత్తో సంవణ్ణనానయో, వేదనాక్ఖన్ధాదీసుపి ఏసో ఏవ నయో వేదితబ్బో.

సుద్ధరూపమేవాతి అరూపేన అమిస్సితం కేవలం రూపమేవ. **అరూప**న్తి సుద్ధఅరూపం రూపస్స అగ్గహితత్తా. **చతూసు ఖన్ధేసు తిణ్ణం తిణ్ణం వసేనా**తి చతూసు ఖన్ధేసు తిణ్ణం తిణ్ణం గహణవసేన రూపారూపమిస్సకో అత్తా కథితో తస్మిం తస్మిం గహణే వేదనాదివినిముత్తఅరూపధమ్మే కసిణరూపేన సద్ధిం సబ్బరూపధమ్మే చ ఏకజ్ఝం గహణసిద్ధితో. **పఞ్చసు ఠానేసు ఉచ్ఛేదదిట్ఠి కథితా,** తే తే ఏవ ధమ్మే "అత్తా"తి గహణతో తేసఞ్చ ఉచ్ఛేదభావతో. అవసేసేసు పన పన్నరససు ఠానేసు రూపం "అత్తా"తి గహేత్వాపి దిట్ఠిగతికో తత్థ నిచ్చసఞ్ఞం న విస్సజ్జేతి కసిణరూపేన తం మిస్సేత్వా తస్స చ ఉప్పాదాదీనం

అదస్సనతో, తస్మాస్స తత్థపి హోతియేవ **సస్సతదిట్ఠి** ఏకచ్చసస్సతగాహవసేనపి. **మగ్గావరణా** విపరీతదస్సనతో. **న సగ్గావరణా** అకమ్మపథప్పత్తతాయ. అకిరియాహేతుకనత్థికదిట్ఠియో ఏవ హి కమ్మపథదిట్ఠియో.

కాయోతి రూపకాయో. సో **ఆతురోయేవ** అసవసభావతో. **రాగదోసమోహానుగతన్తి** అప్పహీనరాగదోసమోహసన్తానే పవత్తం. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **దస్సితం** ఆతురభావేన. **నిక్కిలేసతాయాతి** సయం పహీనకిలేససన్తానగతతాయ. **సేఖా నేవ ఆతురచిత్తా** పహీనకిలేసే ఉపాదాయ, అప్పహీనే పన ఉపాదాయ ఆతురచిత్తా. **అనాతురచిత్తతంయేవ భజన్తి** వట్టానుసారిమహాజనస్స వియ తేసం చిత్తస్స కిలేసవసేన ఆతురత్తాభావతో.

నకులపితుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దేవదహసుత్తవణ్ణనా

౨. **దేవా వుచ్చన్తి రాజానో** "దిబ్బన్తి కామగుణేహి కీళన్తి లళన్తి, అత్తనో వా పుఞ్ఞానుభావేన జోతన్తీ"తి కత్వా. తేసం దహోతి **దేవదహో**. సయంజాతో వా సో హోతి, తస్మాపి "**దేవదహో**"తి వుత్తో. **తస్స అవిదూరే నిగమో "దేవదహ"న్త్వేవ సఙ్ఖం గతో** యథా "వరణానగరం, గోధాగామో"తి. పచ్ఛాభూమియం అపరదిసాయం నివిట్ఠజనపదో పచ్ఛాభూమం, తం గన్తుకామా **పచ్ఛాభూమగమికా. తే సభారేతి** తే భిక్ఖూ థేరస్స వసేన సభారే కాతుకామతాయ. యది థేరో తేసం భారో, థేరస్సపి తే భారా ఏవాతి "**తే సభారే కాతుకామతాయా**"తి వుత్తం. ఏవఞ్హి థేరో తే ఓవదితబ్బే అనుసాసితబ్బే మఞ్ఞతీతి. ఇదాని తమత్థం వివరన్తో "**యో హి**"తిఆదిమాహ. **అయం నిబ్భారో నామ** కఞ్చి పుగ్గలం అత్తనో భారం కత్వా అవత్తనతో.

చతుబ్బిధేనాతి ధాతుకోసల్లం ఆయతనకోసల్లం పటిచ్చసముప్పాదకోసల్లం ఠానాట్ఠానకోసల్లన్తి ఏవం చతుబ్బిధేన.

తే మహల్లకాబాధికాతిదహరపుగ్గలే గణ్హిత్వావ గచ్ఛతి. తే హి దివసద్వయేన వూపసన్తపరిస్సమా ఏవ. **హత్థివానరతిత్తిర**పటిబద్ధం **వత్థుం కథేత్వా. "ఏళకాళగుమ్బే**తి కాళతిణగచ్ఛమణ్డపే"తిపి వదన్తి.

వివిధం నానాభూతం రజ్జం విరజ్జం, విరజ్జమేవ **వేరజ్జం,** తత్థ గతం, పరదేసగతన్తి అత్థో. తేనాహ "**ఏకస్సా**"తిఆది. **చిత్తసుదత్తాదయోతి** చిత్తగహపతిఅనాథపిణ్డికాదయో. **వీమంసకాతి** ధమ్మవిచారకా. **కిన్తి** కీదిసం. **దస్సనన్తి** సిద్ధన్తం. **ఆచిక్ఖతి** కీదిసన్తి అధిప్పాయో. **ధమ్మస్సాతి** భగవతా వుత్తధమ్మస్స. **అనుధమ్మన్తి** అనుకూలం అవిరుజ్ఝనధమ్మం. సో పన వేనేయ్యజ్ఝాసయానురూపదేసనావిత్థారోతి ఆహ – "**వుత్తబ్యాకరణస్స అనుబ్యాకరణ**"న్తి. ధారేతి అత్తనో ఫలన్తి **ధమ్మో,** కారణన్తి ఆహ – "**సహధమ్మికోతి సకారణో**"తి. **ఇమినాపి** పాఠన్తరేన **వాదో ఏవ దీపితో,** న తేన పకాసితా కిరియా.

తణ్హావసేనేవ ఛన్నమ్పి పదానం **అత్థో వేదితబ్బో**. యస్మా రాగాదయో తణ్హాయ ఏవ అవత్థావిసేసాతి. తేనాహ "**తణ్హా హీ**"తిఆది. విహనన్తి కాయం చిత్తఞ్చాతి **విఘాతో,** దుక్ఖన్తి ఆహ – "**అవిఘాతోతి నిదుక్ఖో**"తి. ఉపాయాసేతి ఉపతాపేతీతి ఉపాయాసో, ఉపతాపో. తప్పటిపక్ఖో పన **అనుపాయాసో నిరూపతాపో** దట్ఠబ్బో. **సబ్బత్థాతి** సబ్బవారేసు.

దేవదహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. హాలిద్దికానిసుత్తవణ్ణనా

౩. “అవన్తిదక్ఖిణాపథే”తి అఞ్ఞేసు సుత్తపదేసు ఆగతత్తా ఆహ ‘‘**అవన్తిదక్ఖిణాపథసఙ్ఖాతే**’’తి. మజ్ఝిమదేసతో హి దక్ఖిణదిసాయ అవన్తిరట్ఠం. పవత్తయిత్థ ఏత్థ లద్ధీతి **పవత్తం,** పవత్తితబ్బట్ఠానన్తి ఆహ “లద్ధిపవత్తట్ఠానే”తి. రుప్పనసభావో ధమ్మోతి కత్వా **రూపధాతూతి రూపక్ఖన్ధో** వుత్తో. **రూపధాతుమ్హి** ఆరమ్మణపచ్చయభూతేన **రాగేన** సహజాతేనపి అసహజాతేనపి ఉపనిస్సయభూతేన అప్పహీనభావేనేవ **వినిబద్ధం** పటిబద్ధం **కమ్మవిఞ్ఞాణం. ఓకసారీతి** వుచ్చతి – “తస్మిం రూపధాతుసఙ్ఖాతే ఓకే సరతి పవత్తతీ”తి కత్వా. అవతి ఏత్థ గచ్ఛతి పవత్తతీతి **ఓకం,** పవత్తిట్ఠానం. తేనాహ – ‘‘**గేహసారీ ఆలయసారీ**’’తి.

ఉగచ్ఛతి వా ఏత్థ వేదనాదీహి సద్ధిం సమవేతీతి **ఓకో,** చక్ఖురూపాది. **పచ్చయోతి** ఆరమ్మణాదివసేన పచ్చయో. **పచ్చయో హోతీతి** అనన్తరసమనన్తరాదినా చేవ కమ్మూపనిస్సయఆరమ్మణాదినా చ. “విఞ్ఞాణధాతు ఖో, గహపతీ”తి ఏవం వుత్తే “కమ్మవిఞ్ఞాణవిపాకవిఞ్ఞాణేసు కతరం ను ఖో”తి **సమ్మోహో భవేయ్య. తస్స** సమ్మోహస్స **విఘాతత్థం** అపగమనత్థం. **అసమ్భిన్నావాతి** అసంకిణ్ణావ దేసనా కతా. **ఆరమ్మణవసేన చతస్సో అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణట్ఠితియో వుత్తా** – “రూపుపయం వా, భిక్ఖవే, విఞ్ఞాణం తిట్ఠమానం తిట్ఠేయ్య, రూపారమ్మణ”న్తిఆదినా (సం॰ ని॰ ౩.౫౩). **తా** విఞ్ఞాణట్ఠితియో **దస్సేతుమ్పి**.

దళ్హం అభినివేసవసేన ఆరమ్మణం ఉపేన్తీతి **ఉపయా,** తణ్హాదిట్ఠియో. **అధిట్ఠానభూతాతి** పతిట్ఠానభూతా. **అభినివేసభూతాతి** తం తం ఆరమ్మణం అభినివిస్స అజ్ఝోసాయ పవత్తియా కారణభూతా. **అనుసయభూతాతి** రాగానుసయదిట్ఠానుసయభూతా. **ఉపరిమకోటియాతి** పహానస్స ఉపరిమకోటియా . బుద్ధానఞ్ఞేవ హి తే సవాసనా పహీనా. పుబ్బే అగ్గహితం విఞ్ఞాణం అగ్గహితమేవాతి కత్వా కస్మా ఇధ దేసనా కతాతి చోదేతి – ‘‘**ఇధ విఞ్ఞాణం కస్మా గహిత**’’న్తి. పుబ్బే “విఞ్ఞాణధాతురాగవినిబన్ధఞ్చ విఞ్ఞాణ”న్తి వుచ్చమానే యథా యథా సమ్మోహో సియా పచ్చయపచ్చయుప్పన్నవిభాగస్స దుక్కరత్తా, ఇధ పన సమ్మోహస్స ఓకాసోవ నత్థి అవిసేసేన పఞ్చసు ఖన్ధేసు కిలేసప్పహానవసేనాతి. తేనాహ ‘‘**కిలేసప్పహానదస్సనత్థ**’’న్తిఆది. **కమ్మవిఞ్ఞాణేన ఓకం అసరన్తేనా**’’తి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. **అసరన్తేనాతి** అనుపగచ్ఛన్తేన.

పచ్చయట్ఠేనాతి ఆరమ్మణాదిపచ్చయభావేన. **నిమిత్తం** ఉప్పత్తికం. **ఆరమ్మణ...పే.... నికేతన్తి** ఆరమ్మణకరణసఙ్ఖాతేన నివాసట్ఠానభూతేన రూపమేవ నికేతన్తి రూపనిమిత్తనికేతం.

ఛన్దరాగస్స బలవదుబ్బలతాయాతి అజ్ఝత్తఖన్ధపఞ్చకే ఛన్దరాగస్స బలవభావేన తం “ఓకో”తి, బహిద్ధా ఛసు ఆరమ్మణేసు తస్స దుబ్బలతాయ తాని “నికేత”న్తి వుత్తాని. ఇదాని యథావుత్తమత్థం పాకటం కత్వా దస్సేతుం ‘‘**సమానేపి హీ**’’తిఆది వుత్తం. **ఓకోతి వుచ్చతి** గేహమేవ రత్తిట్ఠానభావతో. **నికేతన్తి వుచ్చతి** ఉయ్యానాది దివాట్ఠానభావతో. **తతో దుబ్బలతరో హోతి** ఛన్దరాగో.

గేహస్సితసుఖేనాతి గేహనిస్సితేన చిత్తస్స సుఖేన **సుఖితో** సుఖప్పత్తో **హోతి. కిచ్చకరణీయేసూతి** ఖుద్దకేసు చేవ మహన్తేసు చ కత్తబ్బత్థేసు. **సయన్తి** అత్తనా. **అన్తోతి** చిత్తజ్ఝాసయే.

ఏవంరూపోతి ఈదిసరూపో. వణ్ణసద్దో వియ రూపసద్దో రూపాయతనస్స వియ సణ్ఠానస్సపి వాచకోతి అధిప్పాయేన ‘‘**దీఘరస్స కాళోదాతాదీసు రూపేసూ**’’తి వుత్తం. **సుఖాదీసూతి** సోమనస్సాదీసు. తత్థ హి “అభిణ్హం సోమనస్సితో

భవేయ్య’’న్తి పత్థనా సియా. **ఏవంసఞ్ఞో నామాతి** విసయవసేన సఞ్ఞావిసేసపత్థనమాహ. **ఏవంవిఞ్ఞాణోతి** పన ఇధ విసయముఖేన విఞ్ఞాణవిసేసపత్థనం వదతి – ‘‘ఏవంనిపుణరూపదస్సనసమత్థం, ఏవంపఞ్చపసాదపటిమణ్డితనిస్సయఞ్చ మే విఞ్ఞాణం భవేయ్యా’’తి.

వట్టం పురతో అకురుమానోతి లోకే చిత్తం అపత్థేన్తో. **అసిలిట్ఠం** పుబ్బేనాపరం అసమ్బద్ధం. వదన్తి ఏతేనాతి **వాదో,** దోసోతి ఆహ – **‘‘తుయ్హం దోసో’’**తిఆది. **ఇధేవ** ఇమస్మింయేవ సమాగమే. **నిబ్బేఠేహి** దోసతో అత్తానం మోచేహి.

హాలిద్దికానిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దుతియహాలిద్దికానిసుత్తవణ్ణనా

౪. చూళసక్కపఞ్హేతి మూలపణ్ణాసే చూళతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తే (మ॰ ని॰ ౧.౩౯౦ ఆదయో). **మహాసక్కపఞ్హేపీతి** మహాతణ్హాసఙ్ఖయసుత్తేపి (మ॰ ని॰ ౧.౩౯౬ ఆదయో). **ఏతన్తి** ‘‘యే తే సమణబ్రాహ్మణా’’తిఆదిసుత్తపదం. తణ్హా సమ్మదేవ ఖీయతి ఏత్థాతి **తణ్హాసఙ్ఖయో,** అసఙ్ఖతా ధాతూతి ఆహ **‘‘తణ్హాసఙ్ఖయే నిబ్బానే’’**తి. **అన్తం అతిక్కన్తనిట్ఠాతి** అన్తరహితనిట్ఠా. తేనాహ **‘‘సతతనిట్ఠా’’**తి. **సేసపదేసూతి** ‘‘అచ్చన్తయోగక్ఖేమినో’’తిఆదీసు.

దుతియహాలిద్దికానిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సమాధిసుత్తవణ్ణనా

౫. సమాధీతి అప్పనాసమాధి, ఉపచారసమాధి వా. **కమ్మట్ఠానన్తి** సమాధిపాదకం విపస్సనాకమ్మట్ఠానం. ‘‘ఠాతిం గమిస్సతీ’’తి పాఠో. **పత్థేతీతి** ‘‘అహో వత మే ఈదిసం రూపం భవేయ్యా’’తి. **అభివదతీతి** తణ్హాదిట్ఠివసేన అభినివేసం వదతి. తేనాహ **‘‘తాయ అభినన్దనాయా’’**తిఆది. ‘‘అహో పియం ఇట్ఠ’’న్తి వచీభేదే అసతిపి తథా లోభుప్పాదే సతి అభివదతియేవ నామ. తేనాహ **‘‘వాచం అభిన్దన్తో’’**తి. ‘‘మమ ఇద’’న్తి అత్తనో పరిణామేత్వా అనఞ్ఞగోచరం వియ కత్వా గణ్హన్తో **అజ్ఝోసాయ తిట్ఠతి** నామాతి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘గిలిత్వాతి పరినిట్ఠపేత్వా గణ్హాతీ’’**తి. ‘‘అభినన్దతీ’’తిఆదయో పుబ్బభాగవసేన వుత్తా, ‘‘ఉప్పజ్జతి నన్దీ’’తి ద్వారప్పవత్తవసేన. పఠమేహి పదేహి అనుసయో, పచ్ఛిమేన పరియుట్ఠానన్తి కేచి ‘‘గహణట్ఠేన ఉపాదాన’’న్తి కత్వా. **నాభినన్దతి నాభివదతీతి** ఏత్థ హేట్ఠా వుత్తవిపరియాయేన అత్థో వేదితబ్బో. **న ‘‘ఇట్ఠం కన్త’’న్తి వదతీతి** ‘‘ఇట్ఠ’’న్తి న వదతి, ‘‘కన్త’’న్తి న వదతి. **నాభివదతియేవ** తణ్హాయ అనుపాదియత్తా.

సమాధిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పటిసల్లాణసుత్తవణ్ణనా

౬. ఞత్వా ఆహాతి ‘‘సతి కాయవివేకే చిత్తవివేకో, తస్మిం సతి ఉపధివివేకో చ ఇమేసం లద్ధుం వట్టతీ’’తి ఞత్వా ఆహ.

పటిసల్లాణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఉపాదాపరితస్సనాసుత్తవణ్ణనా

౭. **గహణేన ఉప్పన్నం పరితస్సనన్తి** ఖన్ధపఞ్చకే “అహం మమా”తి గహణేన ఉప్పన్నం తణ్హాపరితస్సనం దిట్ఠిపరితస్సనఞ్చ. **అపరితస్సనన్తి** పరితస్సనాభావం, పరితస్సనపటిపక్ఖం వా. **అహు వత మేతం** బలయోబ్బనాది. **కమ్మవిఞ్ఞాణన్తి** విపరిణామారమ్మణం తణ్హాదిట్ఠిసహగతం విఞ్ఞాణం తదనువత్తి చ. **అనుపరివత్తి** నామ తం ఆరమ్మణం కత్వా పవత్తి. తేనాహ ‘‘**విపరిణామారమ్మణచిత్తతో**’’తి. **అకుసలధమ్మసముప్పాదాతి** తణ్హాయ అఞ్ఞాకుసలధమ్మసముప్పాదా. **పరియాదియిత్వాతి** ఖేపేత్వా, తస్స పవత్తితుం ఓకాసం అదత్వా. **సఉత్తాసోతి** తణ్హాదిట్ఠివసేన సఉత్తాసో. **గణ్హిత్వాతి** తణ్హాదిట్ఠిగ్గాహేహి గహేత్వా తేసఞ్ఞేవ వసేన **పరితస్సకో. రూపభేదానుపరివత్తి** చిత్తం **న హోతి. వట్టతీతి** సబ్బాకారేన వత్తుం యుత్తన్తి అత్థో.

ఉపాదాపరితస్సనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియఉపాదాపరితస్సనాసుత్తవణ్ణనా

౮. **తణ్హామానదిట్ఠివసేన దేసనా కతా** “ఏతం మమ, ఏసోహమస్మి, ఏసో మే అత్తా”తి దేసనాయ ఆగతత్తా. **చతూసు సుత్తేసూతి** పఞ్చమాదీసు చతూసు సుత్తేసు. చతుత్థే పన వివట్టమేవ కథితం.

దుతియఉపాదాపరితస్సనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. కాలత్తయఅనిచ్చసుత్తవణ్ణనా

౯. యది అతీతానాగతం ఏతరహి నత్థిభావతో అనిచ్చం, పచ్చుప్పన్నమ్పి తదా నత్థీతి **కో పన వాదో** తస్స అనిచ్చతాయ, **పచ్చుప్పన్నమ్పి కథావ కా** ఉదయబ్బయపరిచ్ఛిన్నత్తా తస్స. వుత్తఞ్హేతం “నిబ్బత్తా యే చ తిట్ఠన్తి, ఆరగ్గే సాసపూపమా”తి (మహానిం ౧౦).

కాలత్తయఅనిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦-౧౧. కాలత్తయదుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦-౧౧. **తథారూపేనేవాతి** యథారూపేనేవ పుగ్గలజ్ఝాసయేన నవమం సుత్తం కథితం, తథారూపేనేవాతి. తే కిర భిక్ఖూ అతీతానాగతం “దుక్ఖ”న్తి సల్లక్ఖేత్వా, తథా “అనత్తా”తి సల్లక్ఖేత్వా పచ్చుప్పన్నే కిలమింసు. “అథ నేస”న్తిఆది సబ్బం హేట్ఠా వుత్తనయేన వత్తబ్బం.

కాలత్తయదుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నకులపితువగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అనిచ్చవగ్గో

౧-౧౦. అనిచ్చాదిసుత్తవణ్ణనా

౧౨-౨౧. పుచ్ఛావసికం ఆనన్దత్థేరస్స పుచ్ఛావసేన దేసితత్తా.

అనిచ్చాదిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనిచ్చవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. భారవగ్గో

౧. భారసుత్తవణ్ణనా

౨౨. ఉపాదానానం ఆరమ్మణభూతా ఖన్ధా **ఉపాదానక్ఖన్ధా. పరిహారభారియట్ఠేనా**తి పరిహారస్స భారియభావేన గరుతరభావేన. వుత్తమేవ అత్థం పాకటం కాతుం **''ఏతేసఞ్హీ''**తిఆదిమాహ. తత్థ యస్మా ఏతాని ఠానగమనాదీని రూపారూపధమ్మానం పఙ్గులజచ్చన్ధానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపస్సయవసేన ఇజ్ఝన్తి, న పచ్చేకం, తస్మా "ఏతేస"న్తి అవిసేసవచనం కతం. **పుగ్గలన్తి** ఖన్ధసన్తానం వదతి. ఖన్ధసన్తానో హి అవిచ్ఛేదేన పవత్తమానో యావ పరినిబ్బానా ఖన్ధభారం వహన్తో వియ లోకే ఖాయతి తబ్బినిముత్తస్స సత్తస్స అభావతో. తేనాహ **''పుగ్గలో''**తిఆది. **భారహారోతి జాతోతి** భారహారో నామ జాతో.

పునబ్భవకరణం పునబ్భవో, తం ఫలం అరహతి, తత్థ నియుత్తాతి వా **పోనోభవికా. తబ్భావసహగతం** యథా "సనిదస్సనా ధమ్మా"తి, న సంసట్ఠసహగతం, నాపి ఆరమ్మణసహగతం. "తత్ర తత్రా"తి యం యం ఉప్పత్తిట్ఠానం, రూపాదిఆరమ్మణం వా పత్వా **తత్రతత్రాభినన్దినీ**. తేనాహ **''ఉపపత్తిట్ఠానే వా''**తిఆది. **పఞ్చకామగుణికోతి** పఞ్చకామగుణారమ్మణో. రూపారూపూపపత్తిభవే రాగో **రూపారూపభవరాగో. ఝాననికన్తి** ఝానసఙ్ఖాతే కమ్మభవే రాగో. **సస్సతాదిట్ఠీ**తి భవదిట్ఠి, తంసహగతో రాగో. **అయన్తి** రాగో **భవతణ్హా నామ. ఉచ్ఛేదదిట్ఠి** విభవదిట్ఠి నామ, తంసహగతో ఛన్దరాగో **విభవతణ్హా నామ. ఏస** పుగ్గలో ఖన్ధ**భారం ఆదియతి** తణ్హావసేన పటిసన్ధిగ్గహణతో. "అసేసమేత్థ తణ్హా విరజ్జతి పలుజ్జతి నిరుజ్ఝతి పహీయతీ"తిఆదినా సబ్బపదాని నిబ్బానవసేనేవ వేదితబ్బానీతి ఆహ "సబ్బం నిబ్బానస్సేవ వేవచన"న్తి.

భారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పరిఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా

౨౩. పరిజానితబ్బేతి పహానపరిఞ్ఞాయ పరిజానితబ్బే. తథా పరిజాననఞ్చ తత్థ ఛన్దరాగప్పహానం, తేసం అతిక్కమోతి ఆహ **''సమతిక్కమితబ్బేతి అత్థో''**తి. **అచ్చన్తపరిఞ్ఞన్తి** నిబ్బానం వదతి. తేనాహ **''సమతిక్కమన్తి అత్థో''**తి.

పరిఞ్ఞసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అభిజానసుత్తవణ్ణనా

౨౪. ఞాతపరిఞ్ఞా కథితా “అభివిసిట్ఠాయ పఞ్ఞాయ జానన”న్తి కత్వా. **దుతియపదేనా**తి “పరిజాన”న్తి పదేన. **తతియచతుత్థేహీ**తి “విరాజయం పజహ”న్తి పదేహి.

అభిజానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౯. ఛన్దరాగసుత్తాదివణ్ణనా

౨౫-౩౦. ధాతుసంయుత్తే వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బాని, కేవలఞ్హి ఏత్థ ఖన్ధవసేన దేసనా ఆగతా, తత్థ ధాతువసేనాతి అయమేవ విసేసో. **చత్తారి సచ్చాని కథితాని** అస్సాదాదీనవనిస్సరణవసేన దేసనాయ పవత్తత్తా.

ఛన్దరాగసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అఘమూలసుత్తవణ్ణనా

౩౧. అఘం వుచ్చతి పాపం, అఘనిమిత్తతాయ **అఘం** దుక్ఖం. ఇదఞ్హి దుక్ఖం నామ విసేసతో పాపహేతుకం కమ్మఫలసఞ్ఞితం. తథా వట్టదుక్ఖం అవిజ్జాతణ్హామూలకత్తా. అఘస్స నిమిత్తతాయ అఘం దుక్ఖం. వట్టానుసారీ మహాజనో హి దుక్ఖాభిభూతో తస్స పతికారం మఞ్ఞమానో తం తం కరోతీతి.

అఘమూలసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. పభఙ్గుసుత్తవణ్ణనా

౩౨. పభిజ్జనసభావన్తి ఖణే ఖణే పభఙ్గుసభావం.

పభఙ్గుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

భారవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నతుమ్హాకంవగ్గో

౧. నతుమ్హాకంసుత్తవణ్ణనా

౩౩. ఛన్దరాగప్పహానేనాతి తప్పటిబద్ధస్స ఛన్దరాగస్స పజహనేన. దబ్బాది పాకతికతిణం పాకటమేవాతి అపాకటం దస్సేతుం **తాలనాళికేరాది** దస్సితం, తిణకట్ఠానం వా భేదదస్సనత్థం. **పియాలో** ఫారుసకం.

నతుమ్హాకంసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౩౫. యది రూపం అనుసేతీతి రూపధమ్మే ఆరబ్భ యది రాగాదయో అనుసయనవసేన పవత్తన్తి. **తేన సఙ్ఖం గచ్ఛతీ**తి తేన రాగాదినా తంసమఙ్గీపుగ్గలో సఙ్ఖాతబ్బతం "రత్తో దుట్ఠో"తిఆదినా వోహరితబ్బతం ఉపగచ్ఛతీతి. తేనాహ "**కామరాగాదీసూ**"తిఆది. **అభూతేనా**తి అజాతేన అనుసయవసేన అప్పవత్తేన. అనుసయసీసేన హేత్థ అభిభవం వదతి. యతో "**రత్తో దుట్ఠో మూళ్హోతి సఙ్ఖం న గచ్ఛతీ**"తి వుత్తం. నిప్పరియాయతో హి మగ్గవజ్ఝకిలేసా అనుసయో.

అఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

४. దుతియఅఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా

౩౬. తం అనుసయితం రూపన్తి తం రాగాదినా అనుసయితం రూపం మరన్తేన అనుసయేన అనుమరతి. తేన వుత్తం "**న హీ**"తిఆది. **యేన అనుసయేన** మరన్తేన తం **అనుమరతి. తేన సఙ్ఖం గచ్ఛతీ**తి తథాభూతతో తేన "రత్తో"తిఆదివోహారం లభతి. **యేన అనుసయేన** కారణభూతేన **అనుమీయతి,** తేన.

దుతియఅఞ్ఞతరభిక్ఖుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౬. ఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా

౩౭-౩౮. ఠితియా ఠితిక్ఖణేన సహితం **ఠితం. ఠితస్స అఞ్ఞథత్త**న్తి ఉప్పాదక్ఖణతో అఞ్ఞథాభావో. **పఞ్ఞాయతీ**తి ఉపలబ్భతి. పచ్చయవసేన ధరమానతా ఏవ **జీవమానస్స** జీవితిన్ద్రియవసేన **జరా పఞ్ఞాయతి** ఉప్పాదక్ఖణతో అఞ్ఞథత్తప్పత్తియా. వుత్తమేవ అత్థం పాకటతరం కాతుం "**ఠితీ**"తిఆది వుత్తం. **జీవి...పే.... నామం**. తథా హి **అభిధమ్మే** (ధ. స. ౧౯) "ఆయు ఠితీ"తి నిద్దిట్ఠం. అఞ్ఞథత్తన్తి జరాయ నామన్తి సమ్బన్ధో.

తీణి లక్ఖణాని హోన్తి సఙ్ఖతసభావలక్ఖణతో. **యో కోచి** రూపధమ్మో వా అరూపధమ్మో వా లోకియో వా లోకుత్తరో వా **సఙ్ఖారో. సఙ్ఖారో, న లక్ఖణం** ఉప్పాదాదిసభావత్తా. **లక్ఖణం, న సఙ్ఖారో** ఉప్పాదాదిరహితత్తా. **న చ...పే.... సక్కా** సఙ్ఖారధమ్మత్తా లక్ఖణస్స. **నాపి లక్ఖణం వినా సఙ్ఖారో** పఞ్ఞాపేతుం సక్కా సఙ్ఖారభావేన. తేనాహ "**లక్ఖణేనా**"తిఆది. ఇదాని యథావుత్తమత్థం ఉపమాయ విభావేతుం "**యథా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **లక్ఖణ**న్తి కాళరత్తసబలాదిభావలక్ఖణం పాకటం హోతి "అయం అసుకస్స గావీ"తి.

ఏవం సఙ్ఖారోపి పఞ్ఞాయతి సభావతో ఉపధారేన్తస్స ఉప్పాదలక్ఖణమ్పి ఉప్పాదావత్థాతి కత్వా. **కాలసఙ్ఖాతో**తి ఉప్పజ్జమానకాలసఙ్ఖాతో. **తస్స** సఙ్ఖారస్స. **ఖణోపీ**తి ఉప్పాదక్ఖణోపి పఞ్ఞాయతి. **ఉప్పాదోపీ**తి ఉప్పాదలక్ఖణోపి. **జరాలక్ఖణ**న్తి ఉప్పన్నజీరణలక్ఖణం, తం "ఠితస్స అఞ్ఞథత్త"న్తి వుత్తం. "భఙ్గక్ఖణే సఙ్ఖారోపి తంలక్ఖణమ్పి కాలసఙ్ఖాతో తస్స ఖణోపి పఞ్ఞాయతీ"తి పాఠో. కేచి పన "జరాపీ"తి పదమ్పేత్థ పక్ఖిపన్తి. ఏవఞ్చ వదన్తి "న హి తస్మిం ఖణే తరుణో హుత్వా సఙ్ఖారో భిజ్జతి, అథ ఖో జియ్యమానో మహల్లకో వియ జిణ్ణో ఏవ హుత్వా భిజ్జతీ"తి, భఙ్గేనేవ పన జరా అభిభుయ్యతి ఖణస్స అతిఇత్తరభావతో న సక్కా పఞ్ఞాపేతుం ఠితియాతి తేసం అధిప్పాయో. **తానీ**తి అరూపధమ్మానం తీణి లక్ఖణాని. **అత్థిక్ఖణ**న్తి అరూపధమ్మవిజ్జమానక్ఖణం, ఉప్పాదక్ఖణన్తి అధిప్పాయో. **సబ్బధమ్మాన**న్తి సబ్బేసం రూపారూపధమ్మానం ఠితియా న భవితబ్బం. **తస్సేవా**తి తస్సా ఏవ ఠితియా. **తమత్థ**న్తి జరాలక్ఖణస్స పఞ్ఞాపేతుం అసక్కుణేయ్యభావం. అఞ్ఞే పన

“సన్తతివసేన ఠానం ఠితీ”తి వదన్తి, తయిదం అకారణం అట్ఠానం. **యస్మా సుత్తే** “ఠితస్స అఞ్ఞథత్తం పఞ్ఞాయతీ”తి ఉప్పాదవయేహి నిబ్బిసేసేన ఠితియా జోతితత్తా. యం పనేత్థ వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. అపిచ యథా ధమ్మస్స ఉప్పాదావత్థాయ భిన్నా భఙ్గావత్థా ఇచ్ఛితా, అఞ్ఞథా ఉప్పజ్జమానమేవ భిజ్జతీతి ఆపజ్జతి, ఏవం భఙ్గావత్థాయపి భిన్నా భఙ్గాభిముఖావత్థా ఇచ్ఛితబ్బా. న హి అభఙ్గాభిముఖో భిజ్జతి. న చేత్థ సక్కా ఉప్పాదాభిముఖావత్థం పరికప్పేతుం తదా తస్స అలద్ధత్తలాభత్తా. **అయం విసేసో**తి ఠితిక్ఖణో నామ రూపధమ్మానంయేవ, న అరూపధమ్మానన్తి అయం ఈదిసో విసేసో. **ఆచరియమతి** నామ తస్సేవ ఆచరియస్స మతి, సా సబ్బదుబ్బలాతి ఆహ **‘‘తస్మా’’**తిఆది.

ఆనన్దసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౧౦. అనుధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౩౯-౪౨. అపాయదుక్ఖే సకలసంసారదుక్ఖే చ పతితుం అదత్వా ధారణట్ఠేన ధమ్మో, మగ్గఫలనిబ్బానాని. తదనులోమికా చస్స పుబ్బభాగపటిపదాతి ఆహ **‘‘ధమ్మానుధమ్మపటిపన్నస్సా’’**తిఆది. “నిబ్బిదాబహులో”’తి అట్ఠకథాయం పదుద్ధారో కతో, పాళియం పన “నిబ్బిదాబహులం విహరేయ్యా”తి ఆగతం. **ఉక్కణ్ఠనబహులో**తి సబ్బభవేసు ఉక్కణ్ఠనబహులో. **తీహి పరిఞ్ఞాహీ**తి ఞాతతీరణప్పహానపరిఞ్ఞాహి. **పరిజానాతీ**తి తేభూమకధమ్మే పరిచ్ఛిజ్జ జానాతి, విపస్సనం ఉస్సుక్కాపేతి. **పరిముచ్చతి** సబ్బసంకిలేసతో “మగ్గో పవత్తితో పరిముచ్చతీ”తి వుత్తత్తా. **తథాతి** ఇమినా ఇతో పరేసు తీసు మగ్గో హోతీతి దస్సేతి. **ఇధాతి** ఇమస్మిం సుత్తే. **అనియమితాతి** అగ్గహితా. **తేసు నియమితా** “అనిచ్చానుపస్సీ”తిఆదివచనతో. **సాతి** అనుపస్సనా. **తత్థ నియమితవసేనేవాతి** ఇదం లక్ఖణవచనం యథా “యది మే బ్యాధయో భవేయ్యుం , దాతబ్బమిదమోసధ”న్తి. న హి సక్కా ఏతిస్సా ఏవ అనుపస్సనాయ వసేన సమ్మసనాచారం మత్థకం పాపేతున్తి.

అనుధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నతుమ్హాకంవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అత్తదీపవగ్గో

౧. అత్తదీపసుత్తవణ్ణనా

౪౩. ద్వీహి భాగేహి ఆపో ఏత్థ గతాతి దీపో, దీపో వియాతి దీపో ఓఘేహి అనజ్ఝోత్థరనీయతాయ. యో పరో న హోతి, సో అత్తా, ఇధ పన ధమ్మో అధిప్పేతో. అత్తా దీపో ఏతేసన్తి **అత్తదీపా**. పటిసరణత్థో దీపట్ఠోతి ఆహ – **‘‘అత్తసరణాతి ఇదం తస్సేవ వేవచన’’**న్తి. **లోకియలోకుత్తరో ధమ్మో అత్తా నామ** ఏకన్తనాథభావతో. పఠమేన పదేన వుత్తో ఏవ అత్థో దుతియపదేన వుచ్చతీతి వుత్తం **‘‘తేనేవాహ’’**తిఆది. యవతి ఏతస్మా ఫలం పసవతీతి **యోని,** కారణం. కిం పభుతి ఉప్పత్తిట్ఠానం ఏతేసన్తి **కిం పభుతికా. పహానదస్సనత్థం ఆరద్ధం.** తేనేవాహ **‘‘పుబ్బే చేవ…పే.… తే పహీయన్తీ’’**తి. **న పరితస్సతి** తణ్హాపరిత్తాసస్స అభావతో. **విపస్సనఙ్గేనాతి** విపస్సనాసఙ్ఖాతేన కారణేన.

అత్తదీపసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పటిపదాసుత్తవణ్ణనా

౪౪. సభావతోసన్తో విజ్జమానో కాయో రూపాదిధమ్మసమూహోతి **సక్కాయోతి** ఆహ – ‘‘**సక్కాయో దుక్ఖ**’’న్తి. దిట్ఠి ఏవ సమనుపస్సనా, దిట్ఠిసహితా వా సమనుపస్సనా **దిట్ఠిసమనుపస్సనా,** దిట్ఠిమఞ్ఞనాయ సద్ధిం ఇతరమఞ్ఞనా. **సహ విపస్సనాయ చతుమగ్గఞాణం సమనుపస్సనా** ‘‘చతున్నం అరియసచ్చానం సమ్మదేవ అనురూపతో పస్సనా’’తి కత్వా.

పటిపదాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అనిచ్చసుత్తవణ్ణనా

౪౫. విరాగో నామ మగ్గో, విముత్తిఫలన్తి ఆహ – ‘‘**మగ్గక్ఖణే విరజ్జతి, ఫలక్ఖణే విముచ్చతీ**’’తి. **అగ్గహేత్వాతి** ఏవం నిరుజ్ఝమానేహి ఆసవేహి ‘‘అహం మమా’’తి కఞ్చి ధమ్మం అనాదియిత్వా. ‘‘చిత్తం విరత్తం, విముత్తం హోతీ’’తి వుత్తత్తా ఫలం గయ్హతి, ‘‘ఖీణా జాతీ’’తిఆదినా పచ్చవేక్ఖణాతి ఆహ ‘‘**సహ ఫలేన పచ్చవేక్ఖణదస్సనత్థ**’’న్తి. **ఉపరి కత్తబ్బకిచ్చాభావేన ఠితం.** తేనాహ ‘‘**విముత్తత్తా ఠిత**’’న్తి. యం **పత్తబ్బం,** తం అగ్గఫలస్స **పత్తభావేన** అధిగతత్తా **సన్తుట్ఠం** పరితుట్ఠం.

అనిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దుతియఅనిచ్చసుత్తవణ్ణనా

౪౬. పుబ్బన్తం అతీతఖన్ధకోట్ఠాసం. **అనుగతాతి** సస్సతాదీని కప్పేత్వా గహణవసేన అనుగతా. **అట్ఠారస దిట్ఠియోతి** చతస్సో సస్సతదిట్ఠియో, చతస్సో ఏకచ్చసస్సతదిట్ఠియో, చతస్సో అన్తానన్తికదిట్ఠియో, చతస్సో అమరావిక్ఖేపదిట్ఠియో, ద్వే అధిచ్చసముప్పన్నదిట్ఠియోతి ఏవం అట్ఠారస దిట్ఠియో న హోన్తి పచ్చయఘాతేన. **అపరన్తన్తి** అనాగతం ఖన్ధకోట్ఠాసం సస్సతాదిభావం కప్పేత్వా గహణవసేన అనుగతా. సోళస సఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ అసఞ్ఞీవాదా, అట్ఠ నేవసఞ్ఞీనాసఞ్ఞీవాదా, సత్త ఉచ్ఛేదవాదా, పఞ్చ పరమదిట్ఠధమ్మనిబ్బానవాదాతి ఏవం **చతుచత్తాలీస దిట్ఠియో న హోన్తి** పచ్చయఘాతేన. సస్సత**దిట్ఠిథామసో చేవ** సీలబ్బత**దిట్ఠిపరామాసో చ న హోతి** పచ్చయఘాతేన. తేనాహ ‘‘**ఏత్తావతా పఠమమగ్గో దస్సితో**’’తి అనవసేసదిట్ఠిపహానకిత్తనతో. **పహీనా** విక్ఖమ్భితా. **ఇదం పనాతి** ‘‘రూపస్మి’’న్తిఆది.

దుతియఅనిచ్చసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సమనుపస్సనాసుత్తవణ్ణనా

౪౭. పరిపుణ్ణగాహవసేనాతి పఞ్చక్ఖన్ధే అసేసేత్వా ఏకజ్ఝం ‘‘అత్తా’’తి గహణవసేన. **ఏతేసం** పఞ్చన్నం ఉపాదానక్ఖన్ధానం **అఞ్ఞతరం** ‘‘అత్తా’’తి సమనుపస్సన్తి. **ఇతీతి** ఏవం. **యస్స** పుగ్గలస్స **అయం** అత్తదిట్ఠిసఙ్ఖాతా సమనుపస్సనా **అత్థి** పటిపక్ఖేన అవిహతత్తా సంవిజ్జతి. **పఞ్చన్నం ఇన్ద్రియానన్తి** చక్ఖాదీనం ఇన్ద్రియానం.

ఆరమ్మణన్తి కమ్మవిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం. మానవసేన చ దిట్ఠివసేన చ ‘‘అస్మీ’’తి గాహే సిజ్ఝన్తే తంసహగతా తణ్హాపి తగ్గహితావ హోతీతి వుత్తం ‘‘**తణ్హామానదిట్ఠివసేన అస్మీతి ఏవమ్పిస్స హోతీ**’’తి. **గహేత్వాతి** అహంకారవత్థువసేన గహేత్వా. **అయం అహమస్మీతి** అయం చక్ఖాదికో, సుఖాదికో వా అహమస్మి. ‘‘రూపీ అత్తా అరోగో పరం మరణా’’తి

ఏవమాదిగహణవసేన పవత్తనతో వుత్తం ''**రూపీ భవిస్సన్తిఆదీని సబ్బాని సస్సతమేవ భజన్తీ**''తి. విపస్సనాభినివేసతో పుబ్బే యథేవాకారాని పఞ్చిన్ద్రియాని, **అథ** విపస్సనాభినివేసతో పరం **తేసేవాకారేన ఠితేసు** చక్ఖాదీసు ఇన్ద్రియేసు **అవిజ్జా పహీయతి** విపస్సనం వడ్ఢేత్వా మగ్గస్స ఉప్పాదనేన, అథ మగ్గపరమ్పరాయ **అరహత్తమగ్గవిజ్జా ఉప్పజ్జతి. తణ్హామానదిట్ఠియో** కమ్మసమ్భారభావతో. **కమ్మస్స...పే.... ఏకో సన్ధీ**తి హేతుఫలసన్ధి. పున **ఏకో సన్ధీ**తి ఫలహేతుసన్ధిమాహ. **తయో పపఞ్చా అతీతో అద్ధా** అతీతభవఅద్ధానం తేసం అధిప్పేతత్తా. **అనాగతస్స పచ్చయో దస్సితో** అస్సుతవతో పుథుజ్జనస్స వసేన. సుతవతో పన అరియసావకస్స వసేన వట్టస్స వూపసమో దస్సితోతి.

సమనుపస్సనాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఖన్ధసుత్తవణ్ణనా

౪౮. తథేవాతి ఆరమ్మణభావేనేవ. ఆరమ్మణకరణవసేన ఉపాదానేహి ఉపాదాతబ్బన్తి **ఉపాదానియం. ఇధాపీ**తి ఉపాదానక్ఖన్ధేసుపి. విభాగత్థే గయ్హమానే అనిట్ఠప్పసఙ్గోపి సియా, అభిధమ్మే చ రాసట్ఠో ఏవ ఆగతో, ''తదేకజ్ఝం అభిసంయుహిత్వా''తి వచనతో ''**రాసట్ఠేన**''ఇచ్చేవ వుత్తం.

ఖన్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౮. సోణసుత్తాదివణ్ణనా

౪౯-౫౦. విసిట్ఠోతి పధానో. **ఉత్తమో**తి ఉక్కట్ఠో. **అఞ్ఞం కిం భవేయ్యా**తి అఞ్ఞం కిం కారణం భవేయ్య తథా సమనుపస్సనాయ అఞ్ఞేసం అవిజ్జమానతాయ వచనపరిట్ఠితిపభిన్నతో. **వజిరభేదదేసనం** నామ అత్థతో తేపరివట్టదేసనా.

సోణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. నన్దిక్ఖయసుత్తాదివణ్ణనా

౫౧-౫౨. నవమదసమేసూతి సుత్తద్వయం సహేవ ఉద్ధటం, ద్వీసుపి అత్థవణ్ణనాయ సరిక్ఖభావతో. నన్దనట్ఠేన **నన్దీ,** రఞ్జనట్ఠేన **రాగో**. సతిపి సద్దత్థతో భేదే ''**ఇమేసం అత్థతో నిన్నానాకరణతాయా**''తి వత్వాపి పహాయకధమ్మభేదేన పన లబ్భతేవ భేదమత్తాతి దస్సేతుం ''**నిబ్బిదానుపస్సనాయ వా**''తిఆది వుత్తం. విరజ్జన్తో రాగం పజహాతీతి సమ్బన్ధో. **ఏత్తావతా**తి ''నన్దిక్ఖయా రాగక్ఖయో''తి ఏత్తావతా. **విపస్సనం నిట్ఠపేత్వా** విపస్సనాకిచ్చస్స పరియోసానేన. **రాగక్ఖయా**తి వుట్ఠానగామినిపరియోసానాయ విపస్సనాయ రాగస్స ఖేపితత్తా. అనన్తరం ఉప్పన్నేన అరియమగ్గేన సముచ్ఛేదవసేన **నన్దిక్ఖయో**తి. తేనాహ ''**ఇధ మగ్గం దస్సేత్వా**''తి. అనన్తరం పన ఉప్పన్నేన అరియఫలేన పటిపస్సద్ధివసేన **నన్దిరాగక్ఖయా** సబ్బం సంకిలేసతో చిత్తం విముచ్చతీతి. తేనాహ ''**ఫలం దస్సిత**''న్తి.

నన్దిక్ఖయసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అత్తదీపవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మూలపణ్ణాసకో సమత్తో.

౬. ఉపయవగ్గో

౧. ఉపయసుత్తవణ్ణనా

౫౩. ఉపేతీతి **ఉపయో**. కథముపేతి? తణ్హామానాదివసేనాతి ఆహ ''**తణ్హామానదిట్ఠివసేనా**''తి. కథమిదం లబ్భతీతి? ''అవిముత్తో''తి వచనతో. తణ్హాదిట్ఠివసేన హి బద్ధో, కిం ఉపేతీతి ఆహ ''**పఞ్చక్ఖన్ధే**''తి తబ్బినిముత్తస్స తథా ఉపేతస్స అభావతో. కో పనుపేతీతి? తంసమఙ్గీపుగ్గలో. తణ్హాదిట్ఠివసేన ఉపగమస్స వుత్తత్తా **విఞ్ఞాణన్తి** అకుసలకమ్మవిఞ్ఞాణమేవాతి వదన్తి. **జవాపేత్వాతి** గహితజవం కత్వా. యథా పటిసన్ధిం ఆకడ్ఢితుం సమత్థం, ఏవం కత్వా. తేనాహ ''**పటిసన్ధీ**''తిఆది. **అగ్గహణే కారణం వుత్తమేవ** ''ఓకం పహాయ అనికేతసారీ''తి గాథాయ విస్సజ్జనే. కమ్మనిమిత్తాదివసేన పటిసన్ధియా పచ్చయభూతం **ఆరమ్మణం** పటిసన్ధిజనకస్స కమ్మస్స వసేన **వోచ్ఛిజ్జతి. పతిట్ఠా న హోతి** సరాగకాలే వియ అనుపట్ఠానతో . **అప్పతిట్ఠితం** విఞ్ఞాణం వుత్తప్పకారేన. **అనభిసఙ్ఖరిత్వాతి** అనుప్పాదేత్వా పచ్చయఘాతేన.

ఉపయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. బీజసుత్తవణ్ణనా

౫౪. **బీజజాతానీతి జాత**-సద్దో పదపూరణమత్తన్తి ఆహ ''**బీజానీ**''తి. **వచన్తి** సేతవచం. **అజ్జుకన్తి** తచ్ఛకం. **ఫణిజ్జకం** తులసి. **అభిన్నానీతి** ఏకదేసేనపి అఖణ్డితాని. **బీజత్థాయాతి** బీజకిచ్చాయ. **న ఉపకప్పతీతి** పచ్చయో న హోతీతి దస్సేతి. **న పాపితానీతి** పూతితం న ఉపగతాని. తణ్డులసారస్స ఆదానతో **సారాదాని**. ఆరమ్మణగ్గహణవసేన విఞ్ఞాణం తిట్ఠతి ఏత్థాతి **విఞ్ఞాణట్ఠితియో. ఆరమ్మణవసేనాతి** ఆరమ్మణభావవసేన. **సినేహనట్ఠేనాతి** తణ్హాయనవసేన సినిద్ధతాపాదనేన, యతో ''నన్దూపసేచన''న్తి వుత్తం. తథా హి విరోపితం తం కమ్మవిఞ్ఞాణం పటిసన్ధిఅఙ్కురుప్పాదనసమత్థం హోతి. **సప్పచ్చయన్తి** అవిజ్జాఅయోనిసోమనసికారాదిపచ్చయేహి సప్పచ్చయం. **విరుహతి** విపాకసన్తానుప్పాదనసమత్థో హుత్వా.

బీజసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఉదానసుత్తవణ్ణనా

౫౫. **ఉదానం ఉదాహరీతి** అత్తమనవాచం నిచ్ఛారేసి. **ఏస** వుత్తప్పకారో ఉదాహారో. భుసో నిస్సయో ఉపనిస్సయో, దానమేవ ఉపనిస్సయో **దానూపనిస్సయో**. ఏస నయో సేసేసుపి. తత్థ దానూపనిస్సయో అన్నాదివత్థూసు బలవాతి బలవభావేన హోతి, తస్మా ఉపనిస్సయబహులో కామరాగప్పహానేనేవ కతపరిచయత్తా విపస్సనమనుయుఞ్జన్తో న చిరస్సేవ అనాగామిఫలం పాపుణాతి, తథా సువిసుద్ధసీలూపనిస్సయో కామదోసజిగుచ్ఛనేన. యది ఏవం కస్మా ఇమే ద్వే ఉపనిస్సయా దుబ్బలాతి వుత్తా ? విజ్జూపమఞ్ఞాణస్సేవ పచ్చయభావతో. సోపి భావనూపనిస్సయసహాయలాభేనేవ, న కేవలం. భావనా పన పటివేధస్స విసేసహేతుభావతో బలవా ఉపనిస్సయో. తథా హి సా వజిరూపమఞాణస్స విసేసపచ్చయో. తేనాహ ''**భావనూపనిస్సయో అరహత్తం పాపేతీ**''తి.

సోతి మిలకత్థేరో. **విహరన్తి** వసనట్ఠానం. విహారపచ్చన్తే హి పణ్ణసాలాయ థేరో విహరతి. **ఉపట్ఠాతి** ఏకలక్ఖణేన. **కూటగోణో వియ** గమనవీథిం. **తత్థాతి** అల్లకట్ఠరాసిమ్హి. **ఉదకమణికానన్తి** ఉదకభేవానం.

అత్తనియేవ ఉపనేసి ఉదానకథాయ వుత్తధమ్మానం పరిపుణ్ణానం అత్తని సంవిజ్జమానత్తా. తేనాహ ''**ఉట్ఠానవతా**''తిఆది. అయఞ్హి మిలకత్థేరో సిక్ఖాయ గారవో సప్పతిస్సో వత్తపటివత్తం పూరేన్తో విసుద్ధసీలో హుత్వా ఠితో, తస్మా ''**దుబ్బలూపనిస్సయే**''తి వుత్తం. తేనాహ భగవా ఉదానేన్తో "నో చస్సం...పే.... సఞ్ఞోజనానీ"తి.

సచే అహం న భవేయ్యన్తి యది అహం నామ కోచి న భవేయ్యం తాదిసస్స అహంసద్దవచనీయస్స కస్సచి అత్థస్స అభావతో. తతో **ఏవ మమ పరిక్ఖారోపి న భవేయ్య**తస్స చ పభఙ్గభావేన అనవట్ఠితభావతో. ఏవం అత్తుద్దేసికభావేన పదద్వయస్స అత్థం వత్వా ఇదాని కమ్మఫలవసేన వత్తుం ''**సచే వా పన**''తిఆది వుత్తం. అతీతపచ్చుప్పన్నవసేన సుఞ్ఞతం దస్సేత్వా ఇదాని పచ్చుప్పన్నానాగతవసేన తం దస్సేన్తో ''**ఇదాని పన**''తిఆది వుత్తం. **ఏవం అధిముచ్చన్తోతి** ఏదిసం అధిముత్తిం పవత్తేన్తో. **విభవిస్సతీతి** వినస్సిస్సతి. విభవో హి వినాసో. తేనాహ ''**భిజ్జిస్సతీ**''తి. విభవదస్సనం **విభవోతి** ఉత్తరపదలోపేన వుత్తన్తి ఆహ ''**విభవదస్సనేనా**''తి. **విభవదస్సనం నామ** అచ్చన్తాయ వినాసస్స దస్సనం. **తన్తి** అరియమగ్గం. సామఞ్ఞజోతనా హేసా విసేసనిట్ఠా హోతీతి తతియమగ్గవసేన అత్థో వేదితబ్బో.

ఉపరి మగ్గఫలన్తి అగ్గమగ్గఫలం. నత్థి ఏతిస్సా జాతియా అన్తరన్తి **అనన్తరా,** అనన్తరా విపస్సనా మగ్గస్స. గోత్రభూ పన అనులోమవీథిపరియాపన్నత్తా విపస్సనాగతికం వా సియా, నిబ్బానారమ్మణత్తా మగ్గగతికం వాతి న తేన మగ్గో అన్తరికో నామ హోతి. తేనాహ ''**విపస్సనా మగ్గస్స ఆసన్నానన్తరం నామా**''తి . ఫలం పన నిబ్బానారమ్మణత్తా కిలేసానం పజహానవసేన పవత్తనతో లోకుత్తరభావతో చ కమ్మమగ్గగతికమేవ, కుసలవిపాకభావేన పన నేసం అత్థో పభేదోతి విపస్సనాయ ఫలస్స సియా అనన్తరతాతి వుత్తం ''**ఫలస్స దూరానన్తరం నామా**''తి. "ఆసవానం ఖయో"తి పన అగ్గమగ్గే వుచ్చమానే విపస్సనానం ఆసన్నతాయ వత్తబ్బమేవ నత్థి. **అతసితాయేతి** న తసితబ్బే తాసం అనాపజ్జితబ్బే. **తాసోతి** తాసహేతు "తసతి ఏతస్మా"తి కత్వా. **సోతి** అస్సుతవా పుథుజ్జనో. **తిలక్ఖణాహతన్తి** అనిచ్చతాదిలక్ఖణత్తయలక్ఖితం. **మనమ్హి నట్ఠోతి** ఈసకం నట్ఠోమ్హి, తతో పరమ్పి తత్థేవ ఠత్వా కిఞ్చి అపూరితత్తా ఏవ ముత్తోతి అధిప్పాయో. ''**న తాసో నామ హోతీ**''తి వత్వా తస్స అతాసభావం దస్సేతుం ''**న హీ**''తిఆది వుత్తం. కల్యాణపుథుజ్జనో హి భయతుపట్ఠానఞాణేన "సభయా సఙ్ఖారా"తి విపస్సన్తో న ఉత్తసతి.

ఉదానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉపాదానపరిపవత్తసుత్తవణ్ణనా

౫౬. **చతున్నం పరివట్టనవసేనాతి** పచ్చేకక్ఖన్ధేసు చతున్నం అరియసచ్చానం పరివట్టనవసేన. **రూపం అబ్భఞ్ఞాసిన్తి** సకలభూతుపాదారూపం కుచ్ఛితభావతో తత్థ చ తుచ్ఛవిపల్లాసతాయ "దుక్ఖసచ్చ"న్తి అభివిసిట్ఠేన ఞాణేన అఞ్ఞాసిం పటివిజ్ఝిం. ఆహారవసేన రూపకాయస్స హానివుద్ధాదీనం పాకటభావతో విసేసపచ్చయతో చ తస్స ''**ఆహారసముదయా**''తి వుత్తం. దుక్ఖసముదయకథా నామ వట్టకథాతి ''**సచ్ఛన్దరాగో**''తి విసేసేత్వా వుత్తం. **ఛన్దరాగగ్గహణేన** చ ఉపాదానకమ్మావిఞ్ఞాపి గహితా ఏవ. **పటిపన్నా** హోన్తీతి అత్థో. వత్తమానకాలప్పయోగో హేస యథా "కుసలం చిత్తం

ఉప్పన్నం హోతీ"తి. **పతిట్ఠహన్తీ**తి పతిట్ఠం లభన్తి. **కేవలినో**తి ఇధ విముత్తిగుణేన పారిపూరీతి ఆహ ''**సకలినో కతసబ్బకిచ్చా**''తి. **యేన తే**తి యేన అవసిట్ఠేన తే అసేక్ఖే పఞ్ఞాపేన్తా పఞ్ఞాపేయ్యుం, తం నేసం వట్టం సేక్ఖానం వియ నత్థి పఞ్ఞాపనాయ. **వట్టన్తి కారణం** వట్టనట్ఠేన ఫలస్స పవత్తనట్ఠేన. **అసేక్ఖభూమివారో**తి అసేక్ఖభూమిప్పవత్తి.

ఉపాదానపరిపవత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సత్తట్ఠానసుత్తవణ్ణనా

౫౭. సత్తసు ఓకాసేసూతి రూపపజాననాదీసు సత్తసు ఓకాసేసు. **వుసితవానో**తి వుసితఅరియవాసో. **ఏత్థా**తి ఇమస్మిం ఉద్దేసే. **సేసం** నామ ఇధ వుత్తావసేసం. **వుత్తనయేనా**తి హేట్ఠా వుత్తనయేన వేదితబ్బం. **ఉస్సదనన్దియ**న్తి ఉస్సన్నగుణవతో తోసనం సమ్మోదాపనం. గుణకిత్తనేన **పలోభనీయం** సేక్ఖకల్యాణపుథుజ్జనానం పసాదుప్పాదనేన. ఇదాని వుత్తమేవ అత్థం పాకటం కాతుం ''**యథా హీ**''తిఆది వుత్తం.

ఏత్తావతాతి పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వసేన సత్తసు ఠానేసు కోసల్లదీపనేన ఏత్తకేన దేసనాక్కమేన. **త**న్తి ఆరమ్మణం. **ధాతుఆదిమత్తమేవా**తి ధాతాయతనపటిచ్చసముప్పాదమత్తమేవ. **ఇమేసు ధమ్మేసూ**తి ఇమేసు జాతాదీసు. **కమ్మం కత్వా**తి సమ్మసనకమ్మం నిట్ఠపేత్వాతి అత్థో. ఏవమేత్థ పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వసేన సత్తట్ఠానకోసల్లపవత్తియా పభేదేన విభజిత్వా ''**తివిధూపపరిక్ఖీ**''తి దస్సేతి ధమ్మరాజా.

సత్తట్ఠానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమ్మాసమ్బుద్ధసుత్తవణ్ణనా

౫౮. అధికం సవిసేసం పయసతి పయుఞ్జతి ఏతేనాతి **అధిప్పయాసో,** విసిట్ఠపయోగో. తేనాహ ''**అధికపయోగో**''తి. **ఇమస్మిం మగ్గ**న్తి అట్ఠఙ్గికం అరియమగ్గమాహ. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సుత్తే. **అవత్తమానట్ఠేనా**తి బుద్ధుప్పాదతో పుబ్బే న వత్తమానభావేన. **మగ్గం జానాతీ**తి సముదాగమతో పట్ఠాయ సపుబ్బభాగం ససమ్భారవిసయం సఫలం సఉద్రయం అరియం మగ్గం జానాతి అవబుజ్ఝతీతి **మగ్గఞ్ఞూ. విదిత**న్తి అఞ్ఞేసమ్పి ఞాతం పటిలద్ధం హత్థతలే ఆమలకం వియ **పాకటం అకాసి,** తథా కత్వా దేసేసి. అమగ్గే పరివజ్జనేన మగ్గే పటిపత్తీతి తస్స మగ్గకుసలతా వియ అమగ్గకుసలతాపి ఇచ్ఛితబ్బాతి ఆహ ''**మగ్గే చ అమగ్గే చ కోవిదో**''తి. **అహం పఠమం గతో**తి అహం పఠమమగ్గేన సమన్నాగతో.

సమ్మాసమ్బుద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అనత్తలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా

౫౯. పురాణుపట్ఠాకేతి పుబ్బే పధానపదహనకాలే ఉపట్ఠాకభూతే. "అవసవత్తనట్ఠేన అస్సామికట్ఠేన సుఞ్ఞతట్ఠేన అత్తపటిక్ఖేపట్ఠేనా"తి ఏవం **పుబ్బే వుత్తేహి. ఏత్తకేన ఠానేనా**తి "రూపం, భిక్ఖవే, అనత్తా"తి ఆరభిత్వా యావ "ఏవం మే విఞ్ఞాణం మా అహోసీ"తి ఏత్తకేన సుత్తపదేసేన. అకథితస్సేవ కథనం ఉత్తరం, న కథితస్సాతి వుత్తం ''**తాని దస్సేత్వా**''తి.

సమోధానేత్వాతి సమ్పిణ్డిత్వా. **విత్థారకథాతి** విత్థారతో అట్ఠకథా. **అనత్తలక్ఖణమేవాతి** తబ్బహులతాయ తప్పధానతాయ చ వుత్తం. అనిచ్చతాదీనమ్పి హి తత్థ తందీపనత్థమేవ వుత్తత్తా తదేవ జేట్ఠం పధానం తథా వేనేయ్యజ్ఝాసయతో.

అనత్తలక్ఖణసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. మహాలిసుత్తవణ్ణనా

౬౦. **ఏకన్తదుక్ఖన్తిఆదీని** పదాని వుత్తనయానేవ, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ చ యథా సరాగో హేతు పచ్చయో సంకిలేసాయ, ఏవం సవిపస్సనో మగ్గో హేతు పచ్చయో చ విసుద్ధియాతి దట్ఠబ్బం.

మహాలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా

౬౧. **ఏకాదసహీతి** రాగాదీహి ఉపాయాసపరియోసానేహి ఏకాదసహి సన్తాపనట్ఠేన అగ్గీహి. **ద్వీసూతి** అట్ఠమనవమేసు. **దుక్ఖలక్ఖణమేవాతి** తబ్బహులతాయ తప్పధానతాయ చ వుత్తం.

ఆదిత్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. నిరుత్తిపథసుత్తవణ్ణనా

౬౨. **నిరుత్తియోవ నిరుత్తిపథాతి పథ**-సద్దేన పదవడ్ఢనమాహ యథా "బీజానియేవ బీజజాతానీ"తి. **నిరుత్తివసేనాతి** నిబ్బచనవసేన. **పథా చ** అత్థానురూపభావతో . **తీణిపీతి** నిరుత్తిఅధివచనపణ్ణత్తిపథపదాని. తథా హి "ఘుసతీతి ఘోసో"తిఆదినా నీహరిత్వా వచనం **నిరుత్తి,** "సిరీవడ్ఢకో ధనవడ్ఢకో"తిఆదినా వచనమత్తమేవ అధికారం కత్వా పవత్తం **అధివచనం,** "తక్కో వితక్కో"తిఆదినా తంతంపకారేన ఞాపనతో **పణ్ణత్తి**. అథ వా తంతంఅత్థప్పకాసనేన నిచ్ఛితం, నియతం వా వచనం **నిరుత్తి**. అధి-సద్దో ఉపరిభాగే, ఉపరి వచనం **అధివచనం**. కస్స ఉపరి? పకాసేతబ్బస్స అత్థస్సాతి పాకటోయమత్థో. అధీనం వచనం **అధివచనం**. కేన అధీనం? అత్థేన. అత్థస్స పఞ్ఞాపనట్ఠేన **పణ్ణత్తీతి** ఏవం నిరుత్తిఆదిపదానం సబ్బవచనేసు పవత్తి వేదితబ్బా. అఞ్ఞథా "ఘుసతీతి ఘోసో"తిఆదిప్పకారేన నిద్ధారణవచనానంయేవ నిరుత్తితా, సిరివడ్ఢకధనవడ్ఢకపకారానమేవ అభిలాపనం అధివచనతా. "తక్కో వితక్కో"తి ఏవంపకారానమేవ ఏకమేవ అత్థం తేన తేన పకారేన ఞాపేన్తానం వచనానం పణ్ణత్తితా చ ఆపజ్జేయ్య. **అసంకిణ్ణాతి** న సంకిణ్ణా. తేనాహ "**అవిజహితా...పే... అఛడ్డితా**"తి. **న సంకీయన్తీతి** న సంకిరీయన్తి, **న సంకీయిస్సన్తి** న సంకిరీయిస్సన్తీతి అత్థో. **అప్పటికుట్ఠాతి** న పటిక్ఖిత్తా. యస్మా భఙ్గం అతిక్కన్తం ఉప్పాదాది అతిక్కన్తమేవ హోతి, తస్మా వుత్తం "**భఙ్గమేవా**"తి. యస్మా దేసన్తరం సఙ్కన్తోపి అతిక్కన్తన్తి వుచ్చతి, తస్మా తదాభావం దస్సేతుం "**దేసన్తరం అసఙ్కమిత్వా**"తి వుత్తం. యత్థ యత్థ హి సఙ్ఖారా ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ తత్థేవ భిజ్జన్తి నిరుజ్ఝన్తి విపరిణమన్తి వినాసం ఆపజ్జన్తి. తేనాహ "**విపరిణతన్తి...పే... నట్ఠ**"న్తి. **అపాకటీభూతం** అజాతత్తా ఏవ.

వసభణగోత్తతాయ **వస్సభఞ్ఞా. మూలదిట్ఠిగతికాతి** మూలభూతా దిట్ఠిగతికా, ఇమస్మిం కప్పే సబ్బపఠమం తాదిసదిట్ఠిసముప్పాదకా. **పునప్పునం ఆవజ్జేన్తస్సాతి** అహేతువాదపటిసంయుత్తగన్థం ఉగ్గహేత్వా పరియాపుణిత్వా తదత్థం వీమంసన్తస్స "నత్థి హేతు, నత్థి పచ్చయో సత్తానం సంకిలేసాయా"తిఆదినయప్పవత్తాయ లద్ధియా ఆరమ్మణే మిచ్ఛాసతి సన్తిట్ఠతి, "నత్థి హేతూ"తిఆదివసేన అనుస్సవూపలద్ధే అత్థే తదాకారపరివితక్కనేహి సవిగ్గహే వియ సరూపతో చిత్తస్స పచ్చుపట్ఠితే చిరకాలపరిచయేన "ఏవమేత"న్తి నిజ్ఝానక్ఖమభావూపగమనేన నిజ్ఝానక్ఖన్తియా తథాగహితే పునప్పునం తథేవ ఆసేవన్తస్స బహులీకరోన్తస్స మిచ్ఛావితక్కేన సమాదియమానా మిచ్ఛావాయామూపత్థమ్భితా అతంసభావం "తంసభావ"న్తి గణ్హన్తీ మిచ్ఛాసతీతి లద్ధనామా తంలద్ధిసహగతా తణ్హా సన్తిట్ఠతి. యథాసకం వితక్కాదిపచ్చయలాభేన తస్మిం ఆరమ్మణే అధిట్ఠితతాయ అనేకగ్గతం పహాయ చిత్తం ఏకగ్గతం అప్పితం వియ హోతి మిచ్ఛాసమాధినా. సోపి హి పచ్చయవిసేసేహి లద్ధభావనాబలో ఈదిసే ఠానే సమాధానపతిరూపకిచ్చకరో హోతియేవ వాలవిజ్ఝనాదీసు వియాతి దట్ఠబ్బం. తథా హి అనేకక్ఖత్తుం తేనాకారేన పుబ్బభాగియేసు జవనవారేసు పవత్తేసు సబ్బపచ్ఛిమే జవనవారే సత్త జవనాని జవన్తి. తత్థ పఠమే సతేకిచ్ఛో హోతి, తథా దుతియాదీసు. సత్తమే పన జవనే సమ్పత్తే అతేకిచ్ఛో హోతి. తేనాహ **''అస్సాదేన్తస్సా''**తిఆది. **ఇమేసుపీతి** ద్వీసుపి ఠానేసు.

పచ్చుప్పన్నం వాతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో. తేన "యదేతం అనాగతం నామ, నయిదం అనాగత"న్తిఆదికం సఙ్గణ్హాతి. **తేపీతి** తే వస్సభఞ్ఞాపి **న మఞ్ఞింసు** లోకసమఞ్ఞాయ అనతిక్కమనీయతో. తేనాహ **''అతీతం పనా''**తిఆది. **ఖన్ధానం** ఉపరి నిరుళ్హా **పణ్ణత్తి**.

నిరుత్తిపథసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అరహన్తవగ్గో

౧. ఉపాదియమానసుత్తవణ్ణనా

౬౩. గఞ్ఞమానోతి "ఏతం మమా"తిఆదినా గఞ్ఞమానో. **పాసేనాతి** రాగపాసేన. తఞ్హి మారో మారపాసోతి మఞ్ఞతి. తేనాహ "అన్తలిక్ఖచరో పాసో, య్వాయం చరతి మానసో"తి (సం॰ ని॰ ౧.౧౫౧; మహావ॰ ౩౩). **ముత్తో నామ హోతి** అనుపాదియతో సబ్బసో ఖన్ధస్స అభావతో.

ఉపాదియమానసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౬. మఞ్ఞమానసుత్తాదివణ్ణనా

౬౪-౬౮. "ఏతం మమా"తిఆదినా. **మఞ్ఞనా అభినన్దనా** చ. **తణ్హాఛన్దోతి** తణ్హా ఏవ ఛన్దో. సా హి తణ్హాయనట్ఠేన తణ్హా, ఛన్దికతట్ఠేన ఛన్దో. చతుత్థం అనిచ్చలక్ఖణముఖేన వుత్తం, పఞ్చమం దుక్ఖలక్ఖణముఖేన, ఛట్ఠం అనత్తలక్ఖణముఖేన. సేసం తీసుపి సదిసమేవాతి వుత్తం "ఏసేవ నయో"తి.

మఞ్ఞమానసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అనత్తనియసుత్తవణ్ణనా

౬౮. **అనత్తనియన్తి** న అత్తనియం. తేనాహ ‘‘**న అత్తనో సన్తక**’’న్తి.

అనత్తనియసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. రజనీయసణ్ఠితసుత్తాదివణ్ణనా

౭౦-౭౨. **రజనీయేనాతి** రజనీయేన రాగుప్పాదకేన. తేనాహ ‘‘**రాగస్స పచ్చయభావేనా**’’తి. **రాహులసంయుత్తే** రాహులత్థేరస్స పుచ్ఛావసేన ఆగతా. ఇధ రాధత్థేరస్స సురాధత్థేరస్స చ పుచ్ఛావసేన, పాళి పన సబ్బత్థ సదిసా. తేనాహ ‘‘**వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బానీ**’’తి.

రజనీయసణ్ఠితసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరహన్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఖజ్జనీయవగ్గో

౧-౩. అస్సాదసుత్తాదివణ్ణనా

౭౩-౭౫. **చతుసచ్చమేవ కథితం** అస్సాదాదీనఞ్చేవ సముదయాదీనఞ్చ వసేన దేసనాయ పవత్తత్తా. యస్మా అస్సాదో సముదయసచ్చం, ఆదీనవో దుక్ఖసచ్చం, నిస్సరణం మగ్గసచ్చం నిరోధసచ్చఞ్చాతి వుత్తోవాయమత్థో; దుతియే సముదయస్సాదో సముదయసచ్చం, ఆదీనవో దుక్ఖసచ్చం, అత్థఙ్గమో నిరోధసచ్చం, నిస్సరణం మగ్గసచ్చన్తి వుత్తోవాయమత్థో; తతియం అరియసావకస్సేవ వసేన వుత్తం.

అస్సాదసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అరహన్తసుత్తవణ్ణనా

౭౬. **యత్తకా సత్తావాసాతి** తస్మిం తస్మిం సత్తనికాయే ఆవసనట్ఠేన సత్తా ఏవ సత్తావాసా. తేన యత్తకా సత్తావాసా, తేహి సబ్బేహిపి ఏతే అగ్గా ఏతే సేట్ఠా, యే ఇమే అరహన్తాతి దస్సేతి. **పురిమనయేనేవాతి** పురిమస్మిం సత్తట్ఠానకోసల్లసుత్తే వుత్తనయేన.

తదత్థపరిదీపనాహీతి ‘‘పఞ్చక్ఖన్ధే పరిఞ్ఞాయ. తణ్హా తేసం న విజ్జతి. అస్మిమానో సముచ్ఛిన్నో’’తిఆదినా తస్స యథానిద్దిట్ఠస్స సుత్తస్స అత్థదీపనాహి చేవ ‘‘అనేజం తే అనుప్పత్తా, చిత్తం తేసం అనావిల’’న్తిఆదినా విసేసత్థపరిదీపనాహి చ. ఝానమగ్గఫలపరియాపన్నం అతిసయితసుఖం ఏతేసమత్థీతి **సుఖినోతి** ఆహ ‘‘**ఝాన...పే.... సుఖితా**’’తి. **తణ్హా తేసం న విజ్జతీతి** ఏత్థ తేసం అపాయదుక్ఖజనికా తణ్హా న విజ్జతీతి వుత్తం. వట్టమూలికాయ తణ్హాయ అభావా ‘‘నన్దీ తేసం న

విజ్జతీ"తి ఏత్థ వుచ్చతీతి. **ఇమస్సపీతి పి**-సద్దేన దుక్ఖస్సాభావేనపీతి దుక్ఖాభావో వియ వట్టమూలికతణ్హాభావో సమ్పిణ్డీయతీతి దట్ఠబ్బం. తేన హి తే అనుపాదిసేసనిబ్బానప్పత్తియా అచ్చన్తసుఖితా ఏవాతి వుచ్చన్తీతి. "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినయప్పవత్తియా **నవవిధో. ఞాణేనాతి** అగ్గమగ్గఞ్ఞాణేన.

అరహత్తం అనుప్పత్తా. **అలిత్తాతి** అమక్ఖితా. **బ్రహ్మభూతాతి** బ్రహ్మభావం పత్తా, బ్రహ్మతో వా అరియమగ్గఞాణతో భూతా అరియాయ జాతియా జాతా. సత్త సద్ధమ్మా గోచరో పవత్తిట్ఠానం ఏతేసన్తి **సత్తసద్ధమ్మగోచరా.**

నిరాసఙ్కచారో నామ గహితో కుతోచిపి తేసం ఆసఙ్కాయ అభావతో. సమ్మాదిట్ఠిఆదీహి **దసహి అఙ్గేహి** సమ్మావిముత్తి-సమ్మాఞాణపరియోసానేహి. "ఆగుం న కరోతీ"తిఆదీహి **చతూహి కారణేహి. తణ్హా తేసం న విజ్జతీతి** ఇదమ్పి తణ్హాపహానస్స బహూపకారతాదస్సనం. తేనాహ **"దాసకారికా తణ్హాపి తేసం నత్థీ"**తి.

న వికమ్పన్తి "సేయ్యోహమస్మీ"తిఆదినా.

ఉద్ధం తిరియం అపాచీనన్తి ఏత్థ "ఉద్ధం వుచ్చతీ"తిఆదినా రూపముఖేన అత్తభావం గహేత్వా పవత్తో పఠమనయో. కాలత్తయవసేన ధమ్మప్పవత్తిం గహేత్వా పవత్తో దుతియనయో. ఠానవసేన సకలలోకధాతుం గహేత్వా పవత్తో తతియనయో. **బుద్ధాతి** చత్తారి సచ్చాని బుద్ధవన్తో.

సీహనాదసమోధానన్తి సీహనాదానం సఙ్కలనం. లోకే అత్తనో ఉత్తరితరస్సాభావా **అనుత్తరా.** ఉత్తరో తావ తిట్ఠతు పురిసో, సదిసోపి తావ నత్థీతి **అసదిసా.** సకలమ్పి భవం ఉత్తరిత్వా **భవపిట్ఠే ఠత్వా** విముత్తిసుఖేన సుఖితత్తాదివసేన ఏకవీసతియాకారేహి **సీహనాదం నదన్తి.**

అరహన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. దుతియఅరహన్తసుత్తవణ్ణనా

౭౭. సుద్ధికమేవాతి సుద్ధసంఖిత్తబన్ధమేవ కత్వా.

దుతియఅరహన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సీహసుత్తవణ్ణనా

౭౮. సీహోతి పరిస్సయసహనతో పటిపక్ఖహననతో చ "సీహో"తి లద్ధనామో మిగాధిపతి. **చత్తారోతి** చ సమానేపి సీహజాతికభావే వణ్ణవిసేసాదిసిద్ధేన విసేసేన చత్తారో సీహా. తే ఇదాని నామతో వణ్ణతో ఆహారతో దస్సేత్వా ఇధాధిప్పేతసీహం నానప్పకారతో విభావేతుం **"తిణసీహో"**తిఆది ఆరద్ధం. తిణభక్ఖో సీహో **తిణసీహో** పురిమపదే ఉత్తరపదలోపేన యథా "సాకపత్థివో"తి. కాళవణ్ణతాయ **కాళసీహో.** తథా **పణ్డుసీహో.** తేనాహ **"కాళసీహో కాళగావిసదిసో, పణ్డుసీహో పణ్డుపలాసవణ్ణగావిసదిసో"**తి. రత్తకమ్బలస్స వియ కేసరో కేసరకలాపో ఏతస్స అత్థీతి **కేసరీ.** లాఖారసపరికమ్మకతేహి వియ పాదపరియన్తేహీతి యోజనా.

కమ్మానుభావసిద్ధఆధిపచ్చమహేసక్ఖతాహి **సబ్బమిగగణస్స రాజా సువణ్ణగుహాతో వాతి**ఆది "సీహస్స విహారో కిరియా ఏవం హోతీ"తి కత్వా వుత్తం.

సమం పతిట్ఠాపేత్వాతి సబ్బభాగేహి సమమేవ భూమియం పతిట్ఠాపేత్వా. **ఆకడ్ఢిత్వా**తి పురతో ఆకడ్ఢిత్వా . **అభిహరిత్వా**తి అభిముఖం హరిత్వా. **సఙ్ఘాత**న్తి వినాసం. వీసతియట్ఠికం ఠానం **ఉసభం.**

సమసీహోతి సమజాతికో సమభాగో చ సీహో. **సమానోస్మీ**తి దేసనామత్తం, సమప్పభావతాయపి న భాయతి. **సక్కాయదిట్ఠిబలవతాయా**తి "కే అఞ్ఞే అమ్హేహి ఉత్తరితరా, అథ ఖో మయమేవ మహాబలా"తి ఏవం బలాతిమాననిమిత్తాయ అహఙ్కారహేతుభూతాయ సక్కాయదిట్ఠియా బలభావేన. **సక్కాయదిట్ఠిపహీనత్తా**తి సక్కాయదిట్ఠియా పహీనత్తా నిరహఙ్కారత్తా అత్తసినేహస్స సుట్ఠు సముగ్ఘాటితత్తా **న భాయతి.**

తథా తథాతి సీహసదిసతాదినా తేన తేన పకారేన అత్తానం కథేసీతి వత్వా తమత్థం వివరిత్వా దస్సేతుం "**సీహోతి ఖో**"తిఆది వుత్తం.

కతాభినీహారస్స లోకనాథస్స బోధియా నియతభావప్పత్తియా ఏకన్తభావీబుద్ధభావోతి కత్వా "తీసు పాసాదేసు నివాసకాలో, మగధరఞ్ఞో పటిఞ్ఞాదానకాలో, పాయాసస్స పరిభుత్తకాలో"తిఆదినా అభిసమ్బోధితో పురిమావత్థాపి సీహసదిసం కత్వా దస్సితా. భావిని, భూతోపచారోపి హి లోకవోహారో. విజ్జాభావసామఞ్ఞతో భూతవిజ్జా ఇతరవిజ్జాపి ఏకజ్ఝం గహేత్వా పటిచ్చసముప్పాదసమ్మసనతో తం పురేతరం సిద్ధం విపాకం వియ కత్వా ఆహ "**తిస్సో విజ్జా విసోధేత్వా**"తి. అనులోమపటిలోమతో పవత్తఞాణవసేన "**యమకఞాణమన్థనేనా**"తి వుత్తం.

తత్థ విహరన్తస్సాతి అజపాలనిగ్రోధమూలే విహరన్తస్స. **ఏకాదసమే దివసే**తి సత్తసత్తాహతో పరం ఏకాదసమే దివసే. **అచలపల్లఙ్కే**తి ఇసిపతనే ధమ్మచక్కపవత్తనత్థం నిసిన్నపల్లఙ్కే. తమ్పి హి కేనచి అప్పటివత్తియధమ్మచక్కపవత్తనత్థం నిసజ్జాతి కత్వా వజిరాసనం వియ అచలపల్లఙ్కం వుచ్చతి. **ఇమస్మిఞ్చ పన పదే**తి "ద్వేమే, భిక్ఖవే, అన్తా"తిఆదినయప్పవత్తే ఇమస్మిం సద్ధమ్మకోట్ఠాసే. **ధమ్మఘోసో...పే.... దససహస్సిలోకధాతుం పటిచ్ఛాదేసి** "సబ్బత్థ ఠితా సుణన్తూ"తి అధిట్ఠానేన. **సోళసహాకారేహీ**తి "దుక్ఖపరిఞ్ఞా, సముదయప్పహానం, నిరోధసచ్ఛికిరియా, మగ్గభావనా"తి ఏవం ఏకేకస్మిం మగ్గే చత్తారి చత్తారి కత్వా సోళసహి ఆకారేహి.

వుత్తోయేవ, న ఇధ వత్తబ్బో, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో. యస్మా చ అపరేహిపి అట్ఠహి కారణేహి భగవా తథాగతోతి ఆరభిత్వా **ఉదానట్ఠకథా**దీసుపి (ఉదా॰ అట్ఠ॰ ౧౮; ఇతివు॰ ౩౮) తథాగతపదస్స అత్థో వుత్తో ఏవ, తస్మా తత్థ వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో . యదిపి భగవా న బోధిపల్లఙ్కే నిసిన్నమత్తోవ అభిసమ్బుద్ధో జాతో, తథాపి తాయ నిసజ్జాయ నిసిన్నోవ పనుజ్జ సబ్బపరిస్సయం అభిసమ్బుద్ధో జాతో. తథా హి తం "అపరాజితపల్లఙ్కా"న్తి వుచ్చతి. తస్మా "**యావ బోధిపల్లఙ్కా వా**"తి వత్వా తేన అపరితుస్సన్తో "**యావ అరహత్తమగ్గఞాణా వా**"తి ఆహ.

ఇతి రూపన్తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో నిదస్సనత్థో. తేన రూపం సరూపతో పరిమాణతో పరిచ్ఛేదతో దస్సితన్తి ఆహ "**ఇదం రుప**"న్తిఆది. "ఇదం రూప"న్తి హి ఇమినా భూతుపాదాయభేదరూపం సరూపతో దస్సితం. **ఏత్తకం రూప**న్తి ఇమినా తం పరిమాణతో దస్సితం. తస్స చ పరిమాణస్స ఏకన్తభావదస్సనేన "**న ఇతో భియ్యో రూపం అత్థీ**"తి వుత్తం. **సభావతో**తి

సలక్ఖణతో. **సరసతోతి** సకిచ్చతో. **పరియన్తతోతి** పరిమాణపరియన్తతో. **పరిచ్ఛేదతోతి** యత్తకే ఠానే తస్స పవత్తి, తస్స పరిచ్ఛేదనతో. **పరిచ్ఛిన్దనతోతి** పరియోసానప్పత్తితో. **తం సబ్బం దస్సితం హోతి** యథావుత్తేన విభాగేన. **అయం రూపస్స సముదయో నామాతి** అయం ఆహారాది రూపస్స సముదయో నామ. తేనాహ ''**ఏత్తావతా**''తిఆది. **అత్థఙ్గమోతి** నిరోధో. "ఆహారసముదయా ఆహారనిరోధా"తి చ అసాధారణమేవ గహేత్వా సేసే ఆది-సద్దేన సఙ్గణ్హాతి.

పణ్ణాసలక్ఖణపటిమణ్డితన్తి పణ్ణాసఉదయబ్బయలక్ఖణవిభూసితం సముదయత్థఙ్గమగహణతో. **ఖీణాసవత్తాతి** అనవసేసం సావసేసఞ్చ ఆసవానం పరిక్ఖీణత్తా. అనాగామీనమ్పి హి భయం చిత్తుత్రాసో చ న హోతీతి. **ఞాణసంవేగో** భయతూపట్ఠానఞాణం. **ఇతరేసం పన దేవానన్తి** అఖీణాసవే దేవే సన్ధాయ వదతి. **భోతి ధమ్మాలపనమత్తన్తి** వాచసికం తథాలపనమత్తం.

చక్కన్తి సత్థు ఆణాచక్కం, తం పన ధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** తత్థ అరియసావకానం పటివేధధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** ఇతరేసం దేసనాధమ్మతో ఆగతన్తి **ధమ్మచక్కం.** దువిధేపి ఞాణం పధానన్తి ఞాణసీసేన వుత్తం ''**పటివేధఞాణమ్పి దేసనాఞాణమ్పీ**''తి. ఇదాని తం ఞాణద్వయం సరూపతో దస్సేతుం ''**పటివేధఞాణం నామా**''తిఆది వుత్తం. యస్మా చస్స ఞాణస్స సుప్పటివిద్ధత్తా భగవా తాని సట్ఠి నయసహస్సాని వేనేయ్యానం దస్సేతుం సమత్థో అహోసి, తస్మా తాని సట్ఠి నయసహస్సాని తేన ఞాణేన సద్ధింయేవ సిద్ధానీతి కత్వా దస్సేన్తో ''**సట్ఠియా చ నయసహస్సేహి పటివిజ్ఝీ**''తి ఆహ. **తిపరివట్టన్తి** ఇదం దుక్ఖన్తి చ, పరిఞ్ఞేయ్యన్తి చ, పరిఞ్ఞాతన్తి చ ఏవం తిపరివట్టం, తంయేవ **ద్వాదసాకారం. తన్తి** దేసనాఞాణం **పవత్తేతి ఏస** భగవా. **అప్పటిపుగ్గలోతి** పతినిధిభూతపుగ్గలరహితో. **ఏకసదిసస్సాతి** నిబ్బికారస్స.

సీహసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఖజ్జనీయసుత్తవణ్ణనా

౭౯. విపస్సనావసేనాతి ఏతరహి రూపవేదనాదయో అనుస్సరిత్వా "పుబ్బేపాహం ఏవంవేదనో అహోసి"న్తి అతీతానం రూపవేదనాదీనం పచ్చుప్పన్నేహి విసేసాభావదస్సనా విపస్సనా, తస్సా విపస్సనాయ వసేన. య్వాయం "న ఇదం అభిఞ్ఞావసేనా"తి పటిక్ఖేపో కతో, తస్స కారణం దస్సేన్తో ''**అభిఞ్ఞావసేన హీ**''తిఆదిమాహ. **ఖన్ధపటిబద్ధా** నామ గోత్తవణ్ణహారాదయో. **ఏవం అనుస్సరన్తోతి** యథావుత్తవిపస్సనావసేన అనుస్సరన్తో. సభావధమ్మానం ఏవ అనుస్సరణస్స వుత్తత్తా ''**సుఞ్ఞతాపబ్బ**''న్తి వుత్తం.

యస్మా తే ఏవ రూపాదయో నేవ అత్తా, న అత్తనియా అసారా అనిస్సరా, తస్మా తతో సుఞ్ఞా, తేసం భావో **సుఞ్ఞతా,** తస్సా **లక్ఖణం** రుప్పనాదికం **దస్సేతుం.**

కిఞ్చాతి హేతుఅత్థజోతకే కారణే పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ''**కిఞ్చాతి కారణపుచ్ఛా, కేన కారణేన రూపం వదేథా**''తి. **ఏతన్తి** ఏతం భూతుపాదాయభేదం ధమ్మజాతం. **కేన కారణేన రూపం నామాతి** కిం కారణం నిస్సాయ రూపన్తి వుచ్చతీతి అత్థో. **కారణుద్దేసోతి** కారణస్స ఉద్దిసనం. **రుప్పతీతి** ఏత్థ **రూపం** నామ సీతాదివిరోధిపచ్చయసన్నిపాతేన విసదిసుప్పత్తి. తేనాహ ''**సీతేనపీ**''తిఆది. **పబ్బతపాదేతి** చక్కవాళపబ్బతపాదే, సో పన తత్థ అచ్చుగ్గతో పాకారో వియ ఠితో. తథా హి తత్థ సత్తా ఓలమ్బన్తా తిట్ఠన్తి. **హత్థపాసాగతాతి** హత్థపాసం ఆగతా ఉపాగతా. **తత్థాతి** తస్మిం హత్థపాసాగతే సత్తే. **ఛిజ్జిత్వాతి**

ముచ్ఛాపత్తియా ముచ్ఛిత్వా, అగ్గపచ్ఛగ్గఉచ్ఛేదవసేన వా పరిచ్ఛిజ్జిత్వా. **అచ్చన్తఖారే ఉదకే**తి ఆతపసన్తాపాభావేన అతిసీతభావమేవ సన్ధాయ అచ్చన్తఖారతా వుత్తా సియా. న హి తం కప్పసణ్ఠానఉదకం సమ్పత్తికరమహామేఘవుట్ఠం పథవీసన్ధారకం కప్పవినాసఉదకం వియ ఖారం భవితుం అరహతి, తథా సతి పథవీపి విలీయేయ్యాతి. **మహింసకరట్ఠం** నామ హిమవన్తపదేసే ఏకం రట్ఠం.

అవీచిమహానిరయేతి సఉస్సదం అవీచినిరయం వుత్తం. **గఙ్గాపిట్ఠే**తి గఙ్గాతీరే.

సరన్తా గచ్ఛన్తీతి సరీసపపదస్స అత్థం వదతి. **ఏత**న్తి రుప్పనం. యథా కఠినతా పథవియా పచ్చత్తలక్ఖణం, ఏవం రుప్పనం రూపక్ఖన్ధస్స పచ్చత్తలక్ఖణం, సభావభూతలక్ఖణన్తి అత్థో.

పురిమసదిసన్తి పురిమే రూపక్ఖన్ధే వుత్తేన సదిసం. తం "కిన్తి కారణపుచ్ఛా"తిఆదినా **వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. సుఖం** ఇట్ఠారమ్మణం. **సుఖాదీనం** వేదనానం. **పచ్చయతో**తి ఆరమ్మణపచ్చయతో. **అయమత్థో**తి "సుఖారమ్మణం సుఖన్తి వుచ్చతీ"తి అయమత్థో. ఉత్తరపదలోపేన హేస నిద్దేసో. **వేదయతీ**తి అనుభవతి. **వేదయితలక్ఖణా**తి అనుభవనలక్ఖణా.

నీలపుప్ఫేతి నీలవణ్ణపుప్ఫే. **వత్థే వా**తి నీలవత్థే. **వా**-సద్దేన వణ్ణధాతుఆదిం సఙ్గణ్హాతి. **అప్పనం వా** ఝానం **వాపేన్తో. ఉప్పజ్జనసఞ్ఞాపీ**తి యం కిఞ్చి నీలం రూపాయతనం ఆరబ్భ ఉప్పజ్జనసఞ్ఞాపి, యా పకిణ్ణకసఞ్ఞాతి వుచ్చతి.

రూపత్తాయాతి రూపభావాయ. **యాగుమేవా**తి యాగుభావినమేవ వత్థుం. **యాగుత్తాయ** యాగుభావాయ. **పచతి నామ** పుగ్గలో. **ఏవ**న్తి యథా యాగుఆదివత్థుం పురిసో యాగుఆదిఅత్థాయ పచతి నిప్ఫాదేతి, అయం ఏవం రుప్పనాదిసభావే ధమ్మసమూహే యథాసకం పచ్చయేహి అభిసఙ్ఖరియమానే చేతనాపధానో ధమ్మసమూహో పవత్తనత్థం విసేసపచ్చయో హుత్వా తే అభిసఙ్ఖరోతి నిరోపేతి నిబ్బత్తేతి. తేనాహ "**పచ్చయేహీ**"తిఆది. **రూపమేవా**తి రూపసభావమేవ, న అఞ్ఞం సభావం. **అభిసఙ్ఖరోతీ**తి ఇతరేహి పచ్చయధమ్మేహి అధికం సుట్ఠు పచ్చయతం కరోతి. "ఉపగచ్ఛతి యాపేతి ఆయూహతీ"తి తస్సేవ వేవచనాని. అభిసఙ్ఖరణమేవ హి ఆయూహనాదీని. **నిబ్బత్తేతీ**తి తేసం ధమ్మానం రుప్పనాదిభావేన నిబ్బత్తియా పచ్చయో హోతీతి అత్థో. **చేతయితలక్ఖణస్స సఙ్ఖారస్సా**తి ఇదం సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మానం చేతనాపధానత్తా వుత్తం. తథా హి భగవా సుత్తన్తభాజనీయే సఙ్ఖారక్ఖన్ధం విభజన్తేన చేతనావ విభత్తా.

వాతిఙ్గణం బ్రహతిఫలం. **చతురస్సవల్లీ**తి తివుతాలతా. **అఖారిక**న్తి ఖారరసరహితం, తం పన పణ్ణఫలాది. యత్థ లోణరసో అధికో, తం **లోణిక**న్తి ఆహ "**లోణయాగూ**"తిఆది. **అమ్బిలాదిభేదం** రసం.

ఆకారసణ్ఠానగహణవసేనాతి నీలపీతాదిఆకారగహణవసేన చేవ వట్టచతురస్సాదిసణ్ఠానగహణవసేన చ. **వినాపి ఆకారసణ్ఠానా**తి ఆకారసణ్ఠానేహి వినా, తే ఠపేత్వాపి. **పచ్చత్తభేదగహణవసేనా**తి తస్స తస్స ఆరమ్మణస్స పభేదగహణవసేన. **అసమ్మోహతో**తి యాథావతో. **విసేసో** విసేసత్థదీపనతో, **అవిసేసో** అయం ధమ్మో అవిసేసదీపనతో. తేనాహ "**విసేసో వేదితబ్బో**"తి. జాననఞ్హి అవిసిట్ఠం, తం సమాసపదతో ఉపసగ్గా విసేసేన్తి. తథా హి సఞ్జాననపదం పచ్చభిఞ్ఞాణనిమిత్తం ఆకారగహణమత్తం బోధేతి, విజాననపదం తతో విసిట్ఠవిసయగహణం . పజాననపదం పన తతోపి విసిట్ఠతరం పకారతో అవబోధం బోధేతి. తేనాహ "**తస్సాపీ**"తిఆది. **ఆరమ్మణసఞ్జాననమత్తమేవా**తి నీలాదిభేదస్స ఆరమ్మణస్స సల్లక్ఖణమత్తమేవ. అవధారణేన లక్ఖణపటివేధత్తం నివత్తేతి. తేనాహ "**అనిచ్చ**"న్తిఆది. ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తేహి

విపస్సన్తస్స విపస్సనాయ పగుణభావే సతి ఞాణవిప్పయుత్తేన చిత్తేనపి విపస్సనా హోతియేవాతి ఆహ ‘‘**అనిచ్చాదివసేన లక్ఖణపటివేధఞ్చ పాపేతీ**’’తి. **పటివేధన్తి** చ ఉపలద్ధిమేవ వదతి, న పటివిజ్ఝనం. తేనాహ ‘‘**ఉస్సక్కిత్వా పనా**’’తిఆది. **ఉస్సక్కిత్వాతి** ఉస్సక్కాపేత్వా మగ్గపాతుభావమ్పి పాపేతి అసమ్మోహసభావత్తా. యథా లక్ఖణపటివేధకాలే సఞ్జాననలక్ఖణవసేన సఞ్ఞాణఅనురూపవసేనేవ పవత్తం, ఏవం విఞ్ఞాణవిజాననవసేన వాయం అనురూపవసేనేవ పవత్తతీతి దట్ఠబ్బం.

ఇదాని తమత్థం హేరఞ్ఞికాదిఉపమాయ విభావేతుం ‘‘**యథా హీ**’’తిఆదిమాహ. హిరఞ్ఞం వుచ్చతి కహాపణం, హిరఞ్ఞజాననే నియుత్తో **హేరఞ్ఞికో**. లోకవోహారే అజాతా అసఞ్జాతా బుద్ధి ఏతస్సాతి **అజాతబుద్ధి,** బాలదారకో. వోహారకుసలో గామవాసీ పురిసో **గామికపురిసో**. ఉపభోగపరిభోగారహత్తా **ఉపభోగపరిభోగం**. తమ్బకంసమయత్తా **కూటో**. మహాసారత్తా **ఛేకో**. అడ్ఢసారత్తా **కరటో**. నిహీనసారత్తా **సణ్హో**. ఏత్థ చ యథా హేరఞ్ఞికో కహాపణం చిత్తాదిభావతో ఉద్ధం కూటాదిభావం రూపదస్సనాదివసేన ఉప్పత్తిట్ఠానతోపి జానన్తో అనేకాకారతో జానాతి, ఏవం పఞ్ఞా ఆరమ్మణం నానప్పకారతో జానాతి పటివిజ్ఝతి, తాయ సద్ధిం పవత్తమానవిఞ్ఞాణమ్పి యథావిసయం ఆరమ్మణం జానాతి.

ఏవం స్వాయం నేసం జాననే విసేసో అఞ్ఞేసం అవిసయో, బుద్ధానం ఏవ విసయోతి ఇదం విసేసం మిలిన్దపఞ్హేన విభావేతుం ‘‘**తేనాహ**’’తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

అత్తసుఞ్ఞానం సభావధమ్మానం ధమ్మమత్తతాయ కథితత్తా ‘‘**అనత్తలక్ఖణం కథేత్వా**’’తి వుత్తం. హేట్ఠిమమగ్గా చ యది అధిగతా, అరహత్తస్స అనధిగతత్తా ‘‘**ఏకదేసమత్తేనా**’’తి వుత్తం, తం అనిచ్చలక్ఖణం దస్సేతుం ఇదం పట్ఠమారద్ధం, ఇతరాని ద్వే లక్ఖణాని తస్స పరిహారభావేనాతి అధిప్పాయో.

యస్మా పనేత్థ “తం కిం మఞ్ఞథ, భిక్ఖవే”తిఆదిదేసనాయ తీసు లక్ఖణేసు ఇదమేవ పధానభావేన దస్సితం, ఇదం అప్పధానభావేనాతి న సక్కా వత్తుం, తస్మా ‘‘**తీణి లక్ఖణాని సమోధానేత్వా దస్సేతుమ్పి**’’తి వుత్తం. **అపచినాతీతి** అపచయగామిధమ్మే నివత్తేతి ఏకంసతో అపచయగామిపటిపదాయ పరిపూరణతో. తేనాహ ‘‘**నో ఆచినాతీ**’’తిఆది. **వట్టం వినాసేతీతి** విధమతి అదస్సనం గమేతి. **నేవ చినాతీతి** న వడ్ఢేతి. **తదేవాతి** తం వట్టం ఏవ. **విస్సజ్జేతీతి** ఛడ్డేతి. **వికిరతీతి** విద్ధంసేతి. **విధూపేతీతి** వట్టత్తయసఙ్ఖాతం అగ్గిక్ఖన్ధం విగతధూమం విగతసన్తాపం కరోతీతి అత్థోతి ఆహ ‘‘**నిబ్బాపేతీ**’’తి.

ఏవం పస్సన్తిఆది అనాగామిఫలే ఠితస్స అరియసావకస్స అగ్గమగ్గఫలాధిగమాయ దేసనాతి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**వట్టం వినాసేత్వా ఠితం మహాఖీణాసవం దస్సేస్సామీ**’’తి. ఖీణాసవస్స అనాగతభావదస్సనంయేవ, సబ్బా చాయం హేట్ఠిమా దేసనా సుద్ధవిపస్సనాకథా, సహపఠమమగ్గా వా సహవిజ్జూపమధమ్మా వా విపస్సనాకథాతి దస్సేన్తో ‘‘**ఏత్తకేన ఠానేనా**’’తిఆదిమాహ.

నమస్సన్తియేవ మహతా గారవబహుమానేన. తేనాహ ‘‘**నమో తే పురిసాజఞ్ఞా**’’తిఆది. తత్థ నిదస్సనం దస్సేన్తో ‘‘**ఆయస్మన్తం నీతత్థేరం వియా**’’తి వత్వా తమత్థం విభావేతుం ‘‘**థేరో**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **ఖురగ్గేయేవాతి** కేసోరోపనత్థం ఖురధారాయ అగ్గే సీసే ఠపితే తచపఞ్చకకమ్మట్ఠానముఖేన భావనం అనుయుఞ్జన్తో **అరహత్తం పత్వా. బ్రహ్మవిమానాతి** బ్రహ్మానం నివాసభూతా విమానా.

ఖజ్జనీయసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పిణ్డోల్యసుత్తవణ్ణనా

౮౦. అపకరీయతి ఏతేనాతి **అపకరణం,** పదం. అపకరణం పకరణం కారణన్తి అత్థతో ఏకం. తేనాహ ‘‘**కిస్మిఞ్చిదేవ కారణే**’’తి. **నీహరిత్వా**తి అత్తనో సమీపచారభావతో అపనేత్వా. తథాకరణఞ్చ ఏవమేతే ఏత్తకమ్పి అప్పటిరూపం అకత్వా ఆయతిం సమ్మా పటిపజ్జిస్సన్తీతి. **లద్ధబలా**తి లద్ధఞాణబలా.

ఏకద్వీహికాయాతి ఏకేకస్స చేవ ద్విన్నం ద్విన్నఞ్చ ఈహికా గతి ఉపసఙ్కమనా ఏకద్వీహికా. తేనాహ ‘‘**ఏకేకో చేవ ద్వే ద్వే చ హుత్వా**’’తి. పుథుజ్జనానం సముదితానం నామ కిరియా తాదిసీపి సియాతి వుత్తం ‘‘**కేళిమ్పి కరేయ్యు**’’న్తి. పరికప్పనవసేన సమ్మాసమ్బుద్ధం ఉద్దిస్స పేసలా భిక్ఖూపి ఏవం కరోన్తీతి.

యుగన్ధరపబ్బతాదీనం అన్తరే సీదన్తరం సముద్దం నామ. తత్థ కిర వాతో న వాయతి, పతితం యం కిఞ్చిపి సీదన్తరనదియం విలీయన్తా సీదన్తేవ, తస్మా తం పరివారేత్వా ఠితా యుగన్ధరాదయోపి సీదపబ్బతా నామ. తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**సీదన్తరే సన్నిసిన్నం మహాసముద్దం వియా**’’తి. **ఆహారహేతూ**తి ఆమిసహేతు సప్పితేలాదినిమిత్తం, తేసం పణామనా.

పచ్ఛిమన్తి నిహీనం. తేనాహ ‘‘**లామక**’’న్తి, లామకన్తో ఇధాధిప్పేతో –

> ‘‘మిగానం కోట్ఠుకో అన్తో, పక్ఖీనం పన వాయసో;
> ఏరణ్డో అన్తో రుక్ఖానం, తయో అన్తా సమాగతా’’తి. –

ఆదీసు (జా. ౧.౩.౧౩౩) వియ. **ఉలతీ**తి అభిచరతి. అభిసపన్తి ఏతేనాతి **అభిసాపో**. అభిసాపవత్థు **పిణ్డోల్యం**. అత్థో ఫలం వసో ఏతస్సాతి అత్థవసం, కారణం, తమ్పి తేసు అత్థి, తత్థ నియుత్తాతి **అత్థవసికా**.

అన్తో హదయస్స అబ్భన్తరే **అనుపవిట్ఠా** సోకవత్థూహి.

అభిజ్ఝాయితాతి అభిజ్ఝాయనసీలో. అభిణ్హప్పవత్తియా చేవ బహులభావేన చ **బహులరాగో. పూతిభావేనా**తి కుథితభావేన. బ్యాపాదో హి ఉప్పజ్జమానో చిత్తం అపగన్ధం కరోతి, న సుచిమనుఞ్ఞభావం. **భత్తనిక్ఖిత్తకాకో వియా**తి ఇదం భత్తట్ఠానస్స అసరణేన కాకస్స నట్ఠసతితా పఞ్ఞాయతీతి కత్వా వుత్తం, న భత్తనిక్ఖిత్తతాయ. **అసణ్ఠితో**తి అసణ్ఠితచిత్తో. **కట్ఠత్థ**న్తి కట్ఠేన కత్తబ్బకిచ్చం.

పాపవితక్కేహి కతో, తస్మా తే అనవసేసతో పహాతబ్బాతి **దస్సనత్థం**. ద్విన్నం వుత్తత్తా ఏకో పుబ్బభాగో, ఇతరో మిస్సకోతి వత్తుం యుత్తన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**ఏత్థ చా**’’తిఆది వుత్తం. ఏవం తం భావేన్తస్స నిరుజ్ఝన్తి ఏవాతి ఏకేకమిస్సకతావసేన గహేతబ్బన్తి పోరాణా. ఉపరి తిపరివట్టదేసనాయ అనిమిత్తసమాధియేవ దీపితో. తేనాహ ‘‘**యావఞ్చిద**’’న్తి. **నిద్దోసో**తి వీతరాగాదినా నిద్దోసో.

పిణ్డోల్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పాలిలేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౮౧. పరియాదిణ్ణరూపచిత్తాతి రాగాదీహి పరియాదియిత్వా ఖేపేత్వా గహితచిత్తా.

భగవతో చారో విదితో పరిచయవసేన. **సత్థా పరిభోగం కరోతి** అనుగ్గణ్హన్తో "ఏవం హిస్స దుగ్గతిమోక్ఖో భవిస్సతీ"తి. **అఞ్ఞత్రా**తి వినా.

నాగేనాతి బుద్ధనాగేన అజ్ఝాసరహితేన. తతో ఏవ ఉజుభూతేన **చిత్తేన. ఈసాదన్తస్స** నఙ్గలసదిసదన్తస్స హత్థినో ఏవం చిత్తం సమేతి. తత్థ కారణమాహ **''యదేకో రమతీ వనే''**తి. ఏతేన కాయవివేకేన రతిసామఞ్ఞం వదతి.

అత్తనో ధమ్మతాయాతి పకతియా సయమేవ.

ఆసవానం ఖయోతి ఇధ అరహత్తం అధిప్పేతం, తం పన అగ్గమగ్గానన్తరమేవాతి ఆహ **''మగ్గానన్తరం అరహత్తఫల''**న్తి. విచయో దేసనాపఞ్ఞా అధిప్పేతా, సా చ అనేకధా పవత్తా ఏవాతి వుత్తం **''విచయసో''**తి, అనేకక్ఖత్తుం పవత్తమానాపి విచయో ఏవాతి కత్వా **''విచయేనా''**తి అత్థో వుత్తో. **సాసనధమ్మో**తి సీలక్ఖన్ధాదిపరిదీపనో పరియత్తిధమ్మో. **పరివితక్కో ఉదపాది** "చత్తారో సతిపట్ఠానా"తిఆదినా, ఏవం కోట్ఠాసతో పరిచ్ఛిజ్జ దేసితే మయా ధమ్మే కతమస్స ఞాణస్స అన్తరా ఆసవానం ఖయో హోతీతి ఏకచ్చస్స కఙ్ఖా హోతియేవాతి అధిప్పాయో. దిట్ఠి ఏవ సమనుపస్సనా **దిట్ఠిసమనుపస్సనా. దిట్ఠిసఙ్ఖారో**తి దిట్ఠిపచ్చయో సఙ్ఖారో. తతో ఏవ తణ్హాపచ్చయో హోతీతి వుత్తం **''తతోజో సో సఙ్ఖారో''**తి. **తతో తణ్హాతో సో సఙ్ఖారో జాతో**తి చతూసు ఏస దిట్ఠిసఙ్ఖారో దిట్ఠూపనిస్సయో సఙ్ఖారో జాయతి. **అవిజ్జాసమ్ఫస్సో**తి అవిజ్జాసమ్పయుత్తసమ్ఫస్సో. ఏవమేత్థ భగవా సళాయతననామరూపవిఞ్ఞాణాని సఙ్ఖారపక్ఖికానేవ కత్వా దస్సేతి.

ఏత్తకే ఠానేతి "ఇధ భిక్ఖవే అస్సుతవా పుథుజ్జనో"తిఆదిం కత్వా యావ "న మే భవిస్సతీ"తి ఏత్తకే ఠానే. **గహితగహితదిట్ఠి**న్తి సక్కాయదిట్ఠియా "సో అత్తా, సో లోకో"తిఆదినా పవత్తం సస్సతదిట్ఠిం, నో చస్సం, నో చ మే సియా"తిఆదినా పవత్తం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిన్తి తథా తథా గహితదిట్ఠిం. "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, సోపి సఙ్ఖారో అనిచ్చో"తిఆదిదేసనాయ **విస్సజ్జాపేన్తో ఆగతో**. తత్థ తత్థేవాస్స ఉప్పన్నదిట్ఠివివేచనతో ఇమిస్సా దేసనాయ **పుగ్గలజ్ఝాసయేన** పవత్తితతా వేదితబ్బా, తేవీసతియా ఠానేసు అరహత్తపాపనేన **దేసనావిలాసో. తతోజో సో సఙ్ఖారో**తి తతో విచికిచ్ఛాయ పచ్చయభూతతణ్హాతో జాతో విచికిచ్ఛాయ సమ్పయుత్తో సఙ్ఖారో. యది సహజాతాదిపచ్చయవసేన తతో తణ్హాతో జాతోతి తతోజో సఙ్ఖారోతి వుచ్చేయ్య, ఇదమయుత్తన్తి దస్సేన్తో **''తణ్హాసమ్పయుత్త...పే.... జాయతీ''**తి చోదేతి. ఇతరో ఉపనిస్సయకోటి ఇధాధిప్పేతాతి దస్సేన్తో **''అప్పహీనత్తా''**తి వత్వా **''యస్స హీ''**తిఆదినా తమత్థం వివరతి. న హి తణ్హాయ విచికిచ్ఛా సమ్భవతి. యది అసతి సహజాతకోటియా ఉపనిస్సయకోటియా తణ్హాపచ్చయా విచికిచ్ఛాయ సమ్భవో ఏవ. **దిట్ఠియాపీ**తి ద్వాసట్ఠిదిట్ఠియాపి. తేనాహ **''చతూసు హీ''**తిఆది. వీసతి సక్కాయదిట్ఠియో సస్సతదిట్ఠిం ఉచ్ఛేదదిట్ఠిం విచికిచ్ఛఞ్చ పక్ఖిపిత్వా పచ్చేకం అనిచ్చతాముఖేన విపస్సనం దస్సేత్వా అరహత్తం పాపేత్వా దేసనా నిట్ఠాపితాతి ఆహ **''తేవీసతియా ఠానేసూ''**తిఆది.

పాలిలేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పుణ్ణమసుత్తవణ్ణనా

౮౨. దిస్సతి అపదిస్సతీతి **దేసో**, కారణం, తఞ్చ ఖో ఞాపకం దట్ఠబ్బం. యఞ్హి సో జానితుకామో రుప్పనాదిసభావం, పఠమం పన సరూపం పుచ్ఛిత్వా పున తస్స విసేసో పుచ్ఛితబ్బోతి పఠమం ''**ఇమే ను ఖో**''తిఆదినా పుచ్ఛం కరోతి, ఇధాపి చ సో విసేసో ఏవ తస్స భిక్ఖునో అన్తన్తి దస్సేతి. **అజానన్తో వియ పుచ్ఛతి** తేసం హేతున్తి అధిప్పాయో.

తణ్హాఛన్దమూలకా పభవత్తా. **పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధాతి** ఏత్థ విసేసతో తణ్హుపాదానస్స గహణం ఇతరస్స తగ్గహణేనేవ గహితం తదవినాభావతోతి ఛన్దరాగో ఏవ ఉద్ధటో. **ఇదన్తి** తప్పఞ్హపటిక్ఖిపనం. యదిపి ఖన్ధా ఉపాదానేహి అసహజాతాపి హోన్తి ఉపాదానస్స అనారమ్మణభూతాపి, ఉపాదానం పన తేహి సహజాతమేవ, తదారమ్మణఞ్చ హోతియేవాతి దస్సేతి. న హి అసహజాతం అనారమ్మణఞ్చ ఉపాదానం అత్థీతి. ఇదాని తమత్థం వివరిత్వా దస్సేతుం ''**తణ్హాసమ్పయుత్తస్మి**''న్తిఆది వుత్తం, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **ఆరమ్మణతోతి** ఆరమ్మణకరణతో. ''ఏవంరూపో సియ''న్తి ఏవంపవత్తస్స ఛన్దరాగస్స ''ఏవంవేదనో సియ''న్తి ఏవంపవత్తియా అభావతో తత్థ తత్థేవ నతసఙ్ఖారా భిజ్జన్తి, తస్మా రూపవేదనారమ్మణానం ఛన్దరాగాదీనం అభావతో అత్థేవ **ఛన్దరాగవేమత్తతా**. ఛన్దరాగస్స పహానాదివసేన ఛన్దరాగపటిసంయుత్తస్స అపుచ్ఛితత్తా, ''**అనుసన్ధి న ఘటియతీ**''తి వుత్తం. **కిఞ్చాపి న ఘటియతీతి** అజ్ఝాసయవ పుచ్ఛితత్తా, తథాపి **సానుసన్ధికావ పుచ్ఛా** , తతో ఏవ **సానుసన్ధికం విస్సజ్జనం**. తత్థ కారణమాహ ''**తేసం తేస**''న్తిఆదినా. తేన అజ్ఝాసయానుసన్ధివసేన సానుసన్ధికానేవ పుచ్ఛావిస్సజ్జనానీతి దస్సేతి.

పుణ్ణమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖజ్జనీయవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. థేరవగ్గో

౧. ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౮౩. పటిచ్చాతి నిస్సయం కత్వా. ''ఏసోహమస్మీ''తి దిట్ఠిగ్గాహో, ''సేయ్యోహమస్మీ''తి మానగ్గాహో చ తణ్హావసేనేవ హోన్తీతి తణ్హాపి తథాపవత్తియా పచ్చయభూతా తథాపవత్తి ఏవాతి వుత్తం ''**అస్మీతి ఏవం పవత్తం తణ్హామానదిట్ఠిపపఞ్చత్తయం హోతీ**''తి. దహరసద్దో బాలదారకేపి పవత్తతీతి తతో విసేసనత్థం ''**యువా**''తి వుత్తం. యువాపి ఏకో అమణ్డనసీలోతి తతో విసేసనత్థం ''**మణ్డనకజాతికో**''తి వుత్తం. తేన ముఖనిమిత్తపచ్చవేక్ఖణస్స సబ్భావం దస్సేతి. **తన్తి** ఆదాసమణ్డలం ఓలోకయతో. **పరమ్ముఖం హుత్వా పఞ్ఞాయేయ్యాతి** యది పురత్థిమదిసాభిముఖం హుత్వా ఠితం, ముఖనిమిత్తమ్పి పురత్థిమదిసాభిముఖమేవ హుత్వా పఞ్ఞాయేయ్యాతి అత్థో. యదిపి పరస్స సదిసస్స ముఖం భవేయ్య, తథాపి కాచి అసదిసతా భవేయ్యాతి వుత్తం ''**వణ్ణాదీహి అసదిసం హుత్వా పఞ్ఞాయేయ్యా**''తి. **నిభాసరూపన్తి** పటిభాసరూపం. నిభాసరూపం తావ కంసాదిమయే పభస్సరే మణ్డలే పఞ్ఞాయతు, ఉదకే పన కథన్తి ''**కేన కారణేనా**''తి పుచ్ఛతి. ఇతరో ''**మహాభూతానం విసుద్ధతాయా**''తి వదన్తో తత్థాపి యథాలద్ధపభస్సరభావేనేవాతి దస్సేతి. ఏత్థ చ మణ్డనజాతికో పురిసో వియ పుథుజ్జనో, ఆదాసతలాదయో వియ పఞ్చక్ఖన్ధా, ముఖనిమిత్తం వియ ''అస్మీ''తి గహణం,

ముఖనిమిత్తం ఉపాదాయ దిస్సమానరూపాది వియ "అస్మీ"తి సతి "అహమస్మీ"తి "పరోస్మీ"తిఆదయో గాహావిసేసా. **అభిసమేతోతి** అభిసమితో, అయమేవ వా పాఠో.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. తిస్ససుత్తవణ్ణనా

౮౪. మధురకం వుచ్చతి కాయే విభారన్తి ఆహ – "**మధురకజాతో వియాతి సఞ్జాతగరుభావో వియా**"తి. గరుభావే సతి లహుతా అనోకాసావ, తథా ముదుతా కమ్మఞ్ఞతా చాతి వుత్తం "**అకమ్మఞ్ఞో**"తి. "కాయే"తి ఆనేత్వా వత్తబ్బం. **న పక్ఖాయన్తీతి** పకాసా హుత్వా న ఖాయన్తి. తేనాహ "**న పాకటా హోన్తీ**"తి. **ఉపట్ఠహన్తీతి** ఉపతిట్ఠన్తి. **న దిస్సతీతి** గహణం న గచ్ఛతి. **మహావిచికిచ్ఛాతి** అట్ఠవత్థుకా సోళసవత్థుకా చ విమతి. **న హి ఉప్పజ్జతి** పరిపక్కకుసలమూలత్తా.

కామానమేతం అధివచనన్తి పదం ఉద్ధరిత్వా యేన అధిప్పాయేన భగవతా నిన్నం పల్లలం కామానం నిదస్సనభావేన ఆభతం, తం అధిప్పాయం విభావేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం.

తిస్ససుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. యమకసుత్తవణ్ణనా

౮౫. దిట్ఠి ఏవ **దిట్ఠిగతం** "గూథగతం ముత్తగత"న్తి (మ॰ ని॰ ౨.౧౧౯; అ॰ ని॰ ౯.౧౧) యథా. **దిట్ఠిగతం నామ జాతం** ఖన్ధవినిముత్తస్స సత్తస్స గహితత్తా.

కుపితేతి దిట్ఠిసఙ్ఖాతరోగేన కుపితే. **పగ్గయ్హాతి** తేసం భిక్ఖూనం సన్తికే వియ థేరస్స సారిపుత్తస్స సమ్ముఖా అత్తనో లద్ధిం పగ్గయ్హ "ఏవం ఖ్వాహ"న్తి ఏవం నిచ్ఛయేన **వత్తుం అసక్కోన్తో**.

అనుయోగవత్తం నామ యేన యుత్తో, తస్స అత్తనో గాహం నిజ్ఝానక్ఖన్తియావ యాథావతో పవేదనం. **థేరస్స అనుయోగే ధమ్మన్తి** "తం కిం మఞ్ఞసి, ఆవుసో యమకా"తిఆదినా థేరేన కథితపుచ్ఛాయ ధమ్మనిద్దేసో. **సచే తం ఆవుసోతి ఇదన్తి** "సచే తం, ఆవుసో"తి ఏవమాదికం ఇదం వచనం. **ఏతన్తి** యమకత్థేరం. **అఞ్ఞన్తి** అరహత్తం. వత్తబ్బాకారేన వదన్తో అత్థతో అరహత్తం బ్యాకరోన్తో నామ హోతీతి అధిప్పాయేన వదతి.

ఏతస్స పఠమమగ్గస్సాతి ఏతస్స ఇదానియేవ తిపరివట్టదేసనావసానే తయా అధిగతస్స పఠమమగ్గస్స . **చతూహి యోగేహీతి** అత్తతో పియతో ఉదాసినతో వేరితోతి చతూహిపి ఉప్పజ్జనఅనత్థయోగేహి.

ఉపేతీతి తణ్హుపయదిట్ఠుపయేహి ఉపాదియతి తణ్హాదిట్ఠివత్థుం పప్పోతి. **ఉపాదియతీతి** దళ్హగ్గాహం గణ్హాతి. **అధితిట్ఠతీతి** అభినివిస్స తిట్ఠతి. కిన్తి? "**అత్తా మే**"తి. **పచ్చత్థికా మే ఏతేతి** ఏతే రూపవేదనాదయో పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా మయ్హం పచ్చత్థికా అనత్థావహత్తాతి విపస్సనాఞాణేన ఞత్వా. **విపస్సనాయ యోజేత్వాతి** విపస్సనాయ ఖన్ధే యోజేత్వా.

యమకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అనురాధసుత్తవణ్ణనా

౮౬. **తస్సేవ విహారస్సాతి** మహావనే యస్మిం విహారే భగవా విహరతి, తస్సేవ విహారస్స. **ఇమేతి** అఞ్ఞతిత్థియా. యస్మా అయం థేరో ఠపనీయం పఞ్హం ఠపనీయభావేన న ఠపేసి, తస్మా. అఞ్ఞతిత్థియా...పే.... ఏతదవోచుం. తేనాహ ''**ఏకదేసేన సాసనసమయం జానన్తా**''తి.

గహితమేవ హోతి తతో పగేవ సిద్ధత్తా. తేనాహ ''**తస్స మూలత్తా**''తి. **ఏవన్తి** "దుక్ఖఞ్చేవ పఞ్ఞపేమి, దుక్ఖస్స చ నిరోధ"న్తి ఏవం. **వట్టవివట్టమేవాతి** పఞ్చన్నం పన ఖన్ధానం సమనుపస్సనాయ వసేన వట్టం, "ఏవం పస్స"న్తిఆదినా వివట్టం కథితమేవ.

అనురాధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. వక్కలిసుత్తవణ్ణనా

౮౭. **నగరమజ్ఝే మహాఆబాధో ఉప్పజ్జీతి** నగరమజ్ఝేన ఆగచ్ఛన్తో కమ్మసముట్ఠానో మహన్తో ఆబాధో ఉప్పజ్జతి. **సమన్తతో అధోసీతి** సబ్బభాగేన పరిప్ఫన్ది. **ఇరియాపథం యాపేతున్తి** సయననిసజ్జాదిభేదం ఇరియాపథం పవత్తేతుం. **నివత్తన్తీతి** ఓసక్కన్తి, పరిహాయన్తీతి అత్థో. **అధిగచ్ఛన్తీతి** వడ్ఢన్తి. సత్థు గుణసరీరం నామ నవవిధలోకుత్తరధమ్మాధిగమమూలన్తి కత్వా వుత్తం ''**నవవిధో హి...పే.... కాయో నామా**''తి, యథా సత్తానం కాయో పటిసన్ధిమూలకో.

కాళసిలాయం కతవిహారో **కాళసిలావిహారో. మగ్గవిమోక్ఖత్థాయాతి** అగ్గమగ్గవిమోక్ఖాధిగమాయ. **దేవతాతి** సుద్ధావాసదేవతా. **అలామకం** నామ పుథుజ్జనకాలకిరియాయ అభావతో. తేనాహ ''**థేరో కిరా**''తిఆది . **ఏకం ద్వే ఞాణానీతి** ఏకం ద్వే పచ్చవేక్ఖణఞాణాని సభావతో అవస్సం ఉప్పజ్జన్తి, అయం ధమ్మతా. మగ్గఫలనిబ్బానపచ్చవేక్ఖణాని తంతంమగ్గవుట్ఠానే ఉప్పజ్జన్తి ఏవ. **ఏకం ద్వేతి** వచనం ఉప్పన్నభావదస్సనత్థం వుత్తం.

ధూమాయనభావో ధూమాకారతా, తథా **తిమిరాయనభావో**.

వక్కలిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అస్సజిసుత్తవణ్ణనా

౮౮. **పస్సమ్భిత్వాతి** నిరోధేత్వా. **నో చ స్వాహన్తి** నో చ సు అహం. **పరిహాయి** కుప్పధమ్మత్తా. **ఏతన్తి** సమాధిమత్తసారం, సీలమత్తే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **కథం హోతీతి** కథం అభినన్దనా హోతి. **దుక్ఖం పత్వాతి** దుక్ఖుప్పత్తిహేతు సుఖం పత్థేతి "ఏవం మే దుక్ఖపరిళాహో న భవిస్సతీ"తి. **యదగ్గేనాతి** యేన భాగేన. ''**దుక్ఖం పత్థేతియేవా**''తి వత్వా తత్థ కారణమాహ ''**సుఖవిపరిణామేన హీ**''తిఆది. సుఖవిపరివత్తే సుఖవిపరిణామదుక్ఖం, తస్మా సుఖం అభినన్దన్తో అత్థతో దుక్ఖం అభినన్దతి నామ.

అస్సజిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఖేమకసుత్తవణ్ణనా

౮౯. **అత్తనియ**న్తి దిట్ఠిగతికపరికప్పితస్స అత్తనో సన్తకం. తేనాహ ''**అత్తనో పరిక్ఖారజాత**''న్తి. **తణ్హామానో అధిగతో** అరహత్తస్స అనధిగతత్తా, నో దిట్ఠిమానో అధిగతో, తథా కామరాగబ్యాపాదాపి. అనాగామీ కిర ఖేమకత్థేరో, ''సకదాగామీ''తి కేచి వదన్తి. **సన్ధావనికాయా**తి సఞ్చరణేన. తేనాహ ''**పునప్పునం గమనాగమనేనా**''తి. **చతుక్ఖత్తుం గమనాగమనేనా**తి చతుక్ఖత్తుం గమనేన చ ఆగమనేన చ. తేనాహ – ''**తం దివసం ద్వియోజనం అద్ధానం ఆహిణ్డీ**''తి. **ఞత్వా**తి అజ్ఝాసయం ఞత్వా. **థేరో**తి ఖేమకత్థేరో.

రూపమేవ అస్మీతి వదతీతి రూపక్ఖన్ధమేవ ''అస్మీ''తి గాహస్స వత్థుం కత్వా వదతి. **అధిగతో** తణ్హామానో.

అణుసహగతోతి అణుభావం గతో. తేనాహ ''**సుఖుమో**''తి. **తయో ఖారా వియ తిస్సో అనుపస్సనా** చిత్తసంకిలేసస్స విసోధనతో. **సీలగన్ధాదీహి** గుణగన్ధేహి.

కథేతున్తి ఉద్దేసవసేన కథేతుం. **పకాసేతు**న్తి నిద్దేసవసేన తమత్థం పకాసేతుం. **ఞాపేతు**న్తి కారణవసేన ఞాపేతుం. **పతిట్ఠాపేతు**న్తి కథాపేతుం. **వివటం కాతు**న్తి ఉదాహరణం వణ్ణేత్వా పాకటం కాతుం . **సువిభత్తం కాతు**న్తి అన్వయతో బ్యతిరేకతో సుట్ఠు, విభత్తం కాతుం. **ఉత్తానకం కాతు**న్తి ఉపనయనిగమేహి తమత్థం విభూతం కాతుం. **అఞ్ఞేన నీహారేనా**తి విపస్సనావిముత్తేన చిత్తాభినీహారేన.

ఖేమకసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఛన్నసుత్తవణ్ణనా

౯౦. **మక్ఖీ**తి గుణమక్ఖనలక్ఖణేన మక్ఖేన సమన్నాగతో. **పళాసీ**తి యుగగ్గాహలక్ఖణేన పళాసేన సమన్నాగతో. **ఏతం అవోచా**తి ''ఓవదన్తు మం...పే.... పస్సేయ్య''న్తి ఏతం అవోచ.

థేరన్తి ఛన్నత్థేరం. అత్తనో దుగ్గహణేన కఞ్చి ఉపారమ్భమ్పి కరేయ్య. తేన వుత్తం ''**ఏవం కిర నేసం అహోసీ**''తిఆది. **నిద్దోసమేవస్స కత్వా**తి ఆదితో అనురూపత్తమేవ కత్వా సద్ధమ్మం కథేస్సామాతి.

పరితస్సనా ఉపాదానన్తి భయపరితస్సనా దిట్ఠుపాదానం. అనత్తని సతి అనత్తకతాని కమ్మాని కమత్తానం ఫుసిస్సన్తీతి భయపరితస్సనా చేవ దిట్ఠుపాదానఞ్చ ఉప్పజ్జతి. **పటినివత్తతీ**తి యథారద్ధవిపస్సనాతో పటినివత్తతి, నాసక్ఖీతి అత్థో. కస్మా పనేతస్స విపస్సనమనుయుఞ్జన్తస్స ఏవం అహోసీతి తత్థ కారణం వదతి ''**అయం కిరా**''తిఆదినా. **ఏవ**న్తి ''కో ను ఖో మే అత్తా''తి ఏవం న హోతి. **తావతికా విస్సత్థీ**తి ''మయ్హం ధమ్మం దేసేతూ''తి వుత్తవిస్సాసో అత్థీతి అత్థో. ఇదం కచ్చానసత్థం అద్దసాతి యోజనా. ''ద్వయనిస్సితో, కచ్చాన, లోకో''తిఆది **దిట్ఠివినివేఠనా**. ''ఏతే తే, కచ్చాన, ఉభో అన్తే అనుపగమ్మా''తిఆది **బుద్ధబలదీపనా**.

ఛన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯-౧౦. రాహులసుత్తాదివణ్ణనా

౯౧-౯౨. ఏతాని సుత్తాని. **ఇధాగతానీ**తి ఇమస్మిం వగ్గే ఆనీతాని సఙ్గీతికారేహీతి.

రాహులసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

థేరవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పుప్ఫవగ్గో

౧. నదీసుత్తవణ్ణనా

౯౩. పబ్బతేయ్యాతి పబ్బతతో ఆగతా. తతో ఏవ **ఓహారినీ**. తేనస్సా చణ్డసోతతం దస్సేతి. దూరం గచ్ఛతీతి **దూరఙ్గమా**. తేనస్సా మహోఘతం దస్సేతి.

సోతేతి వట్టసోతే. **చతూహి గాహేహీ**తి ''రూపం అత్తతో సమనుపస్సతీ''తిఆదినయప్పవత్తేహి చతూహి గాహేహి. **పలుజ్జనత్తా**తి ఛిన్నత్తా. **సోకాదిబ్యసనప్పత్తీ**తి సోకాదిఅనత్థుప్పత్తి.

నదీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పుప్ఫసుత్తవణ్ణనా

౯౪. వివదతీతి వివాదం కరోతి. **వదన్తో**తి అయథాసభావేన వదన్తో. **వివదతి** ధమ్మతాయ విరుద్ధం కత్వా వదతి. **లోకధమ్మో**తి లుజ్జనసభావధమ్మో. కో పన సోతి ఆహ ''**ఖన్ధపఞ్చక**''న్తి. తేనాహ ''**తం హీ**''తిఆది. **కథం కరోమీ**తి కేన పకారేనాహం బాలం అజానన్తం కరోమి. తేనాహ ''**మయ్హం హీ**''తిఆది. తథా చాహ ''అక్ఖాతో వో మయా మగ్గో''తిఆది (ధ॰ ప॰ ౨౭౫). ''**తయో లోకా కథితా**''తి వత్వా తం వివరితుం ''**నాహం, భిక్ఖవే**''తిఆదిమాహ.

పుప్ఫసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఫేణపిణ్డూపమసుత్తవణ్ణనా

౯౫. కేనచి కారణేన యుఞ్జిత్వా గహేతుం న సక్కాతి **అయుఞ్జా** నామ. **నివత్తనట్ఠానే**తి ఉదకప్పవాహస్స నివత్తితట్ఠానే.

అనుసోతాగమనేతి అనుసోతం ఆగమనహేతు, ''అనుసోతాగమనేనా''తి వా పాఠో. **అనుపుబ్బేన పవడ్ఢిత్వా**తి తత్థ తత్థ ఉట్ఠితానం ఖుద్దకమహన్తానం ఫేణపిణ్డానం సంసగ్గేన పకారతో వుద్ధిం పత్వా. **ఆవహేయ్యా**తి ఆనేత్వా వహేయ్య. **కారణేన ఉపపరిక్ఖేయ్యా**తి ఞాణేన వీమంసేయ్య. ''**సారో నామ కిం భవేయ్యా**''తి వత్వా సబ్బసో తదభావం దస్సేన్తో ''**విలీయిత్వా విద్ధంసేయ్యేవా**''తి ఆహ. తేన రూపమ్పి నిస్సారతాయ భిజ్జతేవాతి దస్సేతి. యథా హి అనిచ్చతాయ అసారతాసిద్ధి, ఏవం అసారతాయపి అనిచ్చతాసిద్ధీతి అనిచ్చతాయ ఏవ నిచ్చసారం థిరభావసారం ధువసారం సామీనివాసీకారకభూతస్స అత్తనో

వసే పవత్తనమ్పేత్థ నత్థీతి ఆహ ''**రూపమ్పి...పే.... నిస్సారమేవా**''తి. నోతి ఫేణపిణ్డో. **గహితోపి** ఉపాయేన **తమత్థం న సాధేతి** అనరహత్తా. **అనేకసన్ధిఘటితో** తథా తథా ఘటితో హుత్వా.

బ్యామమత్తమ్పి ఏతరహి మనుస్సానం వసేన. **అవస్సమేవ భిజ్జతి** తరఙ్గబ్భాహతం హుత్వా.

తస్మిం తస్మిం ఉదకబిన్దుమ్హి పతితే. **ఉదకతల**న్తి ఉదకపిట్ఠిం. అఞ్ఞతో పతన్తం **ఉదకబిన్దుం. ఉదకజల్ల**న్తి సన్తానకం హుత్వా ఠితం ఉదకమలం. తఞ్హి సంకడ్ఢిత్వా తతో ఉదకం పుటం కరోతి, తస్మిం పుటే పుబ్బుళసమఞ్ఞా. **వత్థు**న్తి చక్ఖాదివత్థుం. **ఆరమ్మణ**న్తి రూపాదిఆరమ్మణం. **కిలేసజల్ల**న్తి పురిమసిద్ధం, పటిలబ్భమానం వా కిలేసమలం. **ఫస్ససఙ్ఘట్టన**న్తి ఫస్ససమోధానం. **పుబ్బుళసదిసా** ముహుత్తరమణీయతాయ. యస్మా ఘమ్మకాలే సూరియాతపసన్తాపాభినిబ్బత్తరస్మిజాలనిపాతే తాదిసే భూమిపదేసే ఇతో చితో సముగ్గతవాతవేగసముద్ధటవిరుళ్హసఙ్ఖాతేసు పరిబ్భమన్తేసు అణుపరమాణుతజ్జారిప్పకారేసు భూతసఙ్ఖాతేసు మరీచిసమఞ్ఞా, తస్మా సబ్బసో సారవిరహితాతి వుత్తం ''**సఞ్ఞాపి అసారకట్ఠేన మరీచిసదిసా**''తి. యస్మా చ పస్సన్తానం యేభుయ్యేన ఉదకాకారేన ఖాయతి, తస్మా "గహేత్వా పివితుం వా"తిఆది వుత్తం. **నీలాదిఅనుభవనత్థాయా**తి నీలాదిఆరమ్మణస్స అనుభవనత్థాయ. **ఫన్దతీ**తి ఫన్దనాకారప్పత్తా వియ హోతి అప్పహీనతణ్హస్స పుగ్గలస్స. **విప్పలమ్భేతి** అప్పహీనవిపల్లాసం పుగ్గలం. తేనాహ ''**ఇదం నీలక**''న్తిఆది. సఞ్ఞావిపల్లాసతో హి చిత్తవిపల్లాసో, తతో దిట్ఠివిపల్లాసోతి. **విప్పలమ్భనేనా**తి విప్పకారవసేనేవ ఆరమ్మణస్స లమ్భనేన. విప్పకారవసేన హి ఏతం లమ్భనం, యదిదం అనుదకమేవ ఉదకం కత్వా దస్సనం అనగరమేవ నగరం కత్వా గన్ధబ్బనాటకాదిదస్సనం.

కుక్కుకం వుచ్చతి కదలిక్ఖన్ధస్స సబ్బపత్తవట్టీనం అబ్భన్తరే దణ్డకన్తి ఆహ ''**అకుక్కుకజాతన్తి అన్తో అసఞ్జాతఘనదణ్డక**''న్తి. **న తథా హోతీ**తి యదత్థాయ ఉపనీతం, తదత్థాయ న హోతి. **నానాలక్ఖణో**తి నానాసభావో. **సఙ్ఖారక్ఖన్ధోవా**తి ఏకో సఙ్ఖారక్ఖన్ధోత్వేవ వుచ్చతి.

అస్సాతి పురిసస్స. **అపగతపటలపిళక**న్తి అపగతపటలదోసఞ్చేవ అపగతపిళకదోసఞ్చ. **అసారభావదస్సనసమత్థ**న్తి అసారస్స అసారభావదస్సనసమత్థం. **ఇత్తరా**తి పరిత్తకాలా, న చిరట్ఠితికా. తేనాహ ''**లహుపచ్చుపట్ఠానా**''తి. **అఞ్ఞదేవ చ ఆగమనకాలే చిత్త**న్తి ఇదఞ్చ ఓళారికవసేనేవ వుత్తం. తథా హి ఏకచ్ఛరక్ఖణే అనేకకోటిసతసహస్ససఙ్ఖాని చిత్తాని ఉప్పజ్జిత్వా నిరుజ్ఝన్తి. మాయాయ దస్సితం రూపం **మాయా**తి వుత్తం. **యంకిఞ్చిదేవ** కపాలిట్ఠకపాసాణవాలికాదిం. **వఞ్చేతీ**తి అసువణ్ణమేవ సువణ్ణన్తి, అముత్తమేవ ముత్తాతిఆదినా వఞ్చేతి. నను చ సఞ్ఞాపి మరీచి వియ విప్పలమ్భేతి వఞ్చేతి, ఇదమ్పి విఞ్ఞాణం మాయా వియ వఞ్చేతీతి కో ఇమేసం విసేసోతి? వచనత్థో నేసం సాధారణో. తథాపి సఞ్ఞా అనుదకంయేవ ఉదకం కత్వా గాహాపేన్తీ, అపురిసఞ్ఞేవ పురిసం కత్వా గాహాపేన్తీ విప్పలమ్భనవసేన అప్పవిసయా, విఞ్ఞాణం పన యం కిఞ్చి అతంసభావం తం కత్వా దస్సేన్తీ మాయా వియ మహావిసయా. తేనాహ ''**యంకిఞ్చిదేవా**''తిఆది. **ఏవమ్పీ**తి అతివియ లహుపరివత్తిభావేనపి మాయాసదిసన్తి.

దేసితాతి ఏవం దేసితా ఫేణపిణ్డాదిఉపమాహి.

భూరి వుచ్చతి పథవీ, సణ్హట్ఠేన విపులట్ఠేన చ భూరిసదిసపఞ్ఞతాయ **భూరిపఞ్ఞో**. తేనాహ ‘‘**సణ్హపఞ్ఞేన చేవా**’’తిఆది. **కిమిగణాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన అనేకగిజ్ఝాదికే సఙ్గణ్హాతి. **పవేణీతి** ధమ్మపబన్ధో. **బాలలాపినీ** “అహం మమా”తిఆదినా. **సేసధాతుయో గహేత్వావ భిజ్జతి** ఏకుప్పాదేకనిరోధత్తా, వత్థురూపనిస్సయపచ్చయత్తా “అయ”న్తి న విసుం గహితం. **వధభావతోతి** వధస్స మరణస్స అత్థిభావతో. **సరణన్తి** పటిసరణం.

ఫేణపిణ్డూపమసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪-౬. గోమయపిణ్డసుత్తాదివణ్ణనా

౯౬-౯౮. సస్సతం సబ్బకాలం యావ కప్పవుట్ఠానా హోన్తీతి **సస్సతియో,** సినేరుఆదయో. తాహి **సమం** సమకాలం. **అనేనాతి** భగవతా. **నయిదన్తి** ఏత్థ **య**-కారో పదసన్ధికరో, **ఇదన్తి** నిపాతపదం. తం పన యేన యేన సమ్బన్ధీయతి, తం తిలిఙ్గోవ హోతీతి ‘‘**అయం మగ్గబ్రహ్మచరియవాసో**’’తి వుత్తం. ‘‘**న పఞ్ఞాయేయ్యా**’’తి వత్వా తమత్థం వివరితుం ‘‘**మగ్గో హీ**’’తిఆది వుత్తం. **వివట్టేన్తోతి** వినివట్టేన్తో అప్పవత్తిం కరోన్తో.

రాజధానీతి రఞ్ఞో నివాసనగరం. **సుత్తమయన్తి** చిత్తవణ్ణవట్టికామయం.

గోమయపిణ్డసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. గద్దులబద్ధసుత్తవణ్ణనా

౯౯. **యం మహాసముద్దోతి** ఏత్థ **యన్తి** సమయస్స పచ్చామసనం. భుమ్మత్థే చేతం పచ్చత్తవచనన్తి ఆహ ‘‘**యస్మిం సమయే**’’తి. సో చ సమయో అయన్తి దస్సేన్తో ‘‘**పఞ్చమే సూరియే ఉట్ఠితే**’’తి ఆహ. **పరిచ్ఛేదం న వదామి** పరిచ్ఛేదకారికాయ అగ్గమగ్గవిజ్జాయ అనధిగతత్తా. **సునఖో వియ వట్టనిస్సితో బాలో** అసవసభావతో. **గద్దులో వియ దిట్ఠిబన్ధో. సక్కాయో** తస్స అసవసభావతో. **పుథుజ్జనస్స సక్కాయానుపరివత్తనన్తి** “సన్తానే సత్తవోహారో”తి తం తతో అఞ్ఞం కత్వా భేదేన నిద్దేసో.

గద్దులబద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దుతియగద్దులబద్ధసుత్తవణ్ణనా

౧౦౦. **దిట్ఠిగద్దులనిస్సితాయాతి** సహజాతాదిపచ్చయవసేన దిట్ఠిగద్దులనిస్సితాయ **నిస్సాయేవ పవత్తతి** తతో అత్తానం వివేచేతుం అసక్కుణేయ్యత్తా. **చిత్తసంకిలేసేనేవాతి** దసవిధకిలేసవత్థువసేన చిత్తస్స సంకిలిట్ఠభావేన. అరియమగ్గాధిగమనేన **చిత్తస్స వోదానత్తా వోదాయన్తి విసుజ్ఝన్తి.**

విచరణచిత్తన్తి గహేత్వా విచరణవసేన విచరణచిత్తం. **సఙ్ఖానామాతి** ఏవంనామకా. **బ్రాహ్మణపాసణ్డికాతి** జాతియా బ్రాహ్మణా, ఛన్నవుతియా పాసణ్డేసు తం సఙ్ఖాసఞ్ఞితం పాసణ్డం పగ్గయ్హ విచరణకా. **పటకోట్ఠకన్తి** దుస్సాపణకం. **దస్సేన్తాతి** యథాగతికమ్మవిపాకచిత్తతం దస్సేన్తా . **తం చిత్తన్తి** తం పటకోట్ఠకచిత్తం **గహేత్వా విచరన్తి. చిన్తేత్వా కతత్తాతి** “ఇమస్స రూపస్స ఏవం హత్థపాదా, ఏవం ముఖం లిఖితబ్బం, ఏవం ఆకారవత్థగ్గహణాని, ఏవం కిరియావిసేసా, ఏవం

కిరియావిభాగం, సత్తవిసేసానం విభాగం కాతబ్బ”న్తి తస్స ఉబ్బత్తనఖిపనపవత్తనాదిపయోజనఞ్చాతి సబ్బమేతం తథా చిన్తేత్వా కతత్తా **చిత్తేన** మనసా **చిన్తితం నామ. ఉపాయపరియేసనచిత్త**న్తి “హత్థపాదా ఏవం లిఖితబ్బా”తిఆదినా యథావుత్తఉపాయస్స చేవ పుబ్బే పవత్తస్స భూమిపరికమ్మవణ్ణధాతుసమ్మాయోజనుపాయస్స చ వసేన పవత్తం చిత్తం. **తతోపి చిత్తతర**న్తి తతో చిత్తకమ్మతోపి చిత్తతరం చిత్తకారేన చిన్తితప్పకారానం సబ్బసంయేవ చిత్తకమ్మే అనిప్ఫజ్జనతో. **కమ్మచిత్తేనా**తి కమ్మవిఞ్ఞాణేన. **కమ్మచిత్తేనా**తి వా కమ్మస్స చిత్తభావేన. సో కమ్మస్స విచిత్తభావో తణ్హావసేన జాయతీతి వేదితబ్బో. స్వాయమత్థో **అట్ఠసాలినీటీకాయం** విభావితో. **ఏవం చిత్తా**తి ఏవం చిత్తరూపవిసేసా. **యోనిం ఉపనేతీ**తి తం తం అణ్డజాదిభేదం యోనివిసేసం పాపేతి వణ్ణవిసేసో వియ ఫలికమణికం. న హి విసేసా హితవిచిత్తసామత్థియకమ్మం యోనిం ఉపనేతి, తస్స తస్స విపాకుప్పత్తియా పచ్చయో హోతి. **యోనిమూలకో తేసం చిత్తభావో**తి యం యం యోనిం కమ్మం సత్తే ఉపనేతి, తంతంయోనిమూలకో తేసం సత్తానం చిత్తవిచిత్తభావో. తేనాహ ‘‘**యోనిఉపగతా**’’తిఆది. **సదిసచిత్తావ** సదిసచిత్తభావా ఏవ. **ఇతీ**తిఆది వుత్తస్సేవ అత్థస్స ఉప్పటిపాటియా నిగమనం.

తిరచ్ఛానగతచిత్తభావతో చిత్తస్సేవ సవిసేసం చిత్తభావకరణం దస్సేతుం ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ చిత్తం నామేతం చిత్తతరమేవ వేదితబ్బన్తి సమ్బన్ధో. **సహజాతధమ్మచిత్తతాయా**తి రాగాదిసద్ధాదిధమ్మవిచిత్తభావేన. **భూమిచిత్తతాయా**తి అధిట్ఠానచిత్తతాయ. కమ్మనానత్తం మూలం కారణం ఏతేసన్తి **కమ్మనానత్తమూలకా,** తేసం. **లిఙ్గనానత్తం** ఇత్థిలిఙ్గాదినానత్తవసేన చేవ తంతంసణ్ఠాననానత్తవసేన చ వేదితబ్బం. **సఞ్ఞానానత్తం** ఇత్థిపురిసదేవమనుస్సాదిసఞ్ఞానానత్తవసేన . **వోహారనానత్తం** తిస్సోతిఆదివోహారనానత్తవసేన. **చిత్తానం** విచిత్తానం. తంతంవోహారనానత్తమ్పి చిత్తేనేవ పఞ్ఞపీయతి. రఙ్గజాతరూపసముట్ఠాపనాదినా వత్థం రఞ్జయతీతి **రజకో,** వణ్ణకారో. పుథుజ్జనస్స అత్తభావసఞ్ఞితరూపసముట్ఠాపనతా నియతా ఏకన్తికాతి పుథుజ్జనగ్గహణం. “అభిరూపం రూపం సముట్ఠాపేతీ”తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో.

దుతియగద్దులబద్ధసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. వాసిజటసుత్తవణ్ణనా

౧౦౧. **అత్థస్సా**తి హితస్స. **అసాధికా** “భావనానుయోగం అననుయుత్తస్సా”తి అననుయుత్తస్స వుత్తత్తా. **ఇతరా**తి సుక్కపక్ఖఉపమా. **సాధికా** భావనాయోగస్స అనుయుత్తత్తా. తఞ్హి తస్స సాధికా వేదితబ్బా. **సమ్భావనత్థే**తి పరమత్థసమ్భావనే. ఏవఞ్హి కణ్హపక్ఖేపి అపిసద్దగ్గహణం సమత్థితం హోతి. **సమ్భావనత్థే**తి వా పరికప్పనత్థేతి అత్థో. సఙ్ఖాతబ్బే అత్థే అనియమతో వుచ్చమానే సఙ్ఖాతో అనియమత్థో వాసద్దో వత్తబ్బోతి ‘‘**అట్ఠ వా**’’తిఆది వుత్తం. **ఊనాధికానీ**తి ఊనానిపి అధికానిపి కిఞ్చాపి హోన్తి, ఏకంసో పన గహేతబ్బోతి ‘‘**అట్ఠ వా దస వా ద్వాదస వా**’’తి వుత్తం. ఏవం వచనం సన్ధాయ ‘‘**వచనసిలిట్ఠతాయా**’’తిఆది వుత్తం. పాదనఖసిఖాహి అకోపనవసేన **సమ్మా అధిసయితాని. ఉతు**న్తి ఉణ్హఉతుం కాయుస్మావసేన. తేనాహ ‘‘**ఉస్మీకతానీ**’’తి. **భావితానీ**తి కుక్కుటవాసనాయ వాసితాని. సమ్మాఅధిసయనాదితివిధకిరియాకరణేన ఇమం అప్పమాదం కత్వా. **సోత్థినా అభినిబ్భిజ్జితు**న్తి అనన్తరాయేన తతో నిక్ఖమితుం. ఇదాని తమత్థం వివరన్తో ‘‘**తే హీ**’’తిఆదిమాహ. **సయమ్పీ**తి అణ్డాని. **పరిణామ**న్తి పరిపక్కం బహినిక్ఖమనయోగ్గతం.

తన్తి ఓపమ్మసమ్పటిపాదనం. **ఏవన్తి** ఇదాని వుచ్చమానాకారేన. **అత్థేనాతి** ఉపమేయ్యత్థేన. **సంసన్దిత్వా** సమ్మా యోజేత్వా. సమ్పయుత్తధమ్మవసేన ఞాణస్స తిక్ఖాదిభావో వేదితబ్బో. ఞాణస్స హి సభావతో సతినేపక్కతో చ తిక్ఖభావో, సమాధివసేన సూరభావో, సద్ధావసేన విప్పసన్నభావో , వీరియవసేన పరిణామభావో. **పరిణామకాలోతి** బలవవిపస్సనాకాలో. **వడ్ఢితకాలోతి** వుట్ఠానగామినివిపస్సనాకాలో. అనులోమట్ఠానస్స హి విపస్సనా గహితగబ్భా నామ తదా మగ్గగబ్భస్స గహితత్తా. **తజ్జాతికన్తి** తస్స విపస్సనానుయోగస్స అనురూపం. **సత్థాపి గాథాయ అవిజ్జణ్డకోసం పహరతి** భిన్దాపేతి.

ఓలమ్బకసఙ్ఖాతన్తి ఓలమ్బకసుత్తసఙ్ఖాతం. **పలన్తి** తస్స సుత్తస్స నామం. **ధారేత్వాతి** దారూనం హేయ్యాదిజాననత్థం ఉపనేత్వా. **దారూనం గణ్డం హరతీతి పలగణ్డోతి** ఏతేన పలేన గణ్డహారో ‘‘**పలగణ్డో**’’తి పచ్ఛిమపదే ఉత్తరపదలోపేన నిద్దేసోతి దస్సేతి. **గహణట్ఠానేతి** హత్థేన గహేతబ్బట్ఠానే. సమ్మదేవ ఖేపేయన్తి ఏతేన కాయదుచ్చరితాదీనీతి **సఙ్ఖేపో,** తేన. విపస్సనం అనుయుఞ్జన్తస్స పుగ్గలస్సేవ దివసే దివసే ఆసవానం పరిక్ఖయో ఇధ ‘‘**విపస్సనాయానిసంసో**’’తి అధిప్పేతో. **హేమన్తికేన** కరణభూతేన. భుమ్మత్థే వా ఏతం కరణవచనం, హేమన్తికేతి అత్థో. **పటిప్పస్సమ్భన్తీతి** పటిప్పస్సద్ధఫలాని హోన్తి. తేనాహ ‘‘**పూతికాని భవన్తీ**’’తి.

మహాసముద్దో వియ సాసనం సభావగమ్భీరభావతో. **నావా వియ యోగావచరో** మహోఘుత్తరణతో. **పరియాదానం వియాతి** పరితో అపరిపూరణం వియ. **ఖజ్జమానానన్తి** సఙ్ఖాదన్తేన వియ ఉదకేన ఖేపియమానానం బన్ధనానం. **తనుభావోతి** పరియుట్ఠానుప్పత్తియా అసమత్థతాయ దుబ్బలభావో. **విపస్సనాఞాణపీతిపామోజ్జేహీతి** విపస్సనాఞాణసముట్ఠితేహి పీతిపామోజ్జేహి. **ఓక్ఖాయమానే పక్ఖాయమానేతి** వివిధపటిపత్తియా ఉక్ఖాయమానే పటిసఙ్ఖానుపస్సనాయ పక్ఖాయమానే. **దుబ్బలతా దీపితా** “అప్పకసిరేనేవ సంయోజనాని పటిప్పస్సమ్భన్తి, పూతికాని భవన్తీ”తి వుత్తత్తా.

వాసిజటసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అనిచ్చసఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా

౧౦౨. భావేన్తస్సాతి విపస్సనాయ మగ్గం భావేన్తస్స **ఉప్పన్నసఞ్ఞా**. తేనాహ – ‘‘**సబ్బం కామరాగం పరియాదియతీ**’’తిఆది. **సన్థానేత్వాతి** కసనట్ఠానం సబ్బసో వితనేత్వా పత్థరిత్వా. **కిలేసాతి** ఉపక్కిలేసప్పభేదా కిలేసా. **అనిచ్చసఞ్ఞాఞాణేనాతి** అనిచ్చసఞ్ఞాసహగతేన ఞాణేన.

లాయనన్తి లాయనం వియ నయనం వియ నిచ్ఛోటనం వియ చ **అనిచ్చసఞ్ఞాఞాణం. ఇమినా అత్థేనాతి** ఇమినా యథావుత్తేన పాళియా అత్థేన, **ఉపమా సంసన్దేతబ్బాతి** ఏత్థ పబ్బజలాయకో వియ యోగావచరో. లాయనాదినా తస్స తత్థ కతకిచ్చతాయ పరితుట్ఠి వియ ఇమస్స కిలేసే సబ్బసో ఛిన్దిత్వా ఫలసమాపత్తిసుఖేన కాలస్స వీతినామనా.

కూటం గచ్ఛన్తీతి పారిమన్తేన కూటం గచ్ఛన్తి. **కూటం పవిసనభావేనాతి** కూటచ్ఛిద్దం అగ్గేన పవిసనవసేన. **సమోసరిత్వాతి** ఛిద్దే అనుపవిసనవసేన చ ఆహచ్చ అవట్ఠానేన చ సమోసరిత్వా ఠితా. **కూటం వియ అనిచ్చసఞ్ఞా** అనిచ్చానుపస్సనావసేన అవట్ఠానస్స మూలభావతో. **గోపానసియో వియ చతుభూమకకుసలా ధమ్మా** అనిచ్చసఞ్ఞామూలకత్తా. **కూటం అగ్గం** సబ్బగోపానసీనం తథాఅధిట్ఠానస్స పధానకారణత్తా. **అనిచ్చసఞ్ఞా అగ్గాతి** ఏత్థాపి

ఏసేవ నయో. **అనిచ్చసఞ్ఞా లోకియాతి** ఇదం అనిచ్చసఞ్ఞానుపస్సనం సన్ధాయ వుత్తం. అనిచ్చానుపస్సనాముఖేన అధిగతఅరియమగ్గే ఉప్పన్నసఞ్ఞా అనిచ్చసఞ్ఞాతి వత్తబ్బతం లభతీతి "అనిచ్చసఞ్ఞా, భిక్ఖవే, భావితా బహులీకతా సబ్బం కామరాగం పరియాదియతీ"తిఆది వుత్తం. తథా హి **ధమ్మసఙ్గహే** (ధ॰ స॰ ౩౫౭, ౩౬౦) "యస్మిం సమయే లోకుత్తరం సఞ్ఞం భావేతీ"తిఆదినా సఞ్ఞాపి ఉద్ధటా. **సబ్బాసు ఉపమాసూతి** మూలసన్తానఉపమాదీసు పఞ్చసు ఉపమాసు. **పురిమాహీతి** కస్సకపబ్బజలాయనఅమ్బపిణ్డిఉపమాహి **అనిచ్చసఞ్ఞాయ కిచ్చం** వుత్తం మూలసన్తానకపదాలనపబ్బజలాయనవణ్టచ్ఛేదనపదేసేన అనిచ్చసఞ్ఞాయ పటిపక్ఖపచ్ఛేదనస్స దస్సితత్తా. **పచ్ఛిమాహి బలం** దస్సితం పటిపక్ఖాతిభావస్స జోతితత్తా.

అనిచ్చసఞ్ఞాసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుప్ఫవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మజ్ఝిమపణ్ణాసకో సమత్తో.

౧౧. అన్తవగ్గో

౧. అన్తసుత్తవణ్ణనా

౧౦౩. అఞ్ఞమఞ్ఞం అసంసట్ఠభావేన ఏతి గచ్ఛతీతి **అన్తో,** భాగోతి ఆహ **''అన్తాతి కోట్ఠాసా''**తి. "సక్కాయనిరోధన్తో"తి నిరోధపచ్చయస్స గహితత్తా వుత్తం **''చతుసచ్చవసేన పఞ్చక్ఖన్ధే యోజేత్వా''**తి. **అన్తోతి...పే.... అజ్ఝాసయవసేన వుత్తం** యథానులోమదేసనత్తా సుత్తన్తదేసనాయ.

అన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౩. దుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౪-౧౦౫. దుతియమ్పీతి అపి-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన న కేవలం పఠమసుత్తమేవ, అథ ఖో దుతియమ్పీతి.

తతియమ్పి తథేవాతి ఇమినా "పఞ్చక్ఖన్ధే చతుసచ్చవసేన యోజేత్వా"తి ఇదం ఉపసంహరతి.

దుక్ఖసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. పరిఞ్ఞేయ్యసుత్తవణ్ణనా

౧౦౬. పరిఞ్ఞేయ్యేతి ఏత్థ తిస్సో పరిఞ్ఞా ఞాతపరిఞ్ఞా, తీరణపరిఞ్ఞా, పహానపరిఞ్ఞాతి. తాసు **ఞాతపరిఞ్ఞా** యావదేవ తీరణపరిఞ్ఞత్థా. **తీరణపరిఞ్ఞా చ** యావదేవ పహానపరిఞ్ఞత్థాతి . తత్థ ఉక్కట్ఠాయ పరిఞ్ఞాయ కిచ్చదస్సనవసేన అత్థం దస్సేన్తో **''పరిఞ్ఞేయ్యేతి పరిజానితబ్బే సమతిక్కమితబ్బే''**తి, పహాతబ్బేతి అత్థో. తేనాహ భగవా – "కతమా చ, భిక్ఖవే, పరిఞ్ఞా?

రాగక్ఖయో, దోసక్ఖయో, మోహక్ఖయో"తి, తస్మా **సమతిక్కమన్తి**, సమతిక్కన్తం పహానస్స ఉపాయం. **సమతిక్కమిత్వా ఠితన్తి** పజహిత్వా ఠితన్తి అయమేత్థ అత్థో.

పరిఞ్ఞేయ్యసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౧౦. సమణసుత్తాదివణ్ణనా

౧౦౭-౧౧౨. చత్తారి సచ్చాని కథితాని అస్సాదాదీనం సముదయాదీనఞ్చ దేసితత్తా.

కిలేసప్పహానం కథితం రాగప్పహానస్స జోతితత్తా.

సమణసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అన్తవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ధమ్మకథికవగ్గో

౧-౨. అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౩-౧౧౪. యావతాతి యస్మా. **ఇమాయ...పే.... సమన్నాగతోతి** "ఇదం దుక్ఖన్తి యథాభూతం నప్పజానాతీ"తిఆదినా నయేన వుత్తాయ చతూసు అరియసచ్చేసు అఞ్ఞాణసభావాయ అవిజ్జాయ సమ్మోహేన సమన్నాగతో. **ఏత్తావతాతి** ఏత్తకేన కారణేన **అవిజ్జాగతో** సమఙ్గీభూతేన ఉపగతో, అవిజ్జాయ వా ఉపేతో నామ హోతి.

దుతియేపీతి విజ్జాసుత్తే. "విజ్జావసేన దేసనా"తి అయమేవ విసేసోతి ఆహ **''ఏసేవ నయో''**తి.

అవిజ్జాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ధమ్మకథికసుత్తవణ్ణనా

౧౧౫. పఠమేన ధమ్మకథికో కథితో "ధమ్మం దేసేతీ"తి వుత్తత్తా. **దుతియేన సేఖభూమి** కథితా "పటిపన్నో హోతీ"తి వుత్తత్తా, **తతియేన అసేఖభూమి** కథితా "అనుపాదావిముత్తో హోతీ"తి వుత్తత్తా. **ధమ్మకథికం పుచ్ఛితేన** భగవతా. **విసేసేత్వాతి** ధమ్మకథికభావతో విసేసేత్వా ఉక్కంసేత్వా. **ద్వే భూమియోతి** సేక్ఖాసేక్ఖభూమియో.

ధమ్మకథికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దుతియధమ్మకథికసుత్తవణ్ణనా

౧౧౬. తీణి విస్సజ్జనానీతి యథాపుచ్ఛం తీణి విస్సజ్జనాని.

దుతియధమ్మకథికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭-౯. బన్ధనసుత్తాదివణ్ణనా

౧౧౭-౧౨౧. **తీరం వుచ్చతి వట్టం** ఓరిమతీరన్తి కత్వా. తేనాహ “అథాయం ఇతరా పజా, తీరమేవానుధావతీ”తి (ధ. ప. ౮౫). **పారం వుచ్చతి నిబ్బానం** సంసారస్స పారిమన్తి కత్వా. **బద్ధోతి** అనుసయప్పహానస్స అకతత్తా **కిలేసబన్ధనేన బద్ధో,** సుక్కపక్ఖేపి దిట్ఠిసమనుపస్సనాయ రూపాదిబన్ధనస్స పటిక్ఖేపమత్తమేవ వుత్తం, న విమోక్ఖన్తి అధిప్పాయో. **ఇమస్మిం సుత్తే వట్టదుక్ఖం కథిత**న్తి “తీరదస్సీ పారదస్సీ, పరిముత్తో సో దుక్ఖస్మాతి వదామీ”తి ఆగతత్తా వట్టవివట్టం కథికన్తి వత్తుం సక్కా.

ఛట్ఠాదీని ఉత్తానత్థానేవ హేట్ఠా వుత్తనయత్తా.

బన్ధనసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సీలవన్తసుత్తవణ్ణనా

౧౨౨. **ఆబాధట్ఠేనాతి** ఆదితో ఉప్పత్తితో పట్ఠాయ బాధనట్ఠేన రుజనట్ఠేన. **అన్తోదోసట్ఠేనాతి** అబ్భన్తరే ఏవ దుస్సనట్ఠేన కుప్పనట్ఠేన. **ఖణనట్ఠేనాతి** ససనట్ఠేన. **దుక్ఖట్ఠేనాతి** దుక్ఖమత్తా దుక్ఖభావేన. దుక్ఖఞ్హి లోకే “అఘ”న్తి వుచ్చతి అతివియ హననతో. **విసభాగం ...పే.... పచ్చయట్ఠేనాతి** యథాపవత్తమానానం ధాతాదీనం విసభాగభూతమహాభూతసముట్ఠానస్స ఆబాధస్స పచ్చయభావేన. **అసకట్ఠేనాతి** అనత్తనియతో. **పలుజ్జనట్ఠేనాతి** పకారతో భిజ్జనట్ఠేన. **సత్తసుఞ్ఞతట్ఠేనాతి** సత్తసఙ్ఖాతఅత్తసుఞ్ఞతట్ఠేన. **అత్తాభావేనాతి** దిట్ఠిగతికపరికప్పితస్స అత్తనో అభావేన. **సుఞ్ఞతో అనత్తతోతి** ఏత్థ “పరతో”తి పదస్స సఙ్గహో కాతబ్బో, తస్మా **‘‘ద్వీహి అనత్తమనసికారో’’**తి వత్తబ్బం.

సీలవన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. సుతవన్తసుత్తవణ్ణనా

౧౨౩. **తథా ఏకాదసమేతి** ఏత్థ **తథా**-సద్దేన “ఉత్తానమేవా”తి ఇదం ఆకడ్ఢతి. **ఇధాతి** ఏకాదసమే. కమ్మట్ఠానస్స ఉగ్గహధారణపరిచయమనసికారవసేన పవత్తఞాణం కమ్మట్ఠానసుతవసేన నిప్ఫజ్జనతో **‘‘సుత’’**న్తి వుత్తం.

సుతవన్తసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨-౧౩. కప్పసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౪-౧౨౫. **రాహులోవాదసదిసానీతి రాహులోవాదసుత్తే** (మ. ని. ౨.౧౧౩ ఆదయో) ఆగతసుత్తసదిసాని.

కప్పసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మకథికవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. అవిజ్జావగ్గో

౧-౧౦. సముదయధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా

౧౨౬-౧౩౫. ఇమస్మిన్తి అవిజ్జావగ్గే. చతుసచ్చమేవ కథితం, తస్మా హేట్ఠా వుత్తనయత్తా ఉత్తానమేవాతి అధిప్పాయో.

సముదయధమ్మసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

అవిజ్జావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. కుక్కుళవగ్గో

౧-౧౪. కుక్కుళసుత్తాదివణ్ణనా

౧౩౬-౧౪౯. అన్తో అగ్గి మహన్తో ఛారికరాసి, తత్థ ఉక్కుళవికులతో అక్కమన్తం యావ కేసగ్గం అనుదహతాయ కుచ్ఛితం కుళన్తి కుక్కుళం , రూపవేదనాది పన తతోపి కఞ్చి కాలం అనుదహనతో మహాపరిళాహనట్ఠేన చ కుక్కుళం వియాతి **కుక్కుళం. అనిచ్చలక్ఖణాదీనీతి** అనిచ్చదుక్ఖానత్తలక్ఖణాని.

కుక్కుళసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

కుక్కుళవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. దిట్ఠివగ్గో

౧-౯. అజ్ఝత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౧౫౦-౧౫౮. పచ్చయం కత్వాతి అభినివేసపచ్చయం కత్వా. ఆదిసద్దేన మిచ్ఛాదిట్ఠిసక్కాయదిట్ఠిఅత్తానుదిట్ఠిసఞ్ఞోజనాభినివేస-వినిబన్ధఅజ్ఝోసానాని సఙ్గణ్హాతి. తత్థ **అభినివేసా** తణ్హామానదిట్ఠియో. **వినిబన్ధా** "కాయే అవీతరాగో హోతీ"తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౩.౩౨౦; మ॰ ని॰ ౧.౧౮౬) ఆగతచేతసోవినిబన్ధా . **అజ్ఝోసానాతి** తణ్హాదిట్ఠజ్ఝోసానాని. సేసాని సువిఞ్ఞేయ్యానేవ.

అజ్ఝత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦.ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా

౧౫౯. ధరమానకాలేతి జీవమానకాలే. **పహానం అపస్సన్తోతి** థేరస్స కిర భగవతి పేమం అధిమత్తం. **చిత్తం గణ్హిస్సామీతి** చిత్తం ఆరాధేస్సామి. **గన్తబ్బం హోతి,** తస్మా సపలిబోధో. **చిత్తం సమ్పహంసమానోతి** చిత్తస్స విబోధనో. **విముత్తి...పే.... జాతో** ఆయతిం పటివేధపచ్చయత్తా, న పన తదా విసేసావహభావా నిబ్బేధభాగియో.

ఆనన్దసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దిట్ఠివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉపరిపణ్ణాసకో సమత్తో.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

ఖన్ధసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౨. రాధసంయుత్తం

౧. పఠమవగ్గో

౧. మారసుత్తవణ్ణనా

౧౬౦. మారసద్దోయం భావసాధనోతి దస్సేన్తో ‘‘**మారో వా అస్సాతి మరణం వా భవేయ్యా**’’తి ఆహ. **మారేతాతి** మరితబ్బో మారం మరణం ఏతబ్బోతి ఆహ ‘‘**మారేతబ్బో**’’తి. **అనుపాదానిబ్బానత్థాతి** ఫలవిముత్తిసఙ్ఖాతా అరహత్తో అరహన్తతా నామ యావదేవ అనుపాదానిబ్బానత్థా. **నిబ్బానబ్భన్తరేతి** అనుపాదానిబ్బానాధిగమస్స అబ్భన్తరే తతో ఓరమేవ ఇదం మగ్గం బ్రహ్మచరియం వుస్సతి, న తతో పరం. **అస్సాతి** బ్రహ్మచరియస్స.

మారసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. సత్తసుత్తాదివణ్ణనా

౧౬౧-౧౬౯. **లగ్గపుచ్ఛాతి** లగ్గనస్స బజ్ఝనస్స పుచ్ఛా. యది రూపాదీసు సత్తత్తా సత్తో, ఖీణాసవా కథం సత్తాతి? సత్తభూతపుబ్బాతి కత్వా. **కీళావిగమన్తి** కీళాయ అపనయనం ఓరమణం. యన్తరజ్జు వియ భవపబన్ధస్స నయనతో **భవరజ్జూతి** తణ్హా వుత్తా.

సత్తసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧-౧౨. మారసుత్తాదివణ్ణనా

౧౭౦-౧౮౧. **రూపాదివినిముత్తం మరణం నామ నత్థి** రూపాదీనంయేవ విభవే మరణసమఞ్ఞాతి. **మరణధమ్మో** వినాసభావో.

మారసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౪. ఆయాచనవగ్గాది

౧-౧౧. మారాదిసుత్తఏకాదసకవణ్ణనా

౧౮౨-౨౦౫. సుఖుమం కారణం ఉపట్ఠాతి, తేనేస థేరో పటిభానేయ్యకానం ఏతదగ్గే ఠపితో. **విముత్తిపరిపాచనీయధమ్మవసేనేవ,** న పటిపేధావహభావేన.

మారాదిసుత్తఏకాదసకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆయాచనవగ్గాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

రాధసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౩. దిట్ఠిసంయుత్తం

౧. సోతాపత్తివగ్గో

౧. వాతసుత్తవణ్ణనా

౨౦౬. న ఏతే వాతాతి యే ఇమే రుక్ఖసాఖాదిభఞ్జనకరా, ఏతే సత్తకాయత్తా వాతా నామ న హోన్తి. తే హి నిచ్చా ధువా సస్సతా. తేనాహ ‘‘**వాతో పనా**’’తిఆది. తేన సత్తసు కాయేసు చతుత్థం కాయమాహ. రుక్ఖసాఖాదిభఞ్జనకో **ఏసో వాతలేసో నామ,** వాతసదిసోతి అత్థో. **ఏసికత్థమ్భో వియా**తి ఇమినా నిచ్చలభావమేవ దస్సేతి, **పబ్బతకూటం వియా**తి ఇమినా పన సస్సతిసమంవాపి. అయఞ్హి వాయు కాయస్స నిచ్చతం అభినివిస్స ఠితో “మా చ అనిచ్చతా పరో హోతూ”తి న వాతా వాయన్తీతి బాధతి. ఏస నయో **నదియో సన్దన్తీ**తిఆదీసు. **ఉదకం పనా**తి దుతియం కాయం సన్ధాయాహ. **గబ్భో పన న నిక్ఖమతి** కూటట్ఠాదిభావేనేవ తస్స లబ్భనతో. **నేవ తే ఉదేన్తి** యథా వాతా, ఏవం తిట్ఠనతో లోకస్స పన తథా మతిమత్తన్తి అధిప్పాయో.

వాతసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౪. ఏతంమమసుత్తాదివణ్ణనా

౨౦౭-౨౦౯. దిట్ఠం రూపాయతనం చక్ఖునా దట్ఠబ్బతో. **సుతం సద్దాయతనం** సోతేన సోతబ్బతో. **ముతం గన్ధాయతనాది** తివిధం సమ్పత్తగాహీహి ఘానాదీహి పత్వా గహేతబ్బతో. **అవసేసాని** చక్ఖాదీని **సత్తాయతనాని విఞ్ఞాతం నామ** కేవలం మనోవిఞ్ఞాణేన విజానితబ్బతో. **పత్తన్తి** అనుప్పత్తం, యం కిఞ్చి పాపుణితబ్బం పరియేసిత్వా గవేసిత్వా సమ్పత్తన్తి అనుప్పత్తం. **పరియేసితన్తి** పరియిట్ఠం. **చిత్తేన అనుసఞ్చరితన్తి** మనసా చిన్తితం. “పత్తం పరియేసిత”న్తి ఏతస్మిం పదద్వయే చతుక్కం సమ్భవతీతి తం దస్సేత్వా తస్స వసేన పత్తపరియేసితపదాని, తతో మనసా అనువిచరితఞ్చ నీహరిత్వా దస్సేతుం ‘‘**లోకస్మిం హీ**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **పరియేసిత్వా పత్తం నామ** పరియేసనాయ పరిగ్గాహభావతో. **పరియేసితం నామ** కేవలం పరియేసితమేవాతి కత్వా పరియేసిత్వా పత్తస్స మనుస్సానువిచరితస్స వుత్తత్తా. పఠమవికప్పే సబ్బరో అత్థీతి అసబ్బరతో చ దస్సేతుం ‘‘**అథ వా**’’తిఆది వుత్తం. **సబ్బన్తి** విఞ్ఞాతాది. తఞ్హి మనోవిఞ్ఞాణేన గహితత్తా మనసా అనువిచరితం నామ న దిట్ఠం సుతం ముతం.

ఏతంమమసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. నత్థిదిన్నసుత్తవణ్ణనా

౨౧౦. దిన్నన్తి దేయ్యధమ్మసీసేన దానం వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**దిన్నస్స ఫలాభావం సన్ధాయా**’’తి, దిన్నం పన అన్నాదివత్థుం కథం పటిక్ఖిపన్తి. ఏస నయో ‘‘**యిట్ఠం హుత**’’న్తి ఏత్థాపి. **మహాయాగో**తి సబ్బసాధారణం మహాదానం. **పహేణకసక్కారో**తి పాహునకానం కాతబ్బసక్కారో. **ఫలన్తి** ఆనిసంసఫలం నిస్సన్దఫలఞ్చ. **విపాకో**తి సదిసఫలం. **పరలోకే ఠితస్స అయం లోకో నత్థీ**తి పరలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో అయం లోకో న హోతి. **ఇధలోకే ఠితస్సపి పరలోకో నత్థీ**తి

ఇధలోకే ఠితస్స కమ్మునా లద్ధబ్బో పరలోకో న హోతి. తత్థ కారణమాహ – ‘‘**సబ్బే తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తీ**’’తి. ఇమే సత్తా యత్థ యత్థ భవే యోనిఆదీసు చ ఠితా, తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జన్తి నిరుదయవినాసవసేన నస్సన్తి. **ఫలాభావవసేనాతి** మాతాపితూసు సమ్మాపటిపత్తిమిచ్ఛాపటిపత్తీనం ఫలస్స అభావవసేన “నత్థి మాతా, నత్థి పితా”తి వదన్తి, న మాతాపితూనం, నాపి తేసు ఇదాని కరియమానసక్కారాసక్కారానం అభావవసేన తేసం లోకపచ్చక్ఖత్తా. పుబ్బుళకస్స వియ ఇమేసం సత్తానం ఉప్పాదో నామ కేవలో, న భవతో చవిత్వా ఆగమనపుబ్బకోతి దస్సనత్థం “నత్థి సత్తా ఓపపాతికా”తి వుత్తన్తి ఆహ – ‘‘**చవిత్వా ఉప్పజ్జనకసత్తా నామ నత్థీ**’’తి. సమణేన నామ యాథావతో జానన్తేన కస్సచి అకథేత్వా సఞ్ఞతేన భవితబ్బం, అఞ్ఞథా ఆహోపురిసికా నామ సియా. కిఞ్హి పరో పరస్స కరిస్సతి, తథా చ అత్తనో సమ్పాదనస్స కస్సచి అవస్సయో ఏవ న సియా తత్థ తత్థేవ ఉచ్ఛిజ్జనతోతి ఆహ ‘‘**యే ఇమఞ్చ...పే.... పవేదేన్తీ**’’తి.

చతూసు మహాభూతేసు నియుత్తోతి **చాతుమహాభూతికో**. యథా పన మత్తికాయ నిబ్బత్తం భాజనం మత్తికామయం, ఏవమయం చతూహి మహాభూతేహి నిబ్బత్తోతి ఆహ ‘‘**చతుమహాభూతమయో**’’తి. **అజ్ఝత్తికా పథవీధాతూతి** సత్తసన్తానగతా పథవీధాతు. **బాహిరం పథవీధాతున్తి** బహిద్ధా మహాపథవిం. **అనుయాతీతి** తస్స అనురూపభావేన యాతి ఉపేతి. **ఉపగచ్ఛతీతి** పుబ్బే బాహిరపథవీకాయతో తదేకదేసభూతా పథవీ ఆగన్త్వా అజ్ఝత్తికభావప్పత్తియా సత్తభావేన సణ్ఠితా ఇదాని ఘటాదిపథవీ వియ తమేవ బాహిరపథవీకాయం ఉపేతి ఉపగచ్ఛతి, సబ్బసో తేన నిబ్బిసేసతం ఏకీభావమేవ గచ్ఛతీతి అత్థో. **ఆపాదీసుపి ఏసేవ నయోతి** ఏత్థ పజ్జున్నేన మహాసముద్దతో గహితఆపో వియ వస్సోదకభావేన పునపి మహాసముద్దం, సూరియరంసితో గహితఇన్దగ్గిసఙ్ఖాతతేజో వియ పునపి సూరియరంసిం, మహావాయుఖన్ధతో నిగ్గతమహావాయో వియ తమేవ వాయుఖన్ధం ఉపేతి ఉపగచ్ఛతీతి దిట్ఠిగతికో సయమేవ అత్తనో వాదం భిన్దతి. ఉమ్మత్తకపచ్ఛిసదిసఞ్హి దిట్ఠిగతికదస్సనం. **మనచ్ఛట్ఠాని ఇన్ద్రియాని ఆకాసం పక్ఖన్దన్తి** తేసం విసయభావా విసయాపీతి వదతి. విసయిగ్గహణేన హి విసయా గహితా ఏవ హోన్తీతి. **గుణాగుణపదానీతి** గుణదోసకోట్ఠాసా. **సరీరమేవ పదానీతి అధిప్పేతం** సరీరేన తంతంకిరియాయ పజ్జితబ్బతో. దబ్బన్తి ముయ్హన్తీతి దత్తూ, మూళ్హపుగ్గలా. తేహి **దత్తూహి బాలమనుస్సేహి పఞ్ఞత్తం**.

నత్థిదిన్నసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కరోతోసుత్తవణ్ణనా

౨౧౧. **సహత్థా కరోన్తస్సాతి** సహత్థేన కరోన్తస్స. నిస్సగ్గియథావరాదయోపి ఇధ సహత్థకరణేనేవ సఙ్గహితా. **హత్థాదీనీతి** హత్థపాదకణ్ణనాసాదీని. పచనం దహనం విబాధనన్తి ఆహ ‘‘**దణ్డేన పీళేన్తస్సా**’’తి. **పపఞ్చసూదనియం** “తజ్జేన్తస్స చా”తి అత్థో వుత్తో, ఇధ పన **సుమఙ్గలవిలాసినియం** వియ తజ్జనం పరిభాసనం దణ్డేనేవ సఙ్గహేత్వా “దణ్డేన పీళేన్తస్స”ఇచ్చేవ వుత్తం. **సోకం సయం కరోన్తస్సాతి** పరస్స సోకకారణం సయం కరోన్తస్స, సోకం వా ఉప్పాదేన్తస్స. **పరేహి** అత్తనో వచనకరేహి. **సయమ్పి ఫన్దతోతి** పరస్స విబాధనప్పయోగేన సయమ్పి ఫన్దతో. **అతిపాతయతోతి** పదం సుద్ధకత్తుఅత్థే హేతుకత్తుఅత్థే చ వత్తతీతి ఆహ – ‘‘**హనన్తస్సపి హనాపేన్తస్సపీ**’’తి. **కారణవసేనాతి** కారాపనవసేన.

ఘరస్స భిత్తి అన్తో చ బహి చ సన్ధితా హుత్వా ఠితావ **ఘరసన్ధి**. కిఞ్చిపి అసేసేత్వా నిరవసేసో లోపో **నిల్లోపో**. ఏకాగారే నియుత్తో విలోపో **ఏకాగారికో**. పరితో సబ్బసో పన్థే హననం **పరిపన్థో. పాపం న కరీయతి** పుబ్బే అసతో ఉప్పాదేతుం

అసక్కుణేయ్యత్తా, తస్మా **నత్థి పాపం**. యది ఏవం కథం సత్తా పాపే పవత్తన్తీతి ఆహ ''**సత్తా పన కరోమాతి ఏవంసఞ్ఞినో హోన్తీ**''తి ఏవం కిరస్స హోతి ఇమేసఞ్హి సత్తానం హింసాదికిరియా న అత్తానం ఫుసతి తస్స నిచ్చతాయ నిబ్బికారత్తా, సరీరం పన అచేతనం కట్ఠకలిఙ్గరూపమం, తస్మిం వికోపితేపి న కిఞ్చి పాపన్తి. **ఖురనేమినాతి** నిసితఖురమయనేమినా, ఖురసదిసనేమినాతి అత్థో.

గఙ్గాయ దక్ఖిణా దిసా అప్పతిరూపదేసో, ఉత్తరదిసా పతిరూపదేసోతి అధిప్పాయేన "దక్ఖిణఞ్చేపీ"తిఆది వుత్తన్తి ఆహ ''**దక్ఖిణతీరే మనుస్సా కక్ఖళా**''తిఆది. **మహాయాగన్తి** మహావిజితయఞ్ఞసదిసం మహాయాగం. **ఉపోసథకమ్మేనాతి** ఉపోసథకమ్మేన చ. చ-సద్దో హేత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో. దమసద్దో హి ఇన్ద్రియసంవరస్స ఉపోసథసీలస్స చ వాచకో ఇధాధిప్పేతో. కేచి పన "ఉపోసథకమ్మేనా"తి ఇదం ఇన్ద్రియదమనస్స విసేసనం, తస్మా "ఉపోసథకమ్మభూతేన ఇన్ద్రియదమేనా"తి అత్థం వదన్తి. **సీలసంయమేనాతి** సీలసంవరేన. **సచ్చవచనేనాతి** సచ్చవాచాయ. తస్సా విసుం వచనం లోకే గరుతరపుఞ్ఞసమ్మతభావతో. యథా హి పాపధమ్మేసు ముసావాదో గరు, ఏవం పుఞ్ఞధమ్మేసు సచ్చవాచా. తేనాహ భగవా – "ఏకం ధమ్మం అతీతస్సా"తిఆది (ఇతివు॰ ౨౫). **పవత్తీతి** యో కరోతీతి వుచ్చతి, తస్స సన్తానే ఫలస్స నిబ్బత్తియా పచ్చయభావేన పవత్తి. **సబ్బథాతి** "కరోతో"తిఆదినా వుత్తేన సబ్బప్పకారేన **కిరియమేవ పటిక్ఖిపన్తి**.

కరోతోసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. హేతుసుత్తవణ్ణనా

౨౧౨. ఉభయేనాతి హేతుపచ్చయపటిసేధవచనేన. **సంకిలేసపచ్చయన్తి** సంకిలిసనస్స మలీనభావస్స కారణం. **విసుద్ధిపచ్చయన్తి** సంకిలేసతో విసుద్ధియా వోదానస్స కారణం. **నత్థి బలన్తి** సత్తానం దిట్ఠధమ్మికసమ్పరాయికనిబ్బానసమ్పత్తిఆవహం బలం నామ కిఞ్చి నత్థి. తేనాహ ''**యమ్హీ**''తిఆది. నిదస్సనమత్తఞ్చేతం, సంకిలేసికమ్పి చాయం పటిక్ఖిపతేవ. **అఞ్ఞమఞ్ఞవేవచనానీతి** తస్సా తస్సా కిరియాయ ఉస్సన్నట్ఠేన **బలం,** సూరవీరభావావహట్ఠేన **వీరియం,** తమేవ దళ్హగ్గాహభావతో పోరిసం ధురం వహన్తేన పవత్తేతబ్బతో **పురిసథామో,** పరం పరం ఠానం అక్కమనప్పవత్తియా **పురిసపరక్కమోతి** వుత్తోతి వేదితబ్బం.

సత్వయోగతో, రూపాదీసు వా సత్తతాయ **సత్తా,** పాణనతో అస్సాసనపస్సాసనవసేన పవత్తియా **పాణా,** తే పన నో ఏకిన్ద్రియాదివసేన విభజిత్వా వదతీతి ఆహ ''**ఏకిన్ద్రియో**''తిఆది. అణ్డకోసాదీసు భవనతో **భూతాతి** వుచ్చన్తీతి ఆహ ''**అణ్డ... పే.... వదన్తీ**''తి. జీవనతో పాణం ధారేన్తా వియ వడ్ఢనతో **జీవాతి** సాలియవాదికే వదన్తి. నత్థి ఏతేసం సంకిలేసవిసుద్ధీసు వసోతి **అవసా**. నత్థి తేసం బలం వీరియన్తి **అబలా అవీరియా. నియతతాతి** అచ్ఛేజ్జసుత్తావుతాభేజ్జమణినో వియ నియతప్పవత్తితాయ గతిజాతిబన్ధాపవగ్గవసేన నియమో. **తత్థ తత్థ గమనన్తి** ఛన్నం అభిజాతీనం వసేన తాసు తాసు గతీసు ఉపగమనం. సమవాయేన సమాగమో **సఙ్గతి. సభావోయేవాతి** యథా కణ్టకస్స తిక్ఖతా, కపిత్థఫలానం పరిమణ్డలతా , మిగపక్ఖీనం విచిత్తాకారతా, ఏవం సబ్బస్సపి లోకస్స హేతుపచ్చయేహి వినా తథా తథా పరిణామో, అయం సభావో ఏవ అకిత్తిమో ఏవ. తేనాహ ''**యేన హి**''తిఆది. ఛళభిజాతియో పరతో విత్థారీయన్తి. **సుఖఞ్చ దుక్ఖఞ్చ పటిసంవేదేన్తీతి** వదన్తా అదుక్ఖమసుఖభూమిం సబ్బేన సబ్బం న జానన్తీతి ఉల్లిఙ్గేన్తో ''**అఞ్ఞా సుఖదుక్ఖభూమి నత్థీతి దస్సేన్తీ**''తి ఆహ.

హేతుసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮-౧౦. మహాదిట్ఠిసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧౩-౨౧౫. అకతాతి సమేన వా విసమేన వా కేనచి హేతునా న కతా ఏవ. కేనచి కతం కరణం విధానం నత్థి ఏతేసన్తి **అకతవిధానా**. పదద్వయేనపి లోకే కేనచి హేతుపచ్చయేన నేసం అభినిబ్బత్తితాభావం దస్సేతి. **ఇద్ధియాపి న నిమ్మితాతి** కస్సచి ఇద్ధిమతో దేవస్స బ్రహ్మునో వా ఇద్ధియాపి న నిమ్మితా. **అనిమ్మితాతి** వా కస్సచి అనిమ్మాపకా. **అజనకాతి** ఏతేన పథవీకాయాదీనం రూపాదిజనకభావం పటిక్ఖిపతి. రూపసద్దాదయో హి పథవీకాయాదీహి అప్పటిబద్ధవుత్తికాతి తస్స లద్ధి. యథా పబ్బతకూటం కేనచి అనిబ్బత్తితం కస్సచి చ అనిబ్బత్తకం, ఏవమేతేపీతి ఆహ **''కూటట్ఠా''**తి. యమిదం "బీజాదితో అఙ్కురాది జాయతీ"తి వుచ్చతి, తఞ్చ విజ్జమానమేవ తతో నిక్ఖమతి, నావిజ్జమానం, అఞ్ఞథా యతో కుతోచి యస్స కస్సచి ఉప్పత్తి సియాతి అధిప్పాయో. **ఠితాతి** నిబ్బికారభావేన ఠితా. **న చలన్తీతి** న వికారం ఆపజ్జన్తి. వికారాభావేన హి తేసం సత్తన్నం కాయానం ఏసికట్ఠాయిట్ఠితతా. అనిఞ్జనఞ్చ అత్తనో పకతియా అవట్ఠానమేవ. తేనాహ **''న విపరిణమన్తీ''**తి. అవిపరిణామధమ్మత్తా ఏవ చ నే **అఞ్ఞమఞ్ఞం న బ్యాబాధేన్తి**. సతి హి వికారం ఆపాదేతబ్బతాయ బ్యాబాధకతాపి సియా, తథా అనుగ్గహేతబ్బతాయ అనుగ్గాహకతాతి తదభావం దస్సేతుం పాళియం **''నాల''**న్తిఆది వుత్తం. పథవీ ఏవ కాయేకదేసత్తా **పథవికాయో**. జీవసత్తమానం కాయానం నిచ్చతాయ నిబ్బికారాభావతో న హన్తబ్బతా, న ఘాటేతబ్బతా చాతి నేవ కోచి హన్తా ఘాతేతా వా. తేనాహ **''సత్తన్నన్త్వేవా''**తిఆది. యది కోచి హన్తా నత్థి, కథం సత్థప్పహారోతి ఆహ **''యథా ముగ్గరాసిఆదీసూ''**తిఆది. **కేవలం సఞ్ఞామత్తమేవ హోతి,** న ఘాతనాది, పరమత్థతో సత్తన్నన్త్వేవ కాయానం అవికోపనీయభావతోతి అధిప్పాయో.

పముఖయోనీనన్తి మనుస్సతిరచ్ఛానాదీసు ఖత్తియబ్రాహ్మణాదిసీహబ్యగ్ఘాదివసేన పధానయోనీనం. **సట్ఠిసతాని** ఛసహస్సాని. "పఞ్చ చ కమ్మునో సతానీ"తి పదస్స అత్థదస్సనం **''పఞ్చ కమ్మసతాని చా''**తి . **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా "కేవలం తక్కమత్తేన నిరత్థకదిట్ఠిం దీపేతీ"తి ఇమమేవ అత్థం అతిదిసతి. ఏత్థ చ **తక్కమత్తకేనాతి** ఇమినా యస్మా తక్కికా నిరఙ్కుసతాయ పరికప్పనస్స యం కిఞ్చి అత్తనో పరికప్పితం సారతో మఞ్ఞమానా తథేవ అభినివిస్స తక్కదిట్ఠిగాహం గణ్హన్తి, తస్మా న తేసం దిట్ఠివత్థూసు విఞ్ఞూహి విచారణా కాతబ్బాతి దస్సేతి. **కేచీతి** ఉత్తరవిహారవాసినో. తే హి "పఞ్చ కమ్మానీతి చక్ఖుసోతఘానజివ్హాకాయా, ఇమాని పఞ్చిన్ద్రియాని 'పఞ్చ కమ్మానీ'తి పఞ్ఞాపేన్తీ"తి వదన్తి. **కమ్మన్తి లద్ధీతి** ఓళారికభావతో పరిపుణ్ణకమ్మన్తి లద్ధి. మనోకమ్మం అనోళారికత్తా ఉపడ్ఢకమ్మన్తి లద్ధీతి యోజనా. "ద్వాసట్ఠిపటిపదా"తి వత్తబ్బే సభావనిరుత్తిం అజానన్తా **''ద్వట్ఠిపటిపదా''**తి వదన్తి. **ఏకస్మిం కప్పేతి** ఏకస్మిం మహాకప్పే. తత్థాపి చ వివట్టట్ఠాయిసఞ్ఞితే **ఏకస్మిం** అసఙ్ఖ్యేయ్యకప్పే.

ఉరబ్భే హనన్తీతి **ఓరబ్భికా**. ఏవం **సూకరికాదయో** వేదితబ్బా. **లుద్దాతి** అఞ్ఞేపి యే కేచి మాగవికసేసాదాదయో, తే పాపకమ్మపసుతతాయ **కణ్హాభిజాతీతి వదన్తి. భిక్ఖూతి** బుద్ధసాసనే భిక్ఖూ. **తే కిర** "సచ్ఛన్దరాగా పరిభుఞ్జన్తీ"తి అధిప్పాయేన **చతూసు పచ్చయేసు కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా ఖాదన్తీతి** వదన్తి. కస్మాతి చే? యస్మా తే పణీతపణీతే పచ్చయే పటిసేవన్తీతి తస్స మిచ్ఛాగాహో. ఞాయలద్ధేపి పచ్చయే పరిభుఞ్జమానా ఆజీవకసమయస్స విలోమగాహితాయ పచ్చయేసు కణ్టకే పక్ఖిపిత్వా ఖాదన్తి నామాతి వదన్తీతి అపరే. **ఏకే పబ్బజితా,** యే విసేసతో అత్తకిలమథానుయోగమనుయుత్తా. తథా హి తే కణ్టకే వత్తన్తా వియ హోన్తీతి **కణ్టకవుత్తికాతి** వుత్తా. ఠత్వా భుఞ్జననహానపటిక్ఖేపాదివతసమాయోగేన **పణ్డరతరా. అచేలకసావకాతి**

ఆజీవకసావకే వదతి. తే కిర ఆజీవకసమయే ఆజీవకలద్ధియా దళ్హగాహితాయ నిగణ్ఠేహిపి పణ్డరతరా. నన్దాదయో కిర తథారూపం ఆజీవకపటిపత్తిం ఉక్కంసం పాపేత్వా ఠితా, తస్మా నిగణ్ఠేహి ఆజీవకసావకేహి చ పణ్డరతరా వుత్తా. **పరమసుక్కాభిజాతీ**తి అయం తేసం లద్ధి.

పురిసభూమియోతి పధానపుగ్గలేన నిద్దేసో. ఇత్థీనమ్పేత్థ భూమియో ఇచ్ఛన్తేవ. **భిక్ఖు చ పన్నకో**తిఆది తేసం పాళి ఏవ. తత్థ **పన్నకో**తి భిక్ఖాయ విచరణకో, తేసం వా పటిపత్తియా పటిపన్నకో. **జినో**తి జిణ్ణో జరావసేన హీనధాతుకో, అత్తనో వా పటిపత్తియా పటిపక్ఖే జినిత్వా ఠితో. సో కిర తథాభూతో ధమ్మమ్పి కస్సచి న కథేతి. తేనాహ ‘‘**న కిఞ్చి ఆహా**’’తి. నిట్ఠుహనాదివిప్పకారే కేనచి కతేపి ఖమనవసేన న కిఞ్చి వదతీతి వదన్తి. **అలాభి**న్తి ‘‘సో న కుమ్భిముఖా పటిగ్గణ్హాతీ’’తిఆదినా (దీ॰ ని॰ ౧.౩౯౪) నయేన వుత్తఅలాభహేతుసమాయోగేన అలాభిం. తతో ఏవ జిఘచ్ఛాదుబ్బల్యపరేతతాయ సయనపరాయణం **సమణం పన్నభూమీతి వదన్తి**.

ఆజీవవుత్తిసతానీతి సత్తానం ఆజీవభూతాని జీవికావుత్తిసతాని. **పసుగ్గహణేన** ఏళకజాతి గహితా, **మిగగ్గహణేన** రురుగవయాదిసబ్బమిగజాతి. **బహూ దేవా**తి చాతుమహారాజికాదిబ్రహ్మకాయికాదివసేన తేసం అన్తరభేదవసేన బహూ దేవా. తత్థ చాతుమహారాజికానం ఏకచ్చే అన్తరభేదా **మహాసమయసుత్తవసేన** (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౧ ఆదయో) దీపేతబ్బా. **మనుస్సాపి అనన్తా**తి దీపదేసకులవంసాజీవాదివిభాగేన మనుస్సాపి అనన్తభేదా. పిసాచా ఏవ **పేసాచా,** తే మహన్తమహన్తా అజగరపేతాదయో. ఛద్దన్తదహమన్దాకినియో కుళీరముచలిన్దనామేన వదన్తి.

పవుటాతి సబ్బగణ్ఠికా. **పణ్డితోపి…పే.… ఉద్ధం న గచ్ఛతి**. కస్మా? సత్తానం సంసరణకాలస్స నియతభావతో.

అపరిపక్కం సంసరణనిమిత్తం సీలాదినా **పరిపాచేతి నామ** సీఘంయేవ విసుద్ధిప్పత్తియా. **పరిపక్కం** కమ్మం **ఫుస్స ఫుస్స** పత్వా పత్వా కాలే పరిపక్కభావాపాదనేన **బ్యన్తీ కరోతి నామ. సుత్తగుళే**తి సుత్తవట్టియం. **నిబ్బేఠియమానమేవ పలేతీ**తి ఉపమాయ సత్తానం సంసారో అనుక్కమేన ఖీయతేవ, న తస్స వడ్ఢీతి దస్సేతి పరిచ్ఛిన్నరూపత్తా. **నిబ్బేఠియమానమేవ** సుత్తగుళం **గచ్ఛతీ**తి వుచ్చతి. తఞ్చ ఖో సుత్తపమాణేన, సుత్తే పన అసతి కుతో గచ్ఛతి సుత్తగుళం. తేనాహ – ‘‘**సుత్తే ఖీణే న గచ్ఛతీ**’’తి. **తత్థేవ తిట్ఠతి** సుత్తపరియన్తన్తి అధిప్పాయో. **కాలవసేనా**తి అత్తని వేఠేత్వా ఠితం సుఖదుక్ఖం యథావుత్తస్స కాలస్స వసేన నిబ్బేఠియమానో బాలో చ పణ్డితో చ పలేతి గచ్ఛతి, నాతిక్కమతి సంసారం.

మహాదిట్ఠిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧-౧౮. అన్తవాసుత్తాదివణ్ణనా

౨౧౬-౨౨౩. ఏకతో వడ్ఢితనిమిత్తన్తి ఏకపస్సేన వడ్ఢితం కసిణనిమిత్తం. **గాహేనా**తి లాభీ ఝానచక్ఖునా పస్సిత్వా గహణేన. **తక్కేనా**తి న లాభీ తక్కమత్తేన. **ఉప్పన్నదిట్ఠీ**తి ‘‘లోకో’’తి ఉప్పన్నదిట్ఠి. **సబ్బతో వడ్ఢిత**న్తి సమన్తతో అప్పమాణకసిణనిమిత్తం. **ఏకమేవా**తి ‘‘ఏకమేవ వత్థూ’’తి ఉప్పన్నదిట్ఠి. **అట్ఠారస వేయ్యాకరణానీ**తి వేయ్యాకరణలక్ఖణప్పత్తాని అట్ఠారస సుత్తాని. **ఏకం గమన**న్తి ఏకం వేయ్యాకరణగమనం.

అన్తవాసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియగమనాదివగ్గవణ్ణనా

౨౨౪-౩౦౧. దుక్ఖవసేన వుత్తన్తి "ఇతి ఖో, భిక్ఖవే, దుక్ఖే సతి దుక్ఖం ఉపాదాయా"తిఆదిదుక్ఖవసేన వుత్తం. తాదిసమేవ దుతియం వేయ్యాకరణగమనం. తేనాహ "**తత్రాపి అట్ఠారసేవ వేయ్యాకరణానీ**"తి. **తేహీ**తి "రూపీ అత్తా హోతీ"తిఆదినయపవత్తేహి వేయ్యాకరణేహి సద్ధిం. **త**న్తి దుతియం గమనం.

ఆరమ్మణమేవాతి కసిణసఙ్ఖాతం ఆరమ్మణమేవ. **తక్కి**సద్దేన సుద్ధతక్కికానం గహణం దట్ఠబ్బం.

అనిచ్చదుక్ఖవసేనాతి "యదనిచ్చం, తం దుక్ఖం, తస్మిం సతి తదుపాదాయ ఏవం దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తఅనిచ్చదుక్ఖవసేనాతి. **తేహియేవా**తి దుతియే పేయ్యాలే వుత్తప్పకారేహియేవ. **తిపరివట్టవసేనా**తి తేహియేవ ఛబ్బీసతియా సుత్తేహి చతుత్థపేయ్యాలే తిపరివట్టవసేన వుత్తోతి యోజనా.

దుతియగమనాదివగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారత్థప్పకాసినియా సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ

దిట్ఠిసంయుత్తవణ్ణనాయ లీనత్థప్పకాసనా సమత్తా.

౪. ఓక్కన్తసంయుత్తం

౧-౧౦. చక్ఖుసుత్తాదివణ్ణనా

౩౦౨-౩౧౧. సద్ధాధిమోక్ఖన్తి సద్దహనవసేన పవత్తం అధిమోక్ఖం, న సన్నిట్ఠానమత్తవసేన పవత్తం అధిమోక్ఖం. దస్సనమ్పి సమ్మత్తం, తంసిజ్ఝనవసేన పవత్తనియామో **సమ్మత్తనియామో,** అరియమగ్గో. **అనన్తరాయతం దీపేతి** కప్పవినాసపటిభాగేన పవత్తత్తా. తథా చాహ ''**తేనేవాహ**''తిఆది. కప్పసీసేన భాజనలోకం వదతి. సో హి ఉడ్డయ్హతి, న కప్పో, **ఉడ్డయ్హనవేలాతి** ఝాయనవేలా. ఠితో కప్పో ఠితకప్పో, సో అస్స అత్థీతి **ఠితకప్పీ,** కప్పం ఠపేతుం సమత్థోతి అత్థో. **ఓలోకనన్తి** సచ్చాభిసమయసఙ్ఖాతం దస్సనం. **ఖమన్తి** సహన్తి, ఞాయన్తీతి అత్థో.

చక్ఖుసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఓక్కన్తసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉప్పాదసంయుత్తవణ్ణనా

౩౧౨-౩౨౧. సబ్బం పాకటమేవ అపుబ్బస్స అభావతో.

ఉప్పాదసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కిలేససంయుత్తవణ్ణనా

౩౨౨-౩౩౧. ఏసోతి చక్ఖుస్మిం ఛన్దరాగో. ఉపేచ్చ కిలేసేతీతి **ఉపక్కిలేసో. చిత్తస్సాతి** సామఞ్ఞవచనం అనిచ్ఛన్తో చోదకో ‘‘**కతరచిత్తస్సా**’’తి ఆహ. ఇతరో కామం ఉపతాపనమలీనభావకరణవసేన ఉపక్కిలేసో లోకుత్తరస్స నత్థి, విబాధనట్ఠో పన అత్థేవ ఉప్పత్తినివారణతోతి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**చతుభూమకచిత్తస్సా**’’తి. చోదకో ‘‘**తేభూమకా**’’తిఆదినా అత్తనో అధిప్పాయం వివరతి, ఇతరో ‘‘**ఉప్పత్తినివారణతో**’’తిఆదినా. అరియఫలపటిప్పస్సద్ధిపహానవసేన పవత్తియా సబ్బసంకిలేసతో నిక్ఖన్తత్తా నేక్ఖమ్మం, మగ్గనిబ్బానానం పన నేక్ఖమ్మభావో ఉక్కంసతో గహితో ఏవాతి ఆహ ‘‘**నేక్ఖమ్మనిన్నన్తి నవలోకుత్తరధమ్మనిన్న**’’న్తి. **అభిజానిత్వాతి** అభిముఖభావేన జానిత్వా. **సచ్ఛికాతబ్బేసూతి** పచ్చక్ఖకాతబ్బేసు. **ఛళభిఞ్ఞాధమ్మేసూతి** అరియమగ్గసమ్పయుత్తధమ్మేసు.

కిలేససంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సారిపుత్తసంయుత్తం

౧-౯. వివేకజసుత్తాదివణ్ణనా

౩౩౨-౩౪౦. న ఏవం హోతీతి ఏత్థ ‘‘అహం సమాపజ్జామీ’’తి వా, ‘‘అహం సమాపన్నో’’తి వా మా హోతు తదా తాదిసాభోగాభావతో. ‘‘అహం వుట్ఠితో’’తి పన కస్మా న హోతీతి? సబ్బథాపి న హోత్వేవ అహఙ్కారస్స సబ్బసో పహీనత్తా.

వివేకజసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సూచిముఖీసుత్తవణ్ణనా

౩౪౧. తస్మిం వచనే పటిక్ఖిత్తేతి – ‘‘అధోముఖో భుఞ్జసీ’’తి పరిబ్బాజికాయ వుత్తవచనే – ‘‘న ఖ్వాహం భగినీ’’తి పటిక్ఖిత్తే. **వాద**న్తి దోసం. **ఉబ్భముఖో**తి ఉపరిముఖో. పురత్థిమాదికా **చతస్సో దిసా**. దక్ఖిణపురత్థిమాదికా **చతస్సో విదిసా**.

ఆరామఆరామవత్థుఆదీసు భూమిపరికమ్మబీజాభిసఙ్ఖరణాదిపటిసంయుత్తా విజ్జా **వత్థువిజ్జా,** తస్సా పన మిచ్ఛాజీవభావం దస్సేతుం **‘‘తేస’’**న్తిఆది వుత్తం. **తేసం తేసం** అత్తనో పచ్చయదాయకానం. **తత్థ తత్థ గమన**న్తి తేసం సాసనహరణవసేన తం తం గామన్తరదేసన్తరం. **ఏవమారోచేసీ**తి అత్తుక్కంసనపరవమ్భనరహితం కణ్ణసుఖం పేమనీయం హదయఙ్గమం థేరస్స ధమ్మకథం సుత్వా పసన్నమానసా ఏవం ‘‘ధమ్మికం సమణా సక్యపుత్తియా’’తిఆదినా సాసనస్స గుణసంకిత్తనవాచం కులానం ఆరోచేసి.

సూచిముఖీసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సారిపుత్తసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నాగసంయుత్తం

౧. సుద్ధికసుత్తవణ్ణనా

౩౪౨. **అణ్డజాతి** అణ్డే జాతా. **వత్థికోసేతి** వత్థికోససఙ్ఖాతే జరాయుపుటే **జాతా. సంసేదేతి** సంసిన్నే కిలిన్నట్ఠానే ఉప్పన్నా. **ఉపపతిత్వా వియాతి** కుతోచిపి అవపతిత్వా వియ నిబ్బత్తా. **పుగ్గలానన్తి** తథా వినేతబ్బపుగ్గలానం.

సుద్ధికసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౧౦. పణీతతరసుత్తాదివణ్ణనా

౩౪౩-౩౫౧. **విస్సట్ఠకాయాతి** "యే చమ్మేన వా రుధిరేన వా అట్ఠినా వా అత్థికా, తే సబ్బం గణ్హన్తూ"తి తత్థ నిరపేక్ఖచిత్తతాయ అధిట్ఠితసీలతాయ పరిచ్చత్తసరీరా. **దువిధకారినోతి** "కాలేన కుసలం, కాలేన అకుసల"న్తి ఏవం కుసలాకుసలకారినో. సహ బ్యయతి పవత్తతీతి సహబ్యో, సహచారో. తస్స భావో సహబ్యతా, తం **సహబ్యతం**. అదనీయతో **అన్నం**. ఖాదనీయతో **ఖజ్జం**. పాతబ్బతో **పానం**. నివసనీయతో **వత్థం**. నివసితబ్బం **నివాసనం**. పరివరితబ్బం **పావురణం**. యాన్తి తేనాతి **యానం,** ఉపాహనాదియానాని. ఆదిసద్దేన వయ్హసివికాదీనం సఙ్గహో. ఛత్తమ్పి పరిస్సయాతపదుక్ఖపరిరక్ఖణేన మగ్గగమనసాధనన్తి కత్వా "**ఛత్తుపాహన**"న్తిఆది వుత్తం. తేన వుత్తం "**యం కిఞ్చి గమనపచ్చయ**"న్తి. **పత్థనం కత్వా...పే.... తత్థ నిబ్బత్తన్తి** చమ్పేయ్యనాగరాజా వియాతి దట్ఠబ్బం.

పణీతతరసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

నాగసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సుపణ్ణసంయుత్తవణ్ణనా

౩౯౨-౪౩౭. పత్తానన్తి ఉభోసు పక్ఖేసు పత్తానం. **వణ్ణవన్తతాయా**తి అతిసయేన విచిత్తవణ్ణతాయ. అతిసయత్థో హి అయం **వన్త**-సద్దో. **పురిమనయేనా**తి నాగసంయుత్తే పఠమసుత్తే వుత్తనయేన. **ఉద్ధరన్తీ**తి సముద్దతో ఉద్ధరన్తి, పథవన్తరపబ్బతన్తరతో పన తేసం ఉద్ధరణం దుక్కరమేవ. **పణీతతరే**తి బలేన పణీతతరే, బలవన్తేతి అత్థో. **అనుద్ధరణీయనాగా**తి ఆనుభావమహన్తతాయ చ వసనట్ఠానవిదుగ్గతాయ చ ఉద్ధరితుం అసక్కుణేయ్యా నాగా. తే "సత్తవిధా"తి వత్వా సరూపతో వసనట్ఠానతో చ దస్సేన్తో "**కమ్బలస్సతరా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **కమ్బలస్సతరా ధతరట్ఠా**తి ఇమే జాతివసేన వుత్తా. **సత్తసీదన్తరవాసినో**తి సత్తవిధసీదసముద్దవాసినో. **పథవిట్ఠకా**తి పథవన్తరవాసినో, తథా **పబ్బతట్ఠకా**. తే చ విమానవాసినో. తే నాగే కోచి సుపణ్ణో ఉద్ధరితుం న సక్కోతీతి సమ్బన్ధో. **సేస**న్తి "కాయేన ద్వయకారినో"తిఆదీసు యం వత్తబ్బం, తం సబ్బం **నాగసంయుత్తే వుత్తనయమేవ**, తత్థ చ వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బోతి అధిప్పాయో.

సుపణ్ణసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. గన్ధబ్బకాయసంయుత్తవణ్ణనా

౪౩౮-౫౪౯. మూలగన్ధాదిభేదం గన్ధం అవన్తి అపయుఞ్జన్తీతి గన్ధబ్బా, తేసం కాయో సమూహో గన్ధబ్బకాయో, గన్ధబ్బదేవనికాయో. చాతుమహారాజికేసు ఏకియావ తే దట్ఠబ్బా, తప్పరియాపన్నతాయ తత్థ వా నియుత్తాతి **గన్ధబ్బకాయికా.** తేసం తేసం రుక్ఖగచ్ఛలతానం మూలం పటిచ్చ పవత్తో గన్ధో మూలగన్ధో, తస్మిం **మూలగన్ధే. అధివత్థాతి** మూలగన్ధం అధిట్ఠాయ, అభిభుయ్య వా వసన్తా. ఏస నయో సేసేసుపి. **తం నిస్సాయాతి** తం మూలగన్ధం రుక్ఖం పచ్చయం కత్వా నిబ్బత్తా. న కేవలం తత్థ గన్ధో ఏవ, మూలమేవ వా తేసం పచ్చయోతి దస్సేన్తో ''**సో హి**''తిఆదిమాహ. **ఉపకప్పతీతి** నివాసట్ఠానభావేన వినియుఞ్జతి. **గన్ధగన్ధేతి** గన్ధానం గన్ధసముదాయే. **మూలాదిగన్ధానం గన్ధేతి** మూలాదిగతఅవయవగన్ధానం గన్ధే, తిమూలాదిగతసముదాయభూతేతి అత్థో. పుబ్బే హి ''మూలగన్ధే''తిఆదినా రుక్ఖానం అవయవగన్ధో గహితో, ఇధ పన సబ్బసో గహితత్తా సముదాయగన్ధో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**యస్స హి రుక్ఖస్స**''తిఆది. **సోతి** సో సబ్బో మూలాదిగతో గన్ధో గన్ధసముదాయో ఇధ గన్ధగన్ధో నామ. **తస్స గన్ధస్స గన్ధేతి** తస్స సముదాయగన్ధస్స తథాభూతే గన్ధే. సరిక్ఖం సదిసం పటిదానం ఏతిస్సాతి **సరిక్ఖదానం,** పత్థనా. యథాధిప్పేతఫలాని సరిక్ఖదానత్తావ అధిప్పేతఫలం దేన్తు, అసరిక్ఖదానం కథన్తి? తమ్పి దేతియేవ పుఞ్ఞస్స సబ్బకామదదత్తాతి ఆహ ''**అసరిక్ఖదానమ్పి**''తిఆది.

గన్ధబ్బకాయసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. వలాహకసంయుత్తవణ్ణనా

౨౩౨-౬౦౬. లోకం వాలేన్తా సంవరన్తా ఛాదేన్తా అహన్తి పరియేసన్తీతి వలాహా, దేవపుత్తా. తేసం సమూహో వలాహకదేవకాయోతి ఆహ ‘‘**వలాహకకాయికా**’’తిఆది. **సీతకరణవలాహకాతి** సీతహరణవలాహకా. **సేసపదేసూతి** ఉణ్హవలాహకాదిపదేసు. **ఏసేవ నయోతి** ‘‘ఉణ్హకరణవలాహకా’’తిఆదినా అత్థో వేదితబ్బో. **చిత్తట్ఠపనన్తి** ‘‘సీతం హోతూ’’తి ఏవం చిత్తస్స ఉప్పాదనం. **వస్సానేతి** వస్సకాలే. **ఉతుసముట్ఠానమేవాతి** పాకతికసీతమేవాతి అత్థో. **ఉణ్హేపీతి** ఉణ్హకాలే. **అబ్భమణ్డపోతి** మణ్డపసదిసఅబ్భపటలవితానమాహ. **అబ్భం ఉప్పజ్జతీతి** తహం తహం పటలం ఉట్ఠహతి. **అబ్భేయేవాతి** అబ్భకాలే ఏవ, వస్సానేతి అత్థో. **అతిఅబ్భన్తి** సతపటలసహస్సపటలం హుత్వా అబ్భుట్ఠానం. **చిత్తవేసాఖమాసేసూతి** వసన్తకాలం సన్ధాయాహ. తదా హి విద్ధో విగతవలాహకో దేవో భవితుం యుత్తో. **ఉత్తరదక్ఖిణాదీతి ఆది**-సద్దేన పచ్ఛిమవాతాదిం సఙ్గణ్హాతి. **పకతివాతోతి** పకతియా సభావేన వాయనకవాతో. **తం ఉతుసముట్ఠానమేవాతి** ఆహారూపజీవీనం సత్తానం సాధారణకమ్మూపనిస్సయఉతుసముట్ఠానమేవ. ఏస నయో ఉతుసముట్ఠానసీతుణ్హవాతేసుపి. తస్మిం హి ఆహారూపజీవీనం సత్తానం సాధారణకమ్మూపనిస్సయమేవాతి.

గీతన్తి మేఘగీతం. **సచ్చకిరియాయాతి** తాదిసానం పురిసవిసేసానం సచ్చాధిట్ఠానేన. **ఇద్ధిబలేనాతి** ఇద్ధిమన్తానం ఇద్ధిఆనుభావేన. **వినాసమేఘేనాతి** కప్పవినాసకమేఘేన. అఞ్ఞోనపి కణ్హపాపికసత్తానం పాపకమ్మపచ్చయా ఉప్పన్నవినాసమేఘేన వుట్ఠేన సో సో దేసో వినస్సతేవ.

వలాహకసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. వచ్ఛగోత్తసంయుత్తవణ్ణనా

౬౦౭-౬౬౧. అఞ్ఞాణాతి అఞ్ఞాణహేతు, సచ్చపటిచ్ఛాదకసమ్మోహహేతూతి అత్థో. అట్ఠకథాయం పన ఇమమేవ అత్థం హేతుఅత్థేన కరణవచనేన దస్సేతుం **''అఞ్ఞాణేనా''**తి వుత్తం. **సబ్బానీతి** ''అఞ్ఞాణా అదస్సనా అనభిసమయా''తిఆదీని పదాని ఏకాదససు సుత్తేసు ఆగతాని, పఞ్చపఞ్ఞాస వేయ్యాకరణాని వుత్తాని సుత్తేసు పఞ్చన్నం ఖన్ధానం వసేన వేయ్యాకరణస్స ఆగతత్తా.

వచ్ఛగోత్తసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. ఝానసంయుత్తం

౧. సమాధిమూలకసమాపత్తిసుత్తవణ్ణనా

౬౬౨. **సమాధికుసలో**తి సమాధిస్మిం కుసలో. తయిదం సమాధికోసల్లత్తం సహ ఝానఙ్గయోగేన చతుబ్బిధో ఝానసమాధి, తస్మా తం తం విభాగం జానన్తస్స సిద్ధం హోతీతి ఆహ – ‘‘**పఠమం ఝాన**’’న్తిఆది. తత్థ వితక్కవిచారపీతిసుఖేకగ్గతావసేన పఠమం పఞ్చఙ్గికం, పీతిసుఖేకగ్గతావసేన దుతియం తివఙ్గికం, సుఖేకగ్గతావసేన తతియం దువఙ్గికం, ఉపేక్ఖేకగ్గతావసేన చతుత్థం దువఙ్గికమేవాతి ఏవం తస్మిం తస్మిం ఝానే తంతంఅఙ్గానం వవత్థానే కుసలో. **సమాపత్తికుసలో**తి సమాపజ్జనే కుసలో. **హాసేత్వా**తి తోసేత్వా. **కల్లం కత్వా**తి సమాధానస్స పటిపక్ఖధమ్మానం దూరీకరణేన సహకారీకారణఞ్చ సమాధానేన సమాపజ్జనే చిత్తం సమత్థం కత్వా. **సేసపదానీ**తి సేసా తయో కోట్ఠాసా. తతియాదీసు నయేసు అకుసలోపి ఝానత్థాయ పటిపన్నత్తా ‘‘ఝాయీతేవా’’తి వుత్తో.

సమాధిమూలకసమాపత్తిసుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨-౫౫. సమాధిమూలకఠితిసుత్తాదివణ్ణనా

౬౬౩-౭౧౬. దుతియాదిసుత్తేసు **ఠితికుసలో**తి ఏత్థ అన్తోగధహేతుఅత్థో **ఠితి**-సద్దో, తస్మిఞ్చ పన కుసలోతి అత్థోతి ఆహ – ‘‘**ఝానం ఠపేతుం అకుసలో**’’తి. **సత్తట్ఠఅచ్ఛరామత్త**న్తి సత్తట్ఠఅచ్ఛరామత్తం ఖణం ఝానం ఠపేతుం న సక్కోతి అధిట్ఠానవసీభావస్స అనిప్ఫాదితత్తా. **యథాపరిచ్ఛేదేన** కాలేన **వుట్ఠాతుం న సక్కోతి** వుట్ఠానవసీభావస్స అనిప్ఫాదితత్తా. కల్లం జాతం అస్సాతి **కల్లితం,** తస్మిం కల్లితే కల్లితభావేన కసిణారమ్మణేసు ‘‘ఇదం నామ అసుకస్సా’’తి విసయవసేన సమాపజ్జితుం అసక్కొన్తో **న సమాధిస్మిం ఆరమ్మణకుసలో. న సమాధిస్మిం గోచరకుసలో**తి సమాధిస్మిం నిప్ఫాదితబ్బే తస్స గోచరే కమ్మట్ఠానసఙ్ఖితే పవత్తిట్ఠానే **భిక్ఖాచారగోచరే చ** సతిసమ్పజఞ్ఞవిరహితో **అకుసలో**. కేచి పన ‘‘కమ్మట్ఠానగోచరో పఠమజ్ఝానాదికం, ‘ఏవం సమాపజ్జితబ్బం, ఏవం బహులీకాతబ్బ’న్తి అజానన్తో తత్థ అకుసలో నామా’’తి వదన్తి. **కమ్మట్ఠానం అభినీహరితు**న్తి కమ్మట్ఠానం విసేసభాగియతాయ అభినీహరితుం **అకుసలో. సక్కచ్చకారీ**తి చిత్తీకారీ. **సాతచ్చకారీ**తి నియతకారీ. **సమాధిస్స ఉపకారకధమ్మా**తి అప్పనాకోసల్లా. **సమాపత్తిఆదీహీ**తి **ఆది**-సద్దేన సక్కచ్చకారిపదాదీనంయేవ సఙ్గహో దట్ఠబ్బో చతుక్కానం వుత్తత్తా. తేనాహ ‘‘**యోజేత్వా చతుక్కా వుత్తా**’’తి. **లోకియజ్ఝానవసేనేవ కథితం** ‘‘సమాధికుసలో’’తిఆదినా నయేన దేసనాయ పవత్తత్తా. న హి లోకుత్తరధమ్మేసు అకోసల్లం నామ లబ్భతి. యది అకోసల్లం, న కుసలసద్దేన విసేసితబ్బతా సియాతి.

సమాధిమూలకఠితిసుత్తాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఝానసంయుత్తవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ సారత్థప్పకాసినియా

సంయుత్తనికాయ-అట్ఠకథాయ ఖన్ధవగ్గవణ్ణనా.